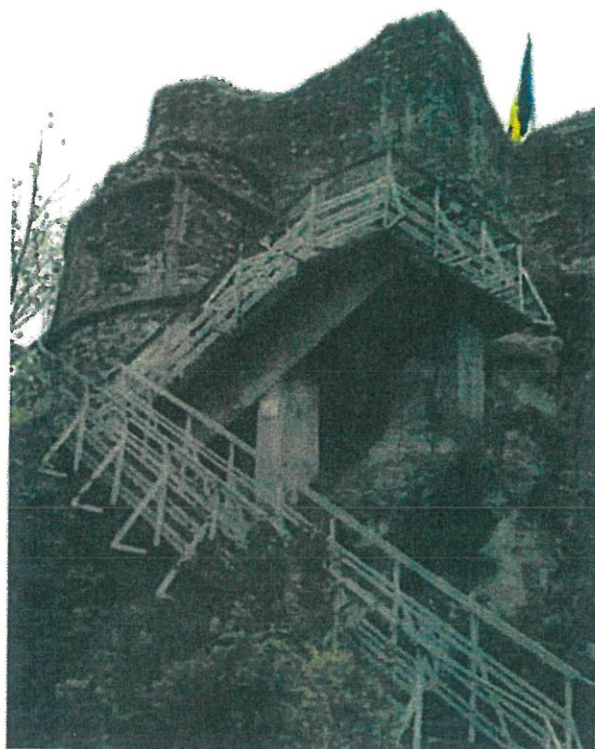

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

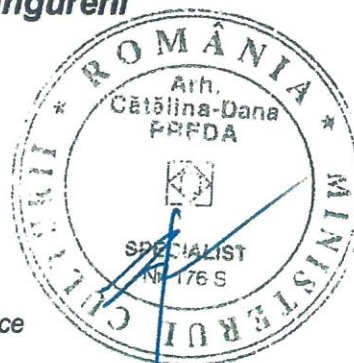
STUDIU ISTORIC
ARHITECTURAL - URBANISTIC
pentru
ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com.Arefu, sat Căpățâneni – Ungureni
Județul Argeș
2016

Întocmit :

Arh. Catalina Preda

Specialist MCC în domeniul protecției monumentelor istorice

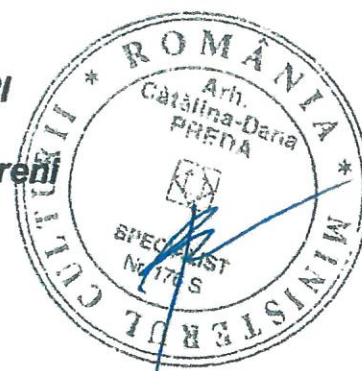
STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

**STUDIU ISTORIC
ARHITECTURAL - URBANISTIC**

pentru

ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

**Com. Arefu, sat Căpățâneni – Ungureni
Județul Argeș**

I. OBIECTUL DE STUDIU

Ansamblul Cetății Poenari, monument istoric având codul AG-II-a-A-13507 se află pe teritoriul administrativ al comunei Arefu, sat Căpățâneni - Ungureni, județul Argeș.

Amplasamentul este situat pe un pînten muntos – Muntele Cetatea (855m) în proximitatea drumului național DN7C care leagă municipiul Pitești de barajul Vidraru, drum ce străbate Cheile râului Argeș, între masivul muntos Frunți (1506m) și Ghițu (1621m).

Obiectul prezentului studiu îl reprezintă ansamblul, cercetarea părților componente ale acestuia și contextului zonei în care a fost amplasat, cu evidențierea aspectelor următoare :

- evaluarea calităților istorice și arhitectural-urbanistice ale ansamblului (precum și ale elementelor componente ale acestuia)
- stabilirea cadrului și regulilor de intervenție asupra monumentului în vederea punerii în valoare și revitalizării elementelor semnificative ale acestuia, ce vor rezulta în conformitate cu concluziile evaluărilor realizate pe criterii istorice, arheologice și arhitecturale
- statutul juridic de protecție al zonei.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Cercetările întreprinse pentru studierea ansamblului și a vecinătăților acestuia au fost realizate atât prin cercetarea in situ cât și prin investigarea surselor cartografice, bibliografice și a documentelor din arhive publice.

II.1 STATUTUL JURIDIC DE PROTECȚIE A ANSAMBLULUI CU ELEMENTELE COMPONENTE

În conformitate cu Lista Monumentelor istorice (LMI 2015) Anexa la Ordinul Ministrului Culturii nr.2828/2015 cu modificările ulterioare din 24.12.2015, *Cetatea Poenari* este înscrisă ca și *Ansamblu monument istoric din grupa A - cod AG-II-a-A-13507* cu 4 poziții reprezentând :

- *Cetatea Poenari (AG-II-m-A-13507-01)*
- *Donjonul (AG-II-m-A-13507-02)*
- *Amenajări defensive pe monticol (AG-II-m-A-13507-03)*
- *Anexa (AG-II-m-A-13507-04)*

Având în vedere statutul de monument grupa A – monument de valoare națională și universală, intervențiile la toate părțile componente vor trebui să respecte condițiile și calitățile prevăzute în actele normative în vigoare pentru intervențiile asupra monumentelor istorice.

În completarea acestui cadru juridic se vor respecta de asemenea reglementările ce decurg din Convenția peisajului (Florența 2000), ratificată de către Parlamentul României prin Legea nr.451/2002 și implementată prin Metodologia de identificare și evaluare a peisajului (MDLPL2008) cât și prevederile ce pot asigura o conservare integrată și punere în valoare a monumentului cu cadrul său construit și natural (Metodologia de delimitare și instituire a zonei protejate de interes național pentru monumente și situri arheologice aflate în extravilan (MLPTL 2003).

II.2 PREZENTARE BIBLIOGRAFIE GENERALA

Anghel Gh.- *Cetati medievale din Transilvania*, Ed. Meridiane, Bucuresti, 1972

Cantacuzino Gh. I - *Cetatea Poienari*, SCIV tom 22, nr. 2 1971, p 263-289

Cantacuzino Gh. I - *Cetati medievale din Tarile Romane in sec. XIII-XIV*, Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2001

Cantacuzino Gh. I - *Despre restaurarea unor vestigii arheologice medievale*, Comunicare A.R.A.2- aprilie 2001

Châtelain André - *Chateaux forts - Images de pierre des guerres medievales*, Ed. Rempart, France - Quercy, Cahors, 1999

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Dragut Vasile Prof.Dr.- *Dictionar enciclopedic de arta medievala romaneasca*, Ed. Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti 1976

Oprescu George Acad. Prof. coordonator *Istoria Artelor Plastice in Romania*, Cap. *Arta pe teritoriul Romaniei din sec. al XIV-lea pana la mijlocul secolului al XV-lea - Arhitectura* (autor: Emil Lazarescu), Ed. Meridiane, Bucuresti 1968

Curinschi- Vorona Gheorghe prof. Dr. Arh. - *Arhitectura, urbanism, restaurare*, Ed. Tehnica, Bucuresti 1996

Curinschi - Vorona Gheorghe Prof. Dr. Arh. - *Istoria Arhitecturii in Romania*, Ed. Tehnica 1981

Gheorghiu Teodor - *Arhitectura medievala de aparare din Romania*, Ed. Tehnica, Bucuresti 1985

Libal Dobroslav – *Chateaux forts & fortifications en Europe du Veme au XIXeme siecle*, Ed. Ars Mundi, Brno, 1993

Lapedatu Alexandru Acad.- *Doua vechi cetati romanesti, Poenarii si Dambovita(schite istorice)*

Madgearu Alexandru - *Castrum Argyas: Poienari sau Curtea de Arges*

Rusu Adrian Andrei - *Identitate si orizonturi de asteptare pentru Cetatea Argesului*, Muzeul Judetean Arges, ARGESIS Studii si comunicari, Seria Istorie XVIII, Ed. ORDESSOS, Pitesti, 2009

Sacerdoteanu A - *Aref, un vechi sat argesan*, SCISat.Nat. 2, Pitesti 1969

Stephanescu G. Victor - *Cetatea lui Tepes Voda, Judetul Arges*

Theodorescu Razvan Acad.- *Bizant, Balcani, Occident la inceputurile culturii medievale romanesti (sec. X- XIV)*, Ed. Academiei, Bucuresti, 1974

Lahovari George Ioan, General Bratianu C.I., Tocilescu G. Grigore - *Marele Dictionar Geografic al Rominiei, Vol I*, -Bucuresti, Stab. Grafic J.V.Socecu, 1900

Vatasianu Virgil - *Istoria artei feudale in Tarile Romane, Bucuresti* , 1959

Vergatti Radu Stefan prof. Univ. Dr.- *Din nou despre inceputurile Cetatii Poienari* Muzeul Judetean Arges, ARGESIS Studii si comunicari, Seria Istorie XVIII, Ed. ORDESSOS, Pitesti, 2009

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

III. STUDIU ISTORIC AL AMPLASAMENTULUI

III.1. ANALIZA GEOGRAFICĂ ȘI ISTORICĂ A AMPLASAMENTULUI

Satul *Căpățâneni - Ungureni* pe teritoriul căruia se află amplasată Cetatea Poenari este unul din cele 3 sate componente ale comunei Arefu (alături de satul Căpățâneni - Pământeni și satul Arefu), este amplasat la 25 km de Curtea de Argeș, comuna având 2.725 de locuitori în prezent.

Ca tipologie de localitate rurală, este vorba de o localitate rurală mare, cu funcțiune agricolă, compusa dintr-un sat de tip risipit (*Arefu*) și de tip răsfirat (*Căpățâneni-Ungureni*), în lungul drumului (*Căpățâneni-Pământeni*).

Amplasate în depresiunea Arefu, adăpostite la nord de Munții Frunții și Ghițu, flancate de dealuri, satele componente ale comunei s-au dezvoltat pe versanți (Arefu) sau de-a lungul unor drumuri și cursuri de apă (*Căpățâneni*).

Pe baza unor documente din 1546, A. Sacerdoțeanu a putut stabili că genealogia cetelor de neam de acolo indică existența satului cel puțin de la sfârșitul sec. XIV. Numele topic «Căpățâneni» provine de la topografia locului - «căpățână» de munte cu varianta luării numelui de la un căpitan al lui Vlad Țepeș, Radu Căpățână.

Într-un document din 1568, se menționează că satul Căpățâneni este dăruit mănăstirii lezer - aceasta putând indica faptul că cetatea fusese părăsită sau distrusă și nu mai necesita întreținere de către locuitorii satului.

«Arefu» înregistrează în decursul timpului denumiri apropiate de cea actuală

- Hares, Haref (în limba armeană, cuvântul Hares însemnând «lumină» - prezența armenilor în zonă fiind confirmată documentar, aceștia îndeletnicindu-se cu comerțul).

Denumirile din diverse documente istorice ale satului Arefu :

- Harefu (1537)
- Hares (1546)
- Haresani (1556)
- Haref (1567)
- Hares (1607-1654)

Ulterior, în documente apar numai denumirile de *Aref* și *Arif*.

„Cetatea Poienari” este întâlnită cu această denumire în izvoare documentare din sec. XV-XVI sau cronici din sec. XVII-XVIII, numele fiind dat după satul Poienari, situat pe valea râului Argeș la aproximativ 6 km departare, aflat pe moșia domnescă a Cetății, menționat în documentul din 1546 ca «satul cetății Poenariul» - document prin care Mircea Ciobanul întărește «hareșanilor» satul

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Hăreș pe vechile hotare, care fuseseră cotropite «dă satul cetății Poenariul, dă Căpățâneni și dă Cheiani».

Cetatea este amplasată pe un varf de munte ce domina Cheile raului Argeș (altitudine = 850m), muntele Cetatii, amplasată la distanță fata de sate.

1481-denumirea *Poienari* apare pentru prima dată , când este menționat «*Ratea, pârcălab al Poienarilor*», într-un hrisov dat de Basarab cel tânăr- Tepelus, în luna iunie

1495 - în luna septembrie, boierul Milea „cade în mana domniei lui (domnitorul Vlad Calugarul), de l-a trimis să-l arunce în Cetatea Poenari. Iar Voico tatăl lui Milea, a venit înaintea jupanului *Gherghina parcalab*, de i-a dat și i-a închinat... jumătatea lui din Topoloveni, ca să scoată pe fiul lui Milea de la moarte cumplită”

1497 octombrie 25 - apare în catastifele de socoteli ale Sibiului numele „*Georgyu de Panayr*” parcalab de Poienari

1500 - tot în catastifele de socoteli ale Sibiului sunt menționați „*Scherban de Ponar*” și ulterior „*Stoyan de Ponar*”

1507 - pârcălabul *Gherghina* / «*Gyrgina castellanus castrii Poynar*» apare în tratatul încheiat între Radu cel Mare și regele Ungariei - dovedindu-se astfel însemnătatea acordată cetății, prin atribuțiile și rolul pârcălabului ce o conducea.

1509 - mențiunea Cetatii Poenari într-un izvor străin se face de către Sebastian Compagni din Ferrara în «*Geografia*» - fiind caracterizată ca și «*castellum*» ridicat pe o stâncă ascuțită, unde se păstrează banii principelui țării.

sec. XVI (înainte de 1522) în vremea domnitorului Radu de la Afumați, cetatea este cedată Ungariei, în schimbul feudelor ardeleni Vințul de Jos și Vurpar, instalându-se o garnizoană maghiară .

1529, odată cu moartea acestuia, se pierd posesiunile ardeleni și Cetatea Poenari revine Țării Românești și începând cu 1534, în documente apar din nou *pârcălabi ai Cetatii Poenari*

1542-1543 - Cetatea este prezentă în catastifele de socoteli ale Brașovului, fiind ultimele informații care atestă funcționarea acesteia; ultimul parcalab, boierul Neagu, apare înregistrat între 1542-1562 ca solicitând sume pentru repararea Cetatii, sume care nu i-au fost acordate, ducând la abandonarea Cetatii.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

În 1542-1543 - «satele Poienarii și Cheianii și Căpățânenii cu tot hotarul» sunt dăruite de Radu Voda Paisie lui Radu vistier, pentru ca până la sfârșitul sec. XVI sa ajungă în stăpânirea mănăstirii Vierăș/Vieroși.

Sunt fapte care dovedesc diminuarea însemnătății Cetatii din punct de vedere militar, încetarea utilizării acesteia producându-se cu probabilitate după 1560, când apare pentru ultima dată în documente un pârcălab de Poenari.

1595 - Doamna Stanca, sotia lui Mihai Viteazul se retrage cu copiii in cetate. Succesiunea de cutremure din anii 1679 (cand se prabuseste pintenul de stanca si o treime de cetate) si 1738 si 1740 duce la stadiul de ruina al Cetatii pentru cateva secole.

Incepand cu sec. XVIII, apar descrieri ale Cetatii (1747) si 1781-1783 Franz Joseph Sulzer, *Geschichte.....*, Viena (3 volume, in vol I, pag. 322-323).

In sec. XIX, o serie de scriitori dar in acelasi timp si arheologi precum Cezar Bolliac, Alexandru Odobescu, Carol Davilla, B. P. Hasdeu sau Al. Vlahuta viziteaza ruinele Cetatii, marturie ramanand impresiile de drum ale lui Cezar Bolliac si acuarela lui *Henric Trenk* din 28 iunie 1860 care a vizitat cetatea impreuna cu Alexandru Odobescu.

1861 - pictorul Gh.Tattarescu deseneaza Cetatea, lucrare in care donjonul este prezentat cu timpane triunghiulare, similar ca in lucrarea lui H. Trenk.

In 1915, cutremurul ce are loc, duce la prabusirea zidului de Nord al Cetatii.

III.2.ANALIZA CONSTRUCȚIILOR ÎN DOCUMENTE, STUDII, PUBLICAȚII

Observațiile si cercetarile efectuate incepand cu sec. XIX de catre istorici, arheologi, arhitecti și până în 1968-1969 (data ultimelor lucrări de cercetare arheologica si consolidare și restaurare a ansamblului) au condus la evidențierea a 2 faze principale de construcție ale Ansamblului Cetății :

1. Nucleul inițial alcătuit într-un *turn de forma pătrată (donjon)* - eventual completat de ziduri de apărare din piatra brută, întărite cu bârne longitudinale, la cca.80m de firul văii râului Argeș - posibil cu rol de avanpost, pe versantul sudic (inceputul sec.XIV)

2. *Fortificația din jurul donjonului*, de mari dimensiuni față de amplasamentul existent (60m lungime cu o lățime actuală de 10-15m), cu un turn de poartă semicircular (colțul de NV) și altul tot semicircular în colțul de SV, de mai mici dimensiuni este continuată de curtile laturii sudice cu încă 2 turnuri de formă semicilindrică. Zidul de pe latura de E este posibil să fi avut la îmbinarea cu latura de N un alt turn (NE) - fapt ce nu a putut fi dovedit pana in prezent datorita

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

faptului ca urmele acestuia nu au putut fi observate, în urma prăbușirii stâncii suport a fortificației pe latura de Nord.

Faza 1 de construcție

Donjonul are semnificația de "cel mai înalt turn al unei fortificații" pentru Evul Mediu occidental, cu funcțiunea militară de punct de observație, de tragere, de refugiu, iar în timp de pace putând ascunde comorile, armele sau arhivele seniorului.

Aparute în sec. X, aceste fortificații durează până în sec. XII-XIII, având atât funcții defensive cât și rezidențiale.

Prima etapă a fortificației din cadrul Cetății Poienari are multe similitudini cu fortificațiile medievale de sec. XIII - XIV din zona Țării Hațegului - Cetatea Colț de la Râu de Mori, Cetatea Mălăiești; din Transilvania, Piatra Craivii (1313); Sibiu (sec. XIII); Calnic (sec. XIII); Tauti (1276); din Țara Românească - Orăția (inc. Sec. XIII), Cetățeni (XIV) dar și cu construcții similare din Europa centrală (Boemia, Slovacia sau Ungaria).

Faza 2 de construcție și completare a fortificației cu elemente specifice

Această fază se desfășoară în sec. XV-XVI, datorită distrugerilor suferite de cetate în timpul cutremurelor, se realizează curtea de sud, cu turnuri /bastioane rotunde, tipologie ce se regăsește în construcțiile similare atât din Țara Românească cât și din zona Balcanilor (cetăți din Bulgaria - Plovdiv, Cepina).

Desenele realizate în a doua jumătate a sec. XIX (Gh. Tătărescu - 1861 și H. Trenk - 1860) sau V.G. Stefanescu (inc. sec. XX) ne dau imaginea cetății ruinate, cu imaginea donjonului având timpane triunghiulare (sec. XIX) sau latura de sud păstrând încă elemente importante, 3 turnuri pe curtea, cu goluri de tragere existente (sec. XX) iar lucrările de istorie a arhitecturii o menționează ca „exemplu de construcție militară de sec. XIV-XVI în Țara Românească” (N. Ghika - Budești: *Evoluția arhitecturii în Muntenia*; V. Vătășianu - *Istoria artei feudale în Țările Române*; Gr. Ionescu - *Istoria arhitecturii în România*).

Descrieri amănunțite ale partilor componente rămase din această Cetate sunt prezente în lucrările lui Al. Lapedatu („Două Vechi Cetăți românești - Poenari și Dambovița”) sau Victor G. Stefanescu („Cetatea lui Tepes Voda, județul Argeș”) iar de data mai recentă, în lucrările publicate de către Gh. I. Cantacuzino, în urma săpăturilor arheologice/cercetărilor efectuate între 1968-1970 și cercetărilor materializate în releveele cetății întocmite de arh. Olga Băzu și arh. Gh. Sion (1968-1970).

IV. ANALIZA CETĂȚII

IV.1. EVOLUȚIE ÎN TIMP ȘI STARE ACTUALĂ

Evoluția fortificației pornește de la *un turn pătrat-donjon initial*, din piatră, situat în punctul cel mai înalt al platoului, pe latura de Vest; această caracteristică îl situează în familia cetăților de sec. XIV din Transilvania – ex. Tauti, Piatra Craivii – unde funcția de observație și supraveghere a împrejurimilor a dus la amplasarea donjonului în partea cea mai înaltă a platoului. Funcțiunea de observație era completată de cea de comunicare cu un punct similar din reședința voievodală Curtea de Argeș, turnul - clopotnița al Bisericii Sânt Nicolae (sec. XIII), comunicare necesară pentru a preveni atacurile surpriză asupra orașului. Aprinderea unei făclii în unul din cele 2 turnuri era văzută (la distanța de 24 km) în celălalt punct de pază.

Înălțimea turnului poate fi estimată la 12m (incluzând și subsolul) urmele bănelor aflate la interiorul turnului arătând existența a 4 niveluri – subsol, parter și două etaje.

Forma aproape de patrat - 8,15mx8,50m are spațiul interior de 4,30mx4,60m, zidurile groase fiind din piatră brută și mortar, legate cu grile din barne groase de stejar, la capăt în coada de randunica.

Paramentul este alcatuit din piatră de mari dimensiuni, sumăr fatuită - între paramenti fiind emplecton din piatră spartă mare, înecată în mortar cu mult nisip. Grosimea zidurilor la primele 3 nivele este de 2,5m-3,00m. La mijlocul sec. XV, acesta a fost pavat și înălțat cu încă 1 nivel, cu ziduri mai subțiri, din cărămidă.

În același timp, turnul donjon folosea ca și locuință pentru comandantul garnizoanei sau domnitorului, în caz de refugiu (elementele de pardoseală, prețioase pentru o construcție de apărare sau faptul că s-au găsit cahle utilizate la realizarea unui cămin în formă de clopot, indică posibila această funcțiune).

Partea inferioară putea fi utilizată ca loc de păstrare a bunurilor de preț («...unde se păstrează banii principelui țării» - 1509, *Sebastian Campagni*, "Geografia").

Platoul pe care a fost amplasat acest prim element de fortificație oferă condiții de vizibilitate optime atât către Transilvania cât și către Curtea de Argeș, pantele abrupte de pe trei laturi ale monticolului făcându-l ușor de apărat de către un număr redus de oameni (max. 15 în această etapă). Nefiind amplasat pe rutele mari comerciale care traversau munții Carpați (culoarul Rucăr-Bran sau Valea Oltului), rolul cetății a fost în special de observație și mai puțin de apărare, ca parte a unui sistem defensiv de cetăți.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Etapa a doua de construcție, din timpul domniei lui Vlad Țepeș, reprezintă etapa de completare a lucrărilor de fortificație, prin înconjurarea platoului cu ziduri /curtine de piatră, completate ulterior la partea superioară cu ziduri de cărămidă (probabil urmare a unor reparații realizate în momentul în care cărămida a început să ia locul pietrei în construcțiile militare, respectiv înc. sec.XVI).

Zidurile incintei fortificate aveau o înălțime de aproximativ 6m, înălțime corelată cu nivelul superior al turnului donjon (din prima etapă) și al bastioanelor semicirculare aflate pe curtile sudice.

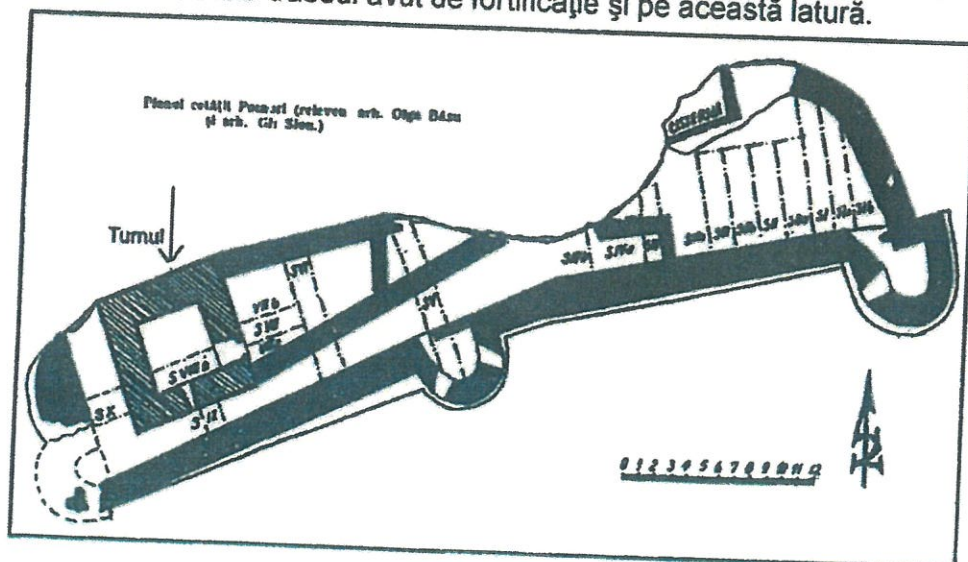
Urmele unor bârne de lemn, pentru susținerea unui drum de strajă (platforma de lemn) se observă în dreptul unuia dintre bastioane, la circa 3,50m de la nivelul solului.

Latura de Sud a fortificației/curtina are trei bastioane semicirculare, care la nivelul inferior (corespunzător parterului) aveau creneluri din piatră, de mici proporții, utilizate pentru sprijinirea armelor de foc (singurul element păstrat fiind surprins de către V.Gh.Stephanescu în 1900).

Latura de Vest prezintă urmele unei porți de intrare în cetate, în zidul de piatră existând locurile de prindere ale punții mobile, cu rol de poartă; aceasta era flancată de un bastion semicircular și de turnul cu plan patrulater/donjonul.

Latura de Est se articulează printr-un bastion semicircular cu latura de Sud, urmând traseul platoului natural și nefiind protejată de bastioane, datorită pantei abrupte a terenului care face imposibil un acces direct din aceasta parte.

Latura de Nord, dispărută în cea mai mare parte în urma unei prabușiri a zonei de platou stâncos care o susținea, păstrează două ziduri din construcția inițială, fragmente ce ne arată traseul avut de fortificație și pe această latură.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

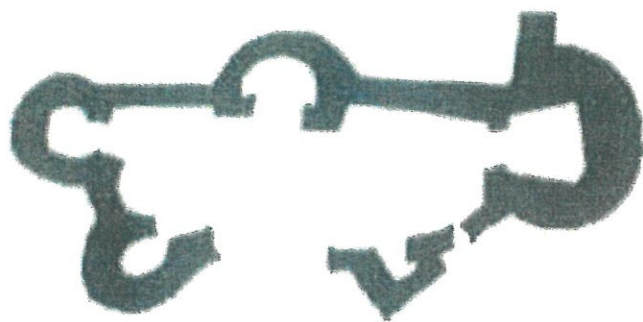
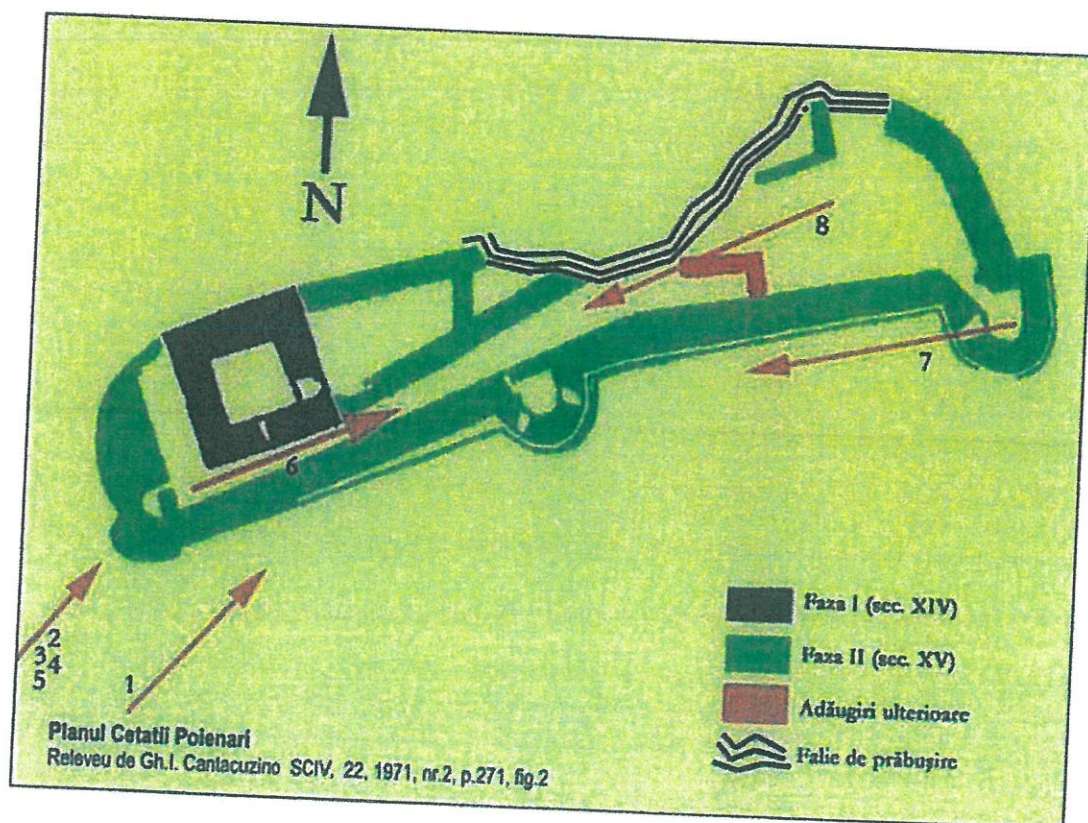
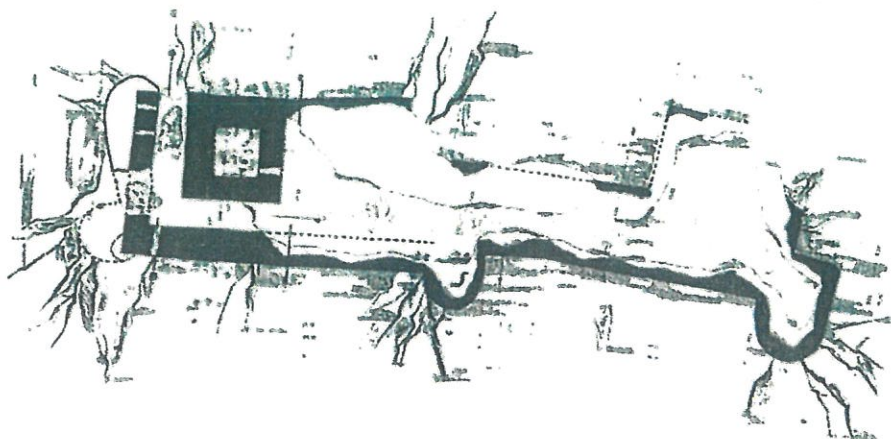

Fig. 345. Traseele cetății Poenari în Argeș
Grigore Ionescu-Istoria arhitecturii romanesti

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Planul Cetății Poenari
Relevu arh. Liana Bilciurescu - 1966

Situația actuală a Ansamblului Cetății Poenari necesită consolidarea porțiunilor din zidurile fortificației degradate de intemperii, rețeserea unor porțiuni importante ale masivelor de zidărie, refacerea geometriei și partial a volumetriei elementelor reper din cadrul fortificației (turnul – donjon, turnurile semicirculare), realizarea unor spații de legătură (drum de straja) și protejarea elementelor originale ale Cetății (pavimente, zidării, etc).

IV.2. STRUCTURA – MATERIALE – DETALII

Executată în două etape mari de construcție, specifice modului de ridicare a cetăților medievale în Europa centrală și de sud, cetatea Poenari prezintă din punct de vedere structural, următoarele caracteristici :

- ridicarea construcțiilor din ambele etape direct pe stâncile din care este alcătuit platoul
- zidăriile turnului donjon și zidurile fortificației reprezintă în întregime elemente structurale, fiind alcătuite din zidărie de piatră; paramentele zidurilor sunt alcătuite din blocuri de piatră sumar fasonate (din stânca zonei) și bolovani de râu pe ambele fețe, cu emplecton din mortar cu piatră spartă și băne de lemn dispuse longitudinal și transversal, pentru rigidizarea acestor zidării. Grosimea acestor zidării este importantă – 2m+2,5m.
- zidăriile ce alcătuiesc zidurile de incintă, ca și zidul median, prezintă caracteristici diferite față de zidăriile turnului donjon – acestea având paramentele până la o înălțime variabilă din blocuri de piatră, de dimensiuni mai mici decât cele utilizate la donjon iar la partea superioară din cărămidă cu dimensiunile de 24,6 x 15 x 4,5cm.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

- deosebirile apar și la realizarea embletonului - mortarul fiind de o altă calitate, piatră spartă este de mici dimensiuni iar bârnele sub forma de grilă, din material lemnos diferit (brad) și mai subțiri ca secțiune.
- grosimile de zidării variază de la 3,00m (maximum) până la 2,00m (latura de est) sau 1,30m (ziduri interioare).
- planșeele au fost în general din bârne de lemn (conf. urmelor păstrate în zidării).

Degradările se referă atât la afectări structurale, ale masivelor de zidărie (fisuri, dislocări, prăbușiri parțiale, distrugere datorită apei stagnante) cât și la afectarea materialelor componente (deprecieri ale mortarelor- în special în zonele în care a fost utilizat mortar de ciment, deprecieri ale cărămizilor)

Datorită încadrării într-o zonă cu potențial seismic ridicat, se va avea în vedere prioritar reducerea riscului seismic al ansamblului, pentru punerea în siguranță a acestuia.

IV.3. MORFOLOGIE - STIL

Ansamblul prezintă un tipar compozițional adaptat terenului pe care a fost ridicată Cetatea, cu simetria elementelor de fortificație gândită pentru latura de Sud, necesară din punct de vedere militar.

Donjonul ridicat în centrul platoului, element cu o vechime mai mare, avea probabil la origine o decorație derivată din necesitățile de funcționare, cu creneluri la ultimul etaj, fara elemente de decorație.

Zidăriile erau aparente, netencuite în exteriorul fortificației, gama cromatică fiind dată la zidurile de incintă de completările cu cărămidă ale paramentului. Compoziția zidurilor de incintă sau chiar a donjonului este austeră și dictată strict de funcțiunea militară (de apărare), fără elemente decorative din piatră sau cărămidă.

Interioarele donjonului prezintă urme de decorații mai speciale ale pardoselii de la nivelul parterului (subsol), cărămizi hexagonale și urme de cahle cu decorații gotice (pentru căminul ce încălzea locuința).

Golurile practicate în aceste paramente de piatră și cărămidă erau de dimensiuni diferite, în funcție de scopul avut – zone de observație, de tragere. Starea fizică a fațadelor necesită refacerea paramentelor, a golurilor (pe porțiunile stabilite prin soluția de restaurare) și punerea în valoare a unor părți dispărute, ce vor îmbunătăți prezența volumetrică a cetății.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

V. CONCLUZII ALE STUDIULUI

INTERVENȚII NECESARE ȘI POSIBILITĂȚI DE INTERVENȚIE ASUPRA ANSAMBLULUI CETĂȚII.

Analiza de mai sus conduce la stabilirea următoarelor concluzii în raport cu valorile culturale și istorice ale ansamblului cetății Poenari, monument istoric de categoria A, cât și ale contextului în care este amplasat, a peisajului zonei înconjurătoare :

- Referitor la valorile culturale ale zonei, ansamblul nu trebuie alterat, ca perspective dinspre și înspre Cetate, de elemente construite noi sau de amenajări complementare inadecvate spațiului natural sau istoric. Peisajul cultural reprezentat de Cetate integrată în peisajul natural montan reprezintă o valoare importantă, ce trebuie păstrată pentru revitalizarea Cetății, ca parte componentă a acesteia.
- Din punct de vedere al valorii culturale a fondului construit (elemente de fortificație), se disting următoarele:
  - cele două imagini caracteristice/emblematică ale cetății: *zidul de Sud al fortificației/curtina* cu bastioanele semicirculare(1) și *silueta turnului - donjon*(2) vor trebui puse în valoare în cadrul procesului de restaurare, prin refacerea elementelor degradate (atât exterioare cât și interioare) și completarea minimă, necesară din considerente de siguranță, volumetriei degradate în ultimul secol.
  - zonele din interiorul Cetății vor putea primi amenajări cu materiale și elemente de factură modernă (metal, sticlă, lemn) care să optimizeze parcursul turiștilor și să ofere un itinerariu istoric coerent pentru înțelegerea rolului fortificației în epoca medievală
  - în afara particularităților de mai sus, ansamblul reprezintă un factor de potențare a valorilor reprezentate de patrimoniul rural al satelor aflate la poalele muntelui Cetatea (Căpățâneni, Arefu) dar și de marcarea a peisajului natural al cheilor Argeșului, fiind necesară determinarea unei zone de protecție peisageră pentru întreg ansamblul.

Întocmit :

Arh. Catalina Preda

Specialist MCC în domeniul protecției monumentelor istorice

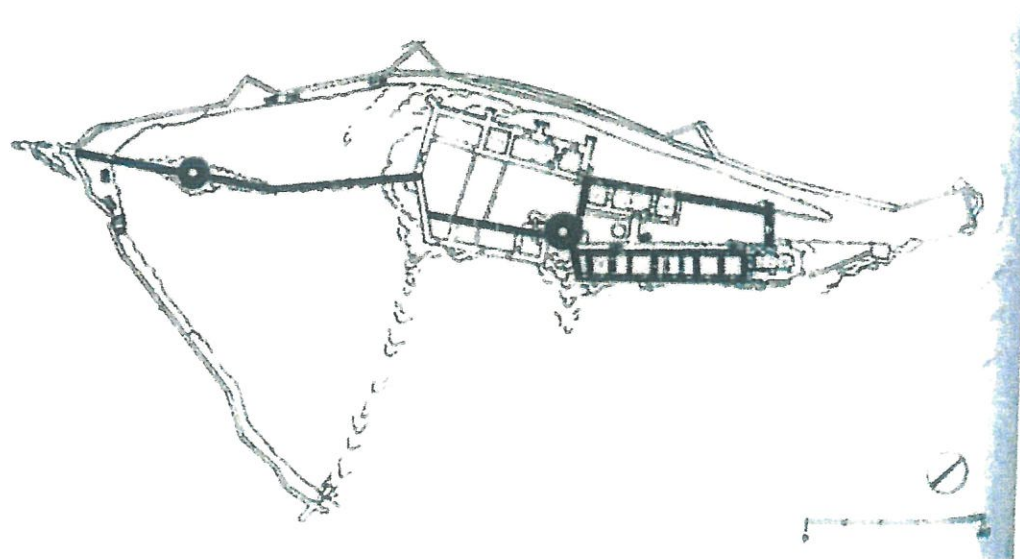
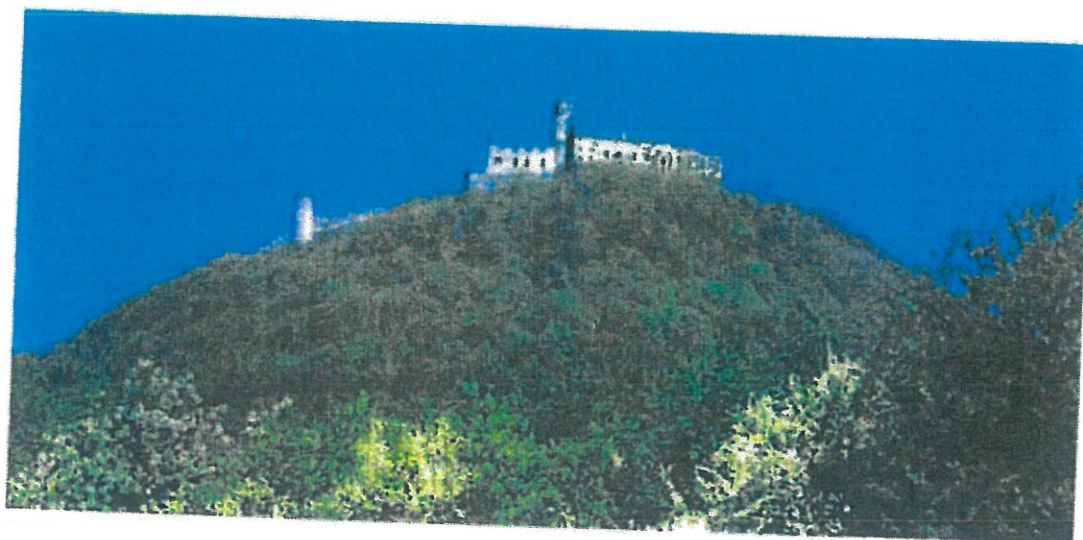
STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

EXEMPLE FORTIFICAȚII SIMILARE ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI
DE EST

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

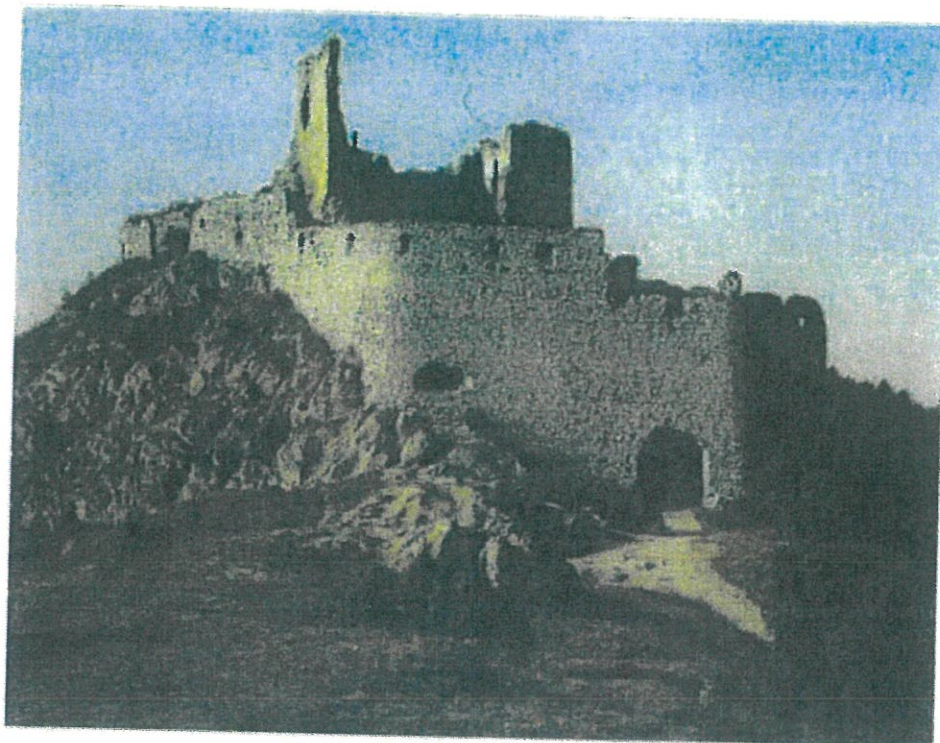
**EXEMPLE DE FORTIFICAȚII SIMILARE SEC. XIII – XVI
DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST**

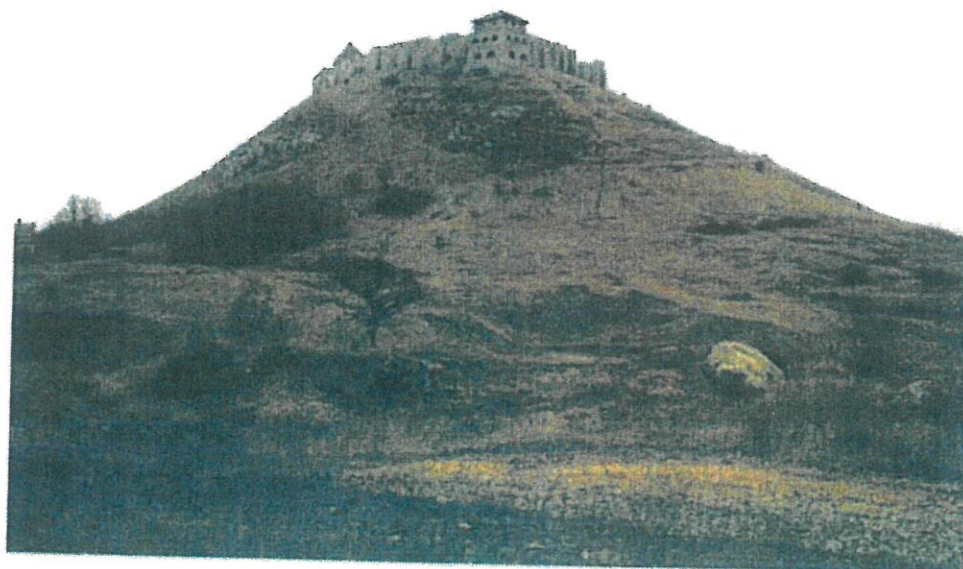
Bezděz – Bohemia – sfârșitul sec. XIII (foto și plan)

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

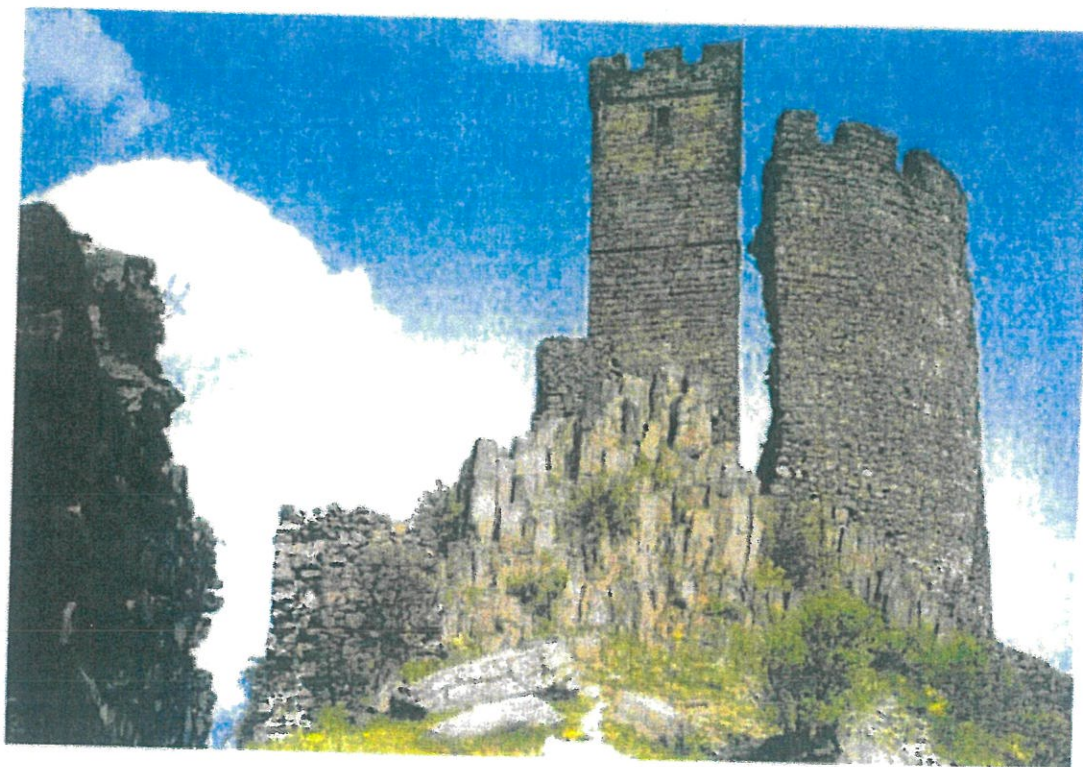

Čachtice – Slovacia – *sec. XIII – XVI*

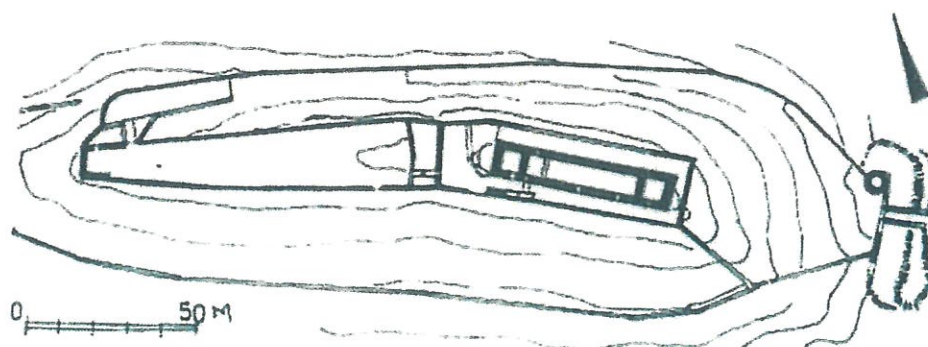

Sümeg – Ungaria – *sec. XIII*

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

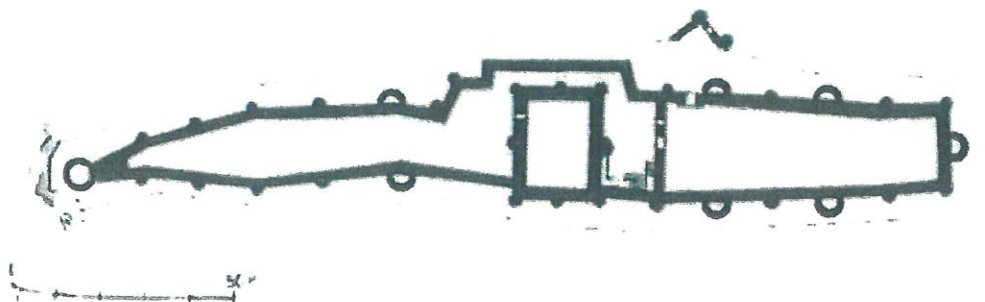
Klapý – Bhoemia – începutul sec.XIV

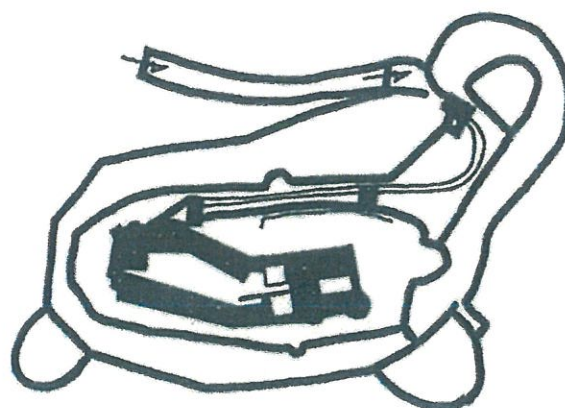
Kašperk – Bhoemia – planul castelului fondat în 1356

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Peñafiel – Spania – *planul castelului datat la începutul sec.XIV și turn de locuit datat la mijlocul sec.XV*

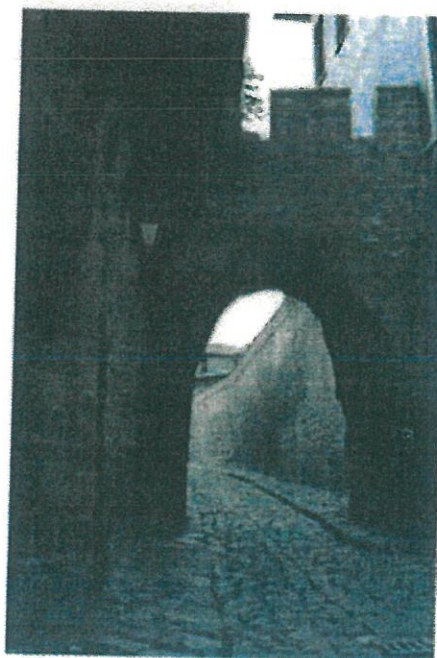
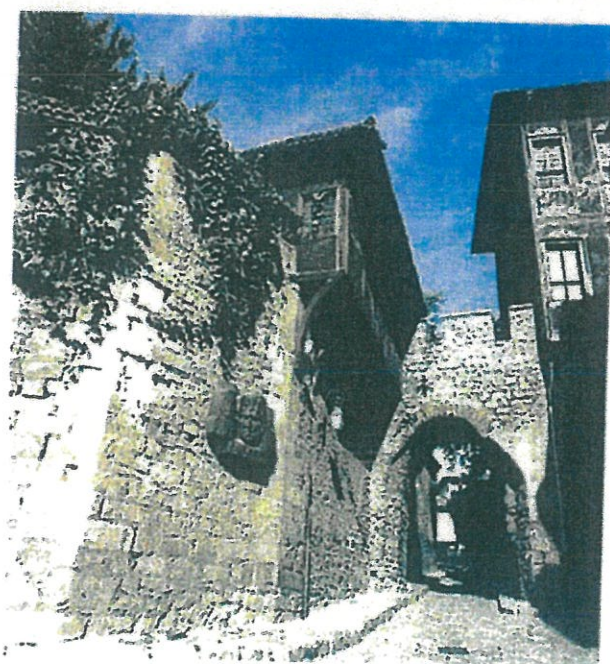
0 100

Kunětická Hora – Bohemia – *schema sistemului de fortificație. Construcția fortificațiilor (gotic târziu) a început în anul 1491*

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA PLOVDIV

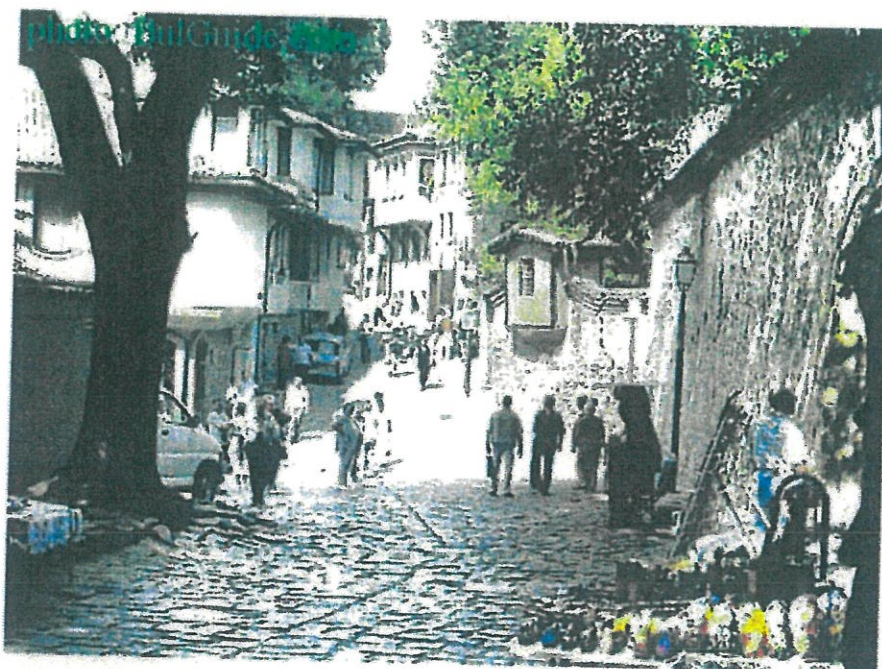
În 1341–1347 Imperiul Bizantin a căzut într-un război civil prelungit între regența tânărului împărat Ioan V Paleologul și cel care dorea să-i fie acestuia tutore, Ioan VI Cantacuzino. Vecinii bizantinilor au profitat de războiul civil și, în timp ce Ștefan Uroș al IV-lea Dușan al Serbiei a luat partea lui Ioan VI Cantacuzino, Ioan Alexandru I-a susținut pe Ioan V Paleologul și regența sa. Deși cei doi monarhi balcanici au ales tabere opuse în

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

conflictul bizantin, ei și-au păstrat alianța între ei. Ca preț pentru susținerea lui Ioan Alexandru, regenta lui Ioan V Paleologul i-a cedat acestuia orașul Philipopolis (Plovdiv) și nouă alte fortărețe importante din Munții Rodopi în 1344. Acest deznodământ pașnic a constituit ultimul mare succes al politicii externe a lui Ioan Alexandru.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA TZEPINA

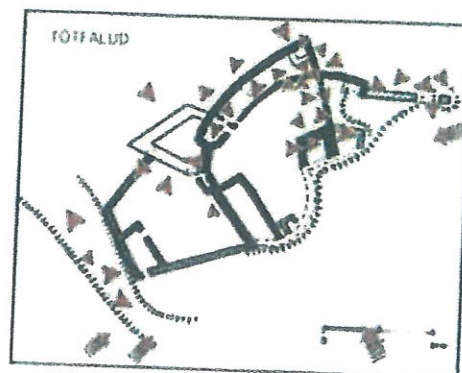
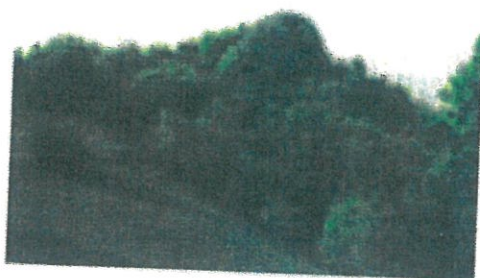
Cetatea Tzepina este situată în partea de nord-estul Văii Chepina, la aproximativ 6 km de satul Dorkovo, în cele din urmă de nord-est a văii Chepinska. Este una dintre cele mai dificile pentru a accesa cetăți în munții Rodopi, construit pe un summit stâncos ridicat, la o altitudine de 1.136 m deasupra nivelului mării.

În timpul Evului Mediu a fost una dintre cele mai renumite cetăți de tip Rhodopean. Cetatea a devenit parte a teritoriului bulgar în secolul IX. În secolul XI, a fost cucerit de bizantini, dar când regele Kaloyan (domnitor bizantin între 1197-1207) a preluat puterea, s-a întors în Bulgaria din nou. În XII - XIII-lea, a fost un mare oraș-cetate medievală. Zidurile exterioare înconjoară o suprafață de 25 hectare, și în interiorul acestora, în cea mai mare parte, o cetate medievală a fost construită pe o suprafață de cca. 5 hectare. Zidurile cetății principale, precum și temeliile bisericilor (3 biserici – în una dintre biserici s-a găsit un altar din marmura a hramului apostolilor Petru și Pavel, luat la muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg, unde este expus) și 4 depozite (rezerve) de apă, ce au fost restaurate și conservate.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA TÔTFALUD

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

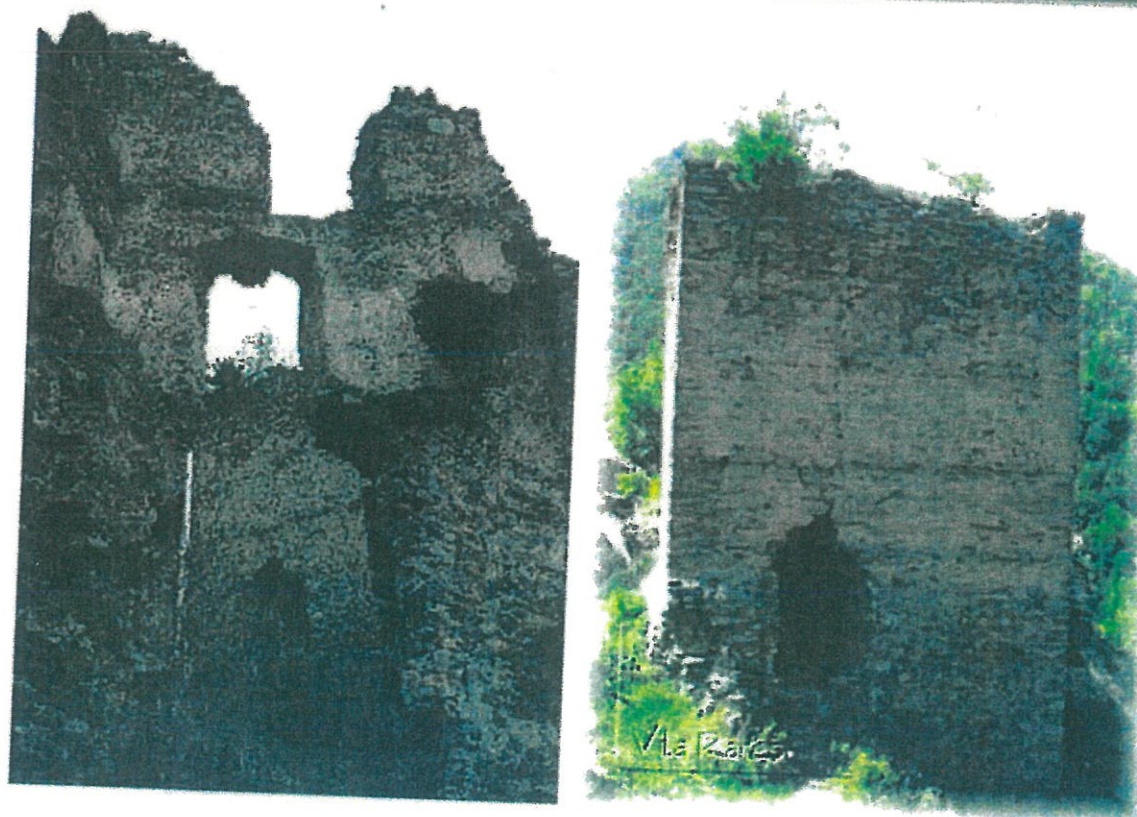
EXEMPLE FORTIFICAȚII SIMILARE ÎN ȚARA HAȚEGULUI,
TRANSILVANIA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

EXEMPLE DE FORTIFICAȚII SIMILARE SEC. XIII – XVI
ÎN ȚARA HAȚEGULUI, TRANSILVANIA, ȚARA ROMÂNEASCĂ
CETATEA COLȚ RÂU DE MORI (Jud. Hunedoara)

Numele cetății datează din 1501 și provine de la faptul că inițial acolo a fost un turn ridicat deasupra hăului, chiar pe colțul cetății.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL CETĂȚII POENARI

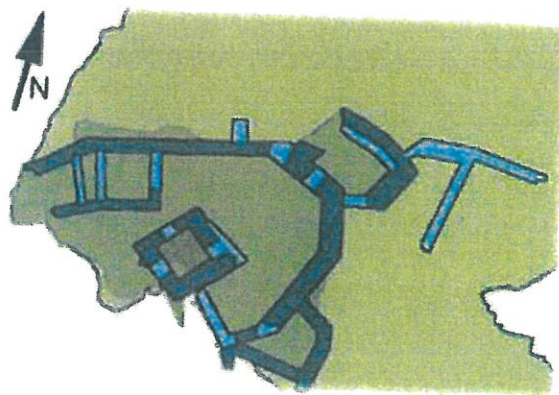
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

Cetatea datează din sec.XIV și a fost ctitorită de familia cnezială Căndeș, din Râu de Mori, care ulterior a trecut sub dominație austro-ungară și religie romano-catolică și a devenit - Kendefi. În apropierea podului pe partea dreaptă a râului, se pot observa ruinele celei de a doua curți nobiliare care a aparținut familiei Kendefi cunoscută mai târziu sub numele de " Casa Vânătorului". Cetatea nu are acoperiș, iar din zidurile, cândva semețe, au mai rămas câteva bucăți, pe care nu se mai vede nici tencuială. Cu un plan neregulat, în forma de stea, adaptat reliefului dur pe care a fost înălțată în anul 1280, Cetatea Colț este cea mai puternică cetate cnezală din Transilvania.

Cetatea avea un turn-donjon care corespundea celui ce împodobește biserica cetății, mănăstirea Colț; turnul-donjon al cetății era încălzit de o centrală cu aburi, care funcționa cu bălegar. În jurul unui turn cu baza pătrată, ridicat în secolul XIV, s-au dispus incinte, încăperi și turnuri până în secolul XVI. La piciorul cetății a fost și o curte medievală, iar pe malul râului încă mai există câteva resturi arheologice ale acesteia.

Urmează apoi maghiarizarea, când Hațegul depinde de Ungaria. Pentru a-și păstra proprietățile, în anul 1472, cnejii Căndeș și-au schimbat numele, devenind grofii Kendeffy.

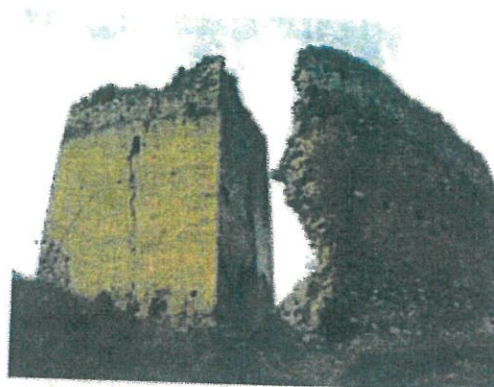
Treptat, nu mai rămâne nimic din aceasta familie. Doar ruinele acestui castel.

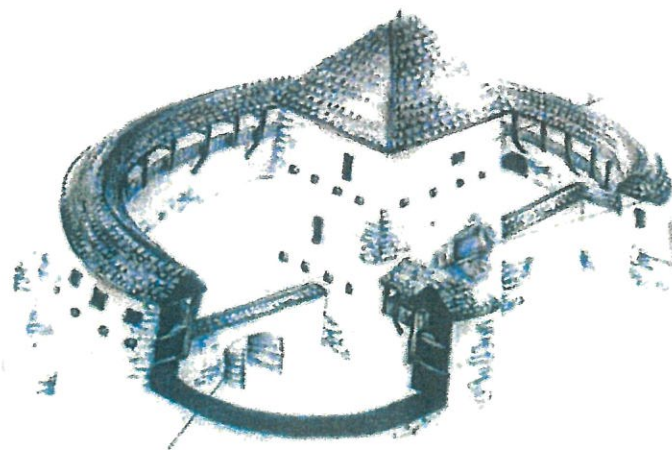

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA MĂLĂIEȘTI (Jud. Hunedoara)

Cetatea Mălăiești se găsește între valea omonimă și Valea Domnească, la extremitatea sudică a satului. Pe o culme mică și abruptă, la vest a fost construit inițial un turn-donjon

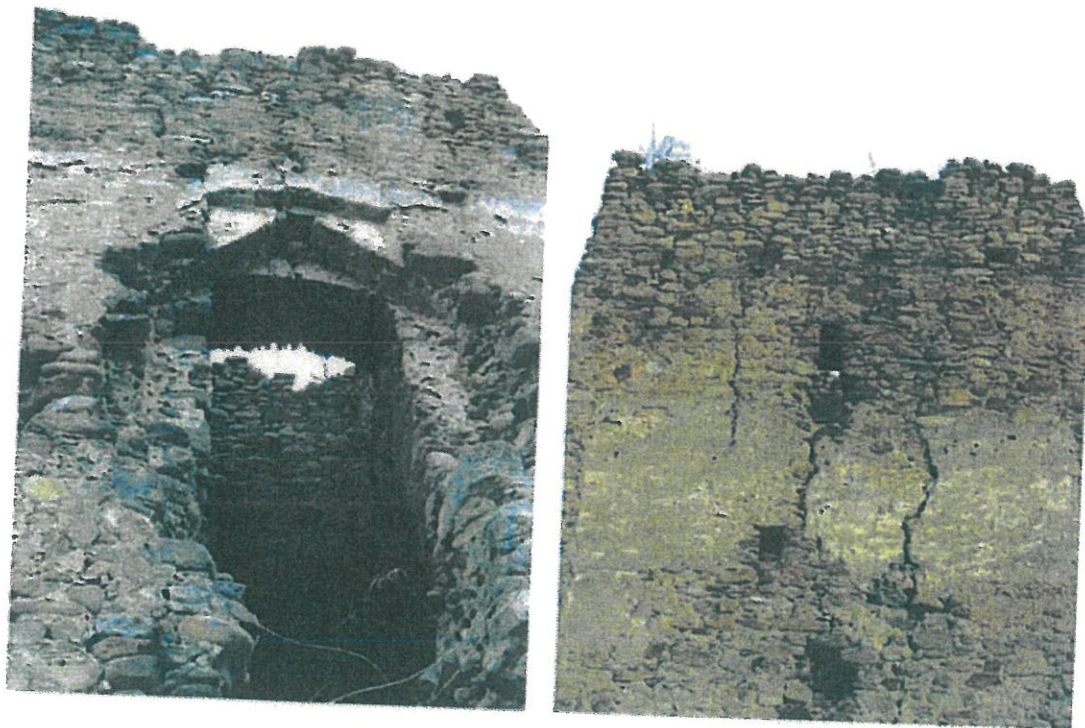

cu baza rectangulară cu grosimea la bază de 1,90m, acesta restrângându-se treptat până la 1,30m. Înălțimea turnului era de 11m separați în 3 nivele cu planșee de scădură pe câte cinci bârne plantate la fiecare etaj în opoziție cu cele de la etajul precedent. Turnul avea rol de apărare și de locuință în același timp. Pereții groși și ferestrele

înguste permiteau arcașilor să tragă fără a putea fi la rândul lor țintiți.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

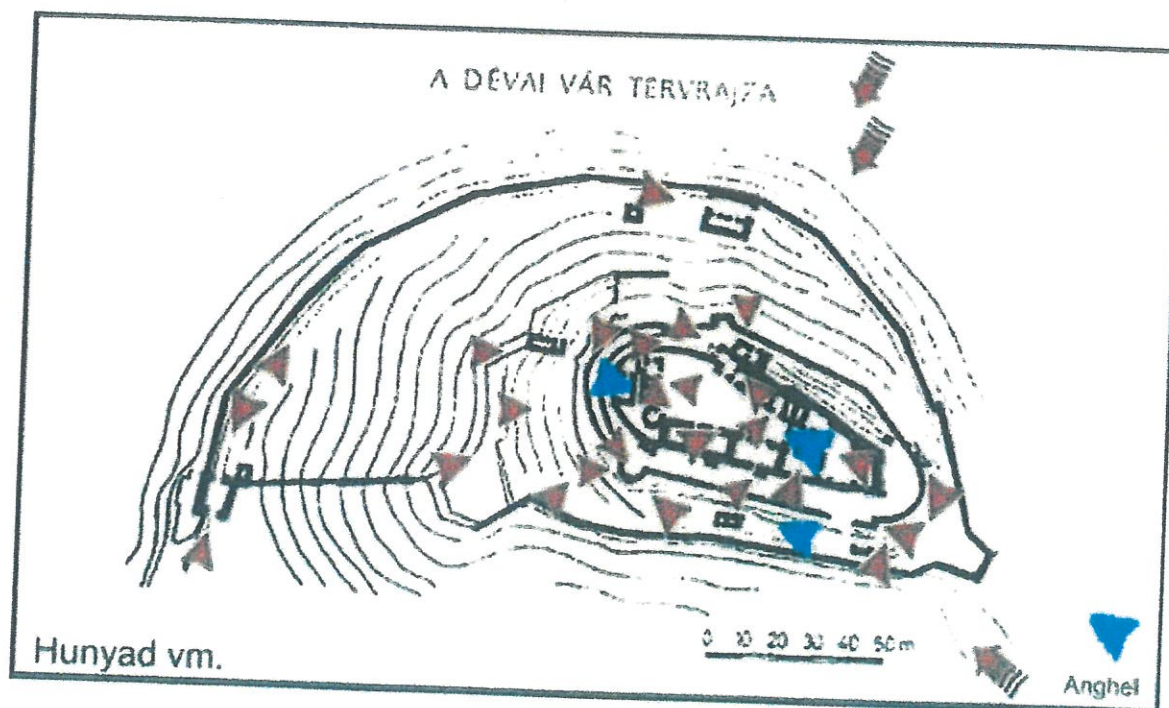
La sfârșitul secolului al XIV-lea a fost ridicat, de către cnejii din Sălașu de Sus, donjonul ale cărui ruine pot fi admirate și astăzi. Ulterior i s-a adăugat o incintă inelară, completată în cele din urmă cu patru turnuri. (Teodor Octavian Gheorghiu - *Arhitectura medievală de apărare din România*, Editura tehnică 1985, pag. 120)
Intrarea se află în turnul-donjon și se situa la nivelul al doilea, pe partea de vest. Ușa era mai sus de nivelul solului și nu se putea urca decât cu ajutorul unei scări de lemn care noaptea sau în caz de pericol, era trasă sus. Astăzi se mai văd încă spărturile în locurile unde mica platformă de lemn din fața ușii era prinsă de zid.

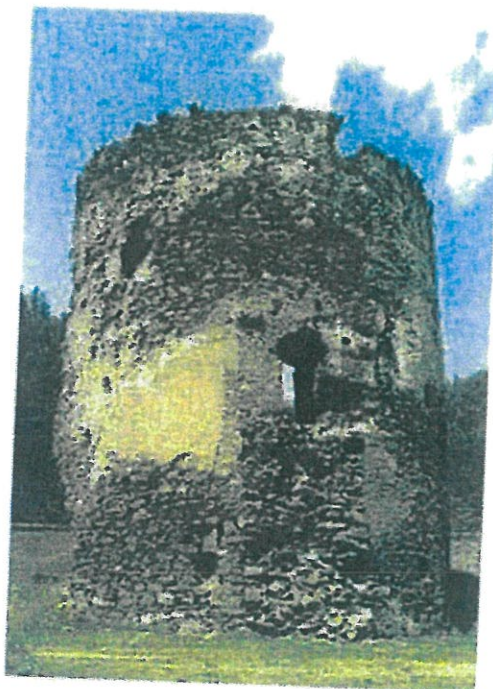
STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA DEVA (jud. Hunedoara)

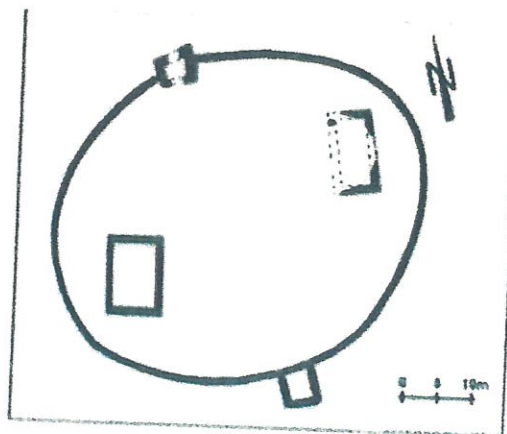
STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

FORTIFICAȚIA DE LA TURNU SPART (SEC.XV-XVI) – BOIȚA
(Jud. Sibiu)

Fortificație de graniță între Țara Românească și Transilvania (pentru drumul între Câinelui și Boița), asemănător turnurilor de apărare din Sibiu, aproximativ 18m înălțime.

CETATEA CÂLNIC (Jud. Alba)

Locuinta donjon a conților Kelling atestată în 1267, este transformată într-o cetate de refugiu în sec.XV de către obștea sătească.

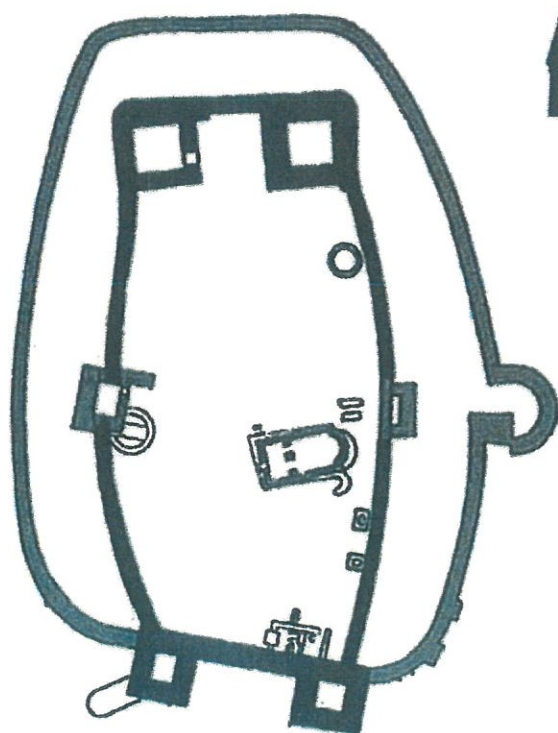

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA MEDIEVALĂ TURNU SEVERIN (Jud. Caraș Severin)

Sec.XIII-XVI folosită ca punct strategic de apărare pe Dunăre.

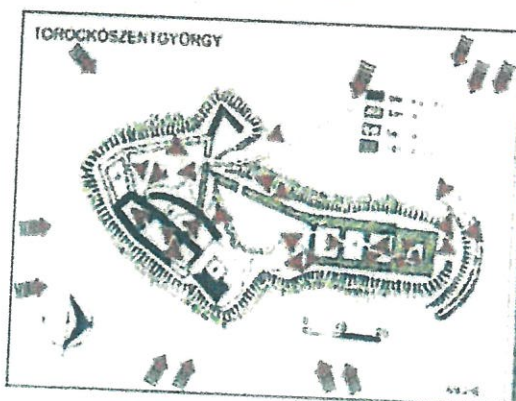
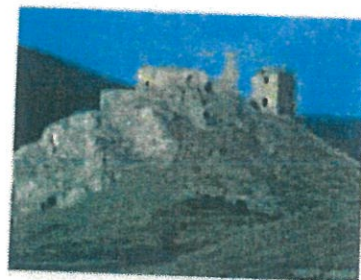
STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA SALAȘU DE SUS (Jud. Hunedoara)

Cetatea cnezilor Cândreș, sec.XV, cu ziduri groase din piatră. Existența unui turn mai vechi, integrat în noua cetate feudală.

CETATEA COLȚEȘTI (Jud. Alba)

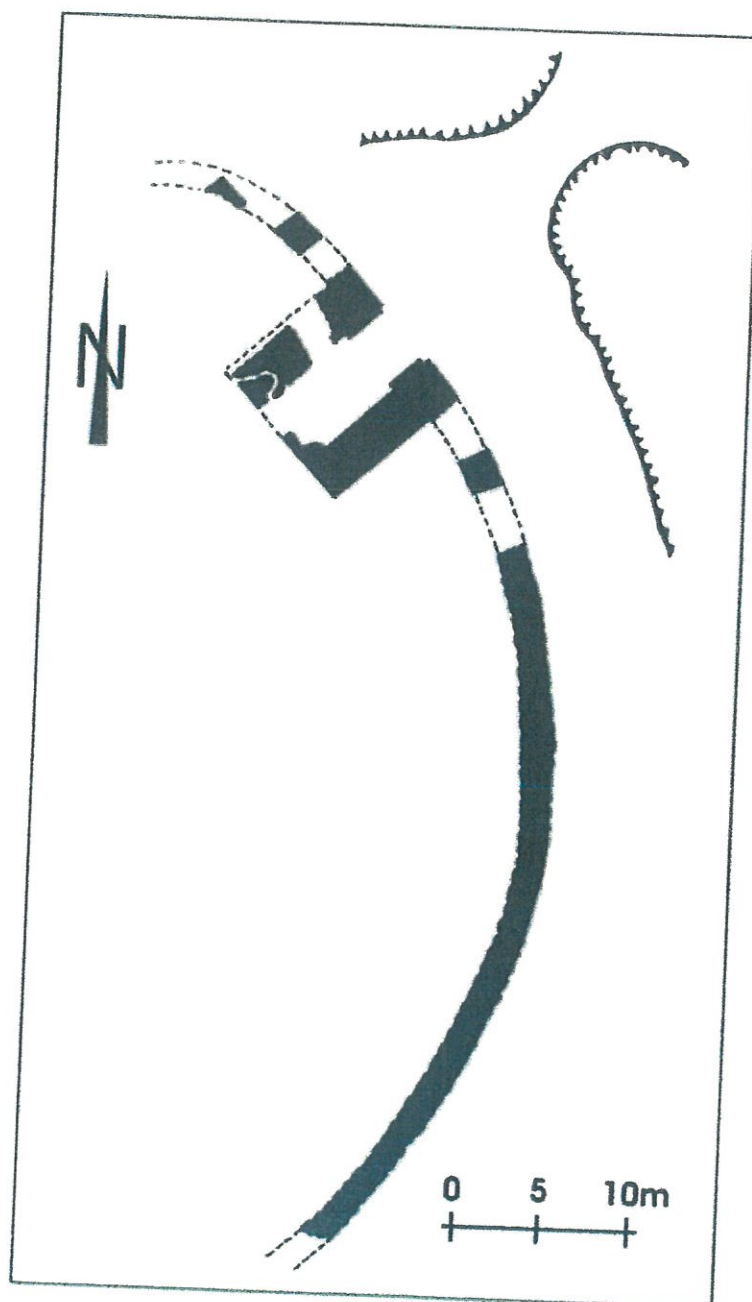
Sec.XIII prima fază, extinsă în sec. XVI, cetate de refugiu și locuibilă.

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA SIBIȘEL – BORDU (jud. Hunedoara)

Aflată la o înălțime de 300m, turnul are ziduri din piatră de 2m grosime și dimensiune interioară de 4m x 4m.

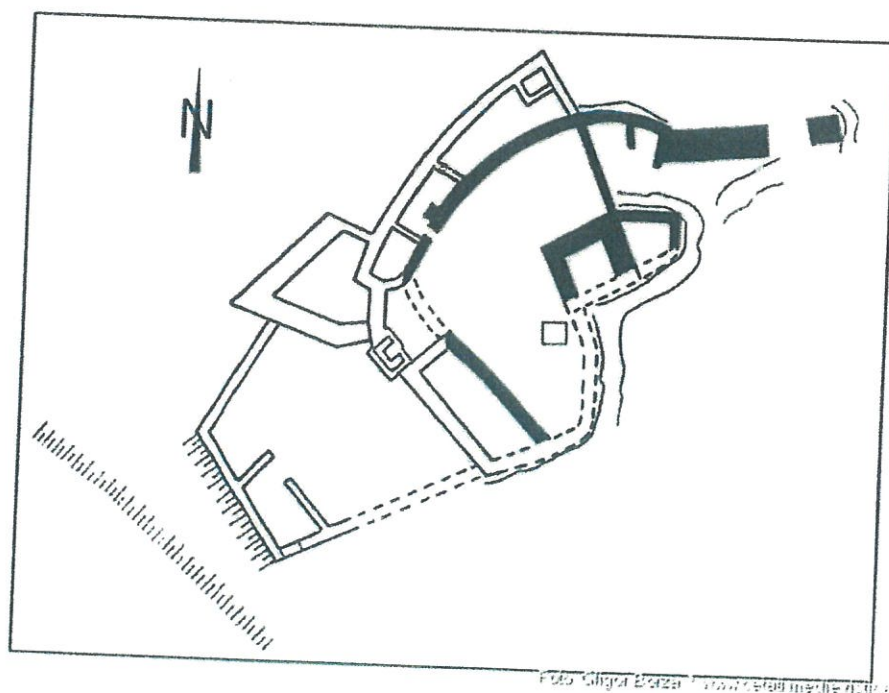

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA TĂUȚI (jud. Alba)

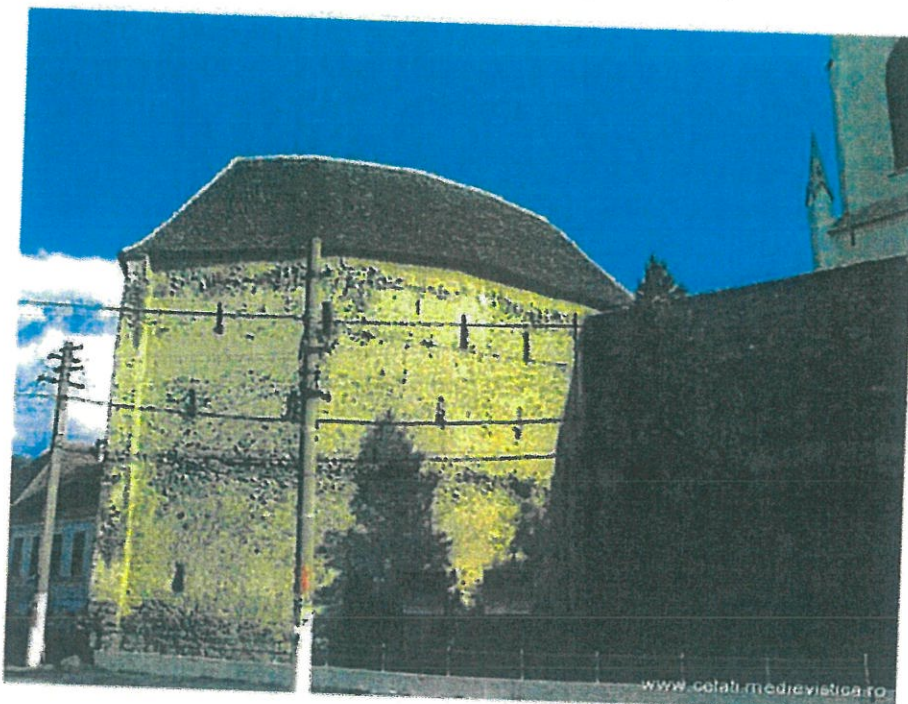
Situată pe vârful de munte care domină Valea Ampoiului, construit în 1276 din piatră brută, are un donjon patrulater (sec.XIII-XV).

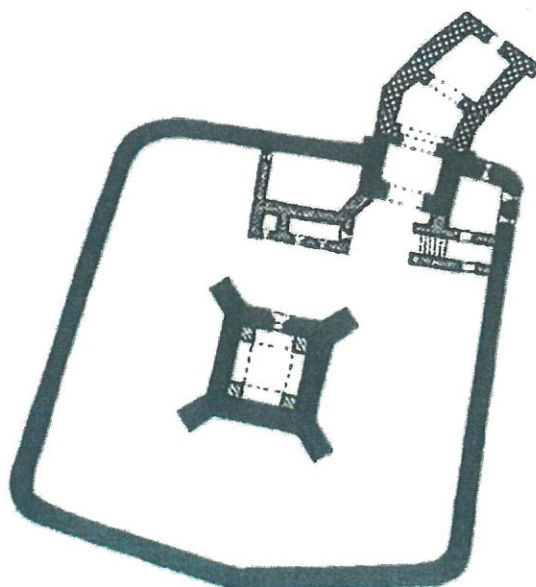

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA GÂRBOVA (jud. Alba)

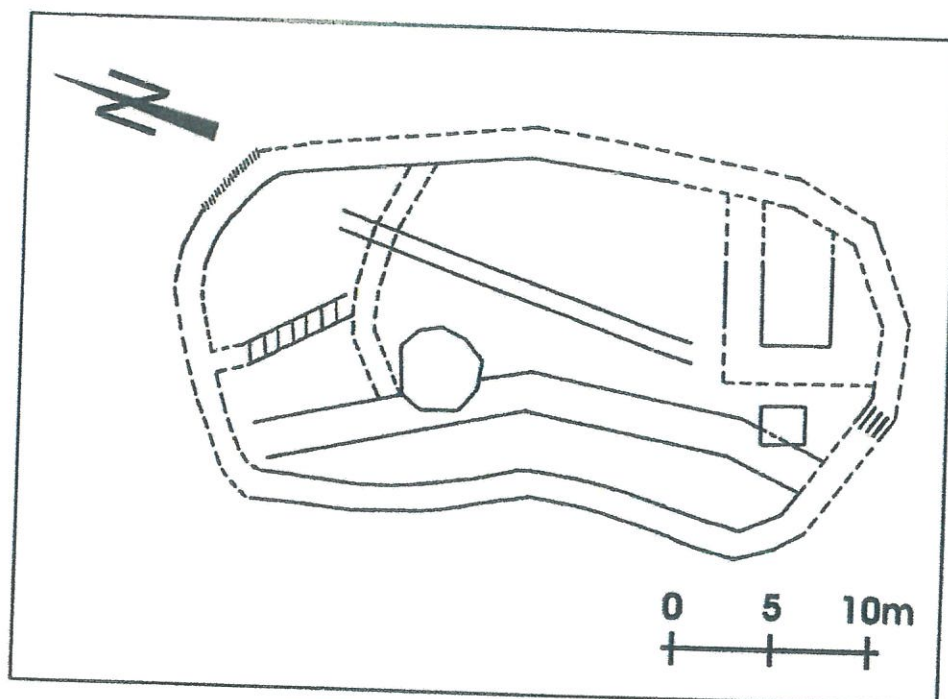
Cetatea greavilor, construită în a doua jumătate a sec.XIII. Locuinta donjon (sec.XIII), înconjurată de o incintă și în cursul sec.XV devine cetate țărănească.

Planul Cetății Gârbova - Alba Iulia

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

CETATEA PIATRA CAIVII (jud. Alba)

scara: 1:1000

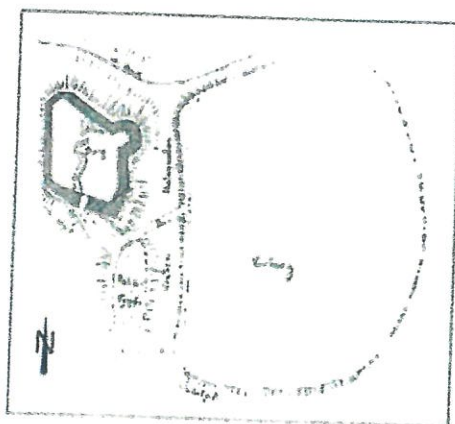

STUDIU ISTORIC ARHITECTURAL-URBANISTIC PENTRU ANSAMBLUL
CETĂȚII POENARI
Com. Arefu, Sat Căpățâneni – Ungureni, Județul Argeș

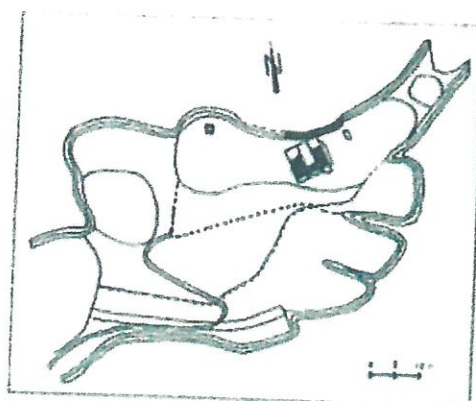
CETATEA ORATIA (jud. Argeș)

Datată în a doua jumătate a sec.XV, este amplasată pe dealul satului, de unde domină localitatea Podul Dâmbovicioarei.

CETATEA CETĂȚENI (jud.Argeș)

Cetatea Poenari

Cercetările arheologice au cuprins la cetatea Poenari și la cea de lângă Podul Dîmboviței, aproape întreaga suprafață interioară a fortificației.

Între informațiile pe care le conțin izvoarele documentare și literare asupra campaniei dusă împotriva lui Basarab de Carol Robert, în 1330 se, numără între ele și date privind fortificațiile. Bătălia din 9 – 12 noiembrie, sfârșită cu dezastrul armatei ungare și fuga regelui, s-a desfășurat într-un loc în care avantajele naturale erau completate de întărituri ocazionale de lemn¹. Două documente atestă oprirea oștii regale, în așteptarea unei confruntări, „*sub castro Argias*”². În privința identificării acestei cetăți a Argeșului părerile cercetătorilor au fost împărțite, unii presupunând că ar fi vorba de Curtea de Argeș, alții de cetatea aflată la nord de Căpățâneni, cetatea Poenari³. Dacă izvoarele documentare sau literare nu permit să cunoaștem cu precizie itinerarul urmat de oastea lui Carol Robert în cursul campaniei din toamna anului 1330, ele indică totuși o deplasare prin locuri muntoase sau împădurite⁴, de la Severin probabil prin regiunea dealurilor până spre Argeș. Considerente logice permit să se presupună înaintarea spre orașul de reședință de pe Argeș și apoi întoarcerea pe una din cele mai scurte căi spre regatul ungar. S-a presupus îndreptarea spre Transilvania prin Lovișteea⁵ sau prin pasul Bran⁶, iar mai recent a fost argumentată retragerea, în lipsa unei lupte decisive, prin banatul de Severin, încheștarea din 9 - 12 noiembrie putându-se produce pe culoarul Timiș - Cerna, între Orșova și Mehadia⁷. Față de căile principale pe care se putea întoarce regele angevin, poziția cetății Poenari este excentrică, o abatere până aici fiind mai dificil de presupus. Ea nu putea avea un rost decât dacă fortificația din acest punct ar fi avut o importanță deosebită; cum cercetările arheologice⁸ au dovedit că în prima jumătate sau la mijlocul veacului al XIV-lea ea se reducea la un singur turn de mici dimensiuni, este greu de crezut că ar fi putut impune o abatere din drum a unei armate epuizate. Principalul argument adus pentru localizarea în altă parte decât la Curtea de Argeș a cetății Argeșului, lipsa unei fortificații a orașului reședință sau a curții voievodale, nu poate fi considerat decisiv. Termenul *castrum* în latina medievală are și accepția de curte, reședință, alături de cel de fortificație sau tabără militară⁹. Numai cercetarea arheologică exhaustivă a zonei din jurul Curții domnești de la Argeș, cât și a orașului însuși, ar putea clarifica problemele legate de fortificarea reședinței voievodale. Cercetările au sesizat, în orice caz, urme de incendiu marcând distrugerii provocate unor construcții ale curții în 1330, urmată de o refacere în jurul anului 1340¹⁰. Recent, în urma analizei izvoarelor documentare și literare, au fost aduse argumente pentru identificarea între *Castrum Argias* și turnul pe plan pătrat de la Poenari și localizarea în apropiere a bătăliei din 9 - 12 noiembrie 1330¹¹.

¹ „*In pluribus locis indaginibus fortiter circumsepta*” (Documentul lui Carol Robert din decembrie 1335, apud V. Motogna, *Iarăși lupta de la Posada. (Un document necunoscut)*, în Revista istorică, IX, 1923, nr. 4 – 6, p. 83; „*in quodam loco nemoroso et silvoso indaginumque densitate firmato*” (Hurmuzaki, I–I, p. 623).

² Este vorba de diploma din 17 octombrie 1336 dată de regele Carol Robert de Anjou, vicecancelarului regal Thatamer și fratelui său Bako și diploma data în 1347 de regele Ludovic voievodului Transilvaniei, Stefan Lackfy; pentru interpretarea lor și a celorlalte izvoare legate de campania din 1330, vezi și M. Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în Cronica pictată*, în Studii, t. 20, 1967, 1, p. 27 – 28; diploma din 1336 (Hurmuzaki, I–I, p. 646) este considerată îndoielnică.

³ Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dâmbovița*, în BCMI, III, 1912, 4, p. 182; N. Iorga, *Les châteaux occidentaux en Roumanie*, BCMI, XXXII, 1929, fasc. 60, p. 56 – 57; idem, *Guide historique de la Roumanie*, București, 1936, p. 56; idem, *Istoria Românilor*, vol. III, București, 1937, p. 177.

⁴ *Cronica pictată de la Viena*, ed. G. Popa-Lisseanu, Izvoarele ..., XI p. 110.

⁵ I. Conea, *Corectări geografice în istoria românilor*, București, 1938, p. 85 – 96.

⁶ Vezi C. C. Giurescu, *Unde a fost Posada*, în volumul *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p. 91 – 92; N. Stoicescu, Fl. Tucă, *1330 - Posada*, București, 1980, p. 152 – 157.

⁷ Constantin Rezachevici, *Localizarea bătăliei dintre Basarab I și Carol Robert (1330): în banatul de Severin*, în AIIA Iași, XXI, 1984, p. 73 – 88 (I) și XXII, 1985, 2, p. 391 – 408 (II); idem, *Războiul din 1330 în lumina izvoarelor vremii*, în StCom Curtea de Argeș, IV, 1987, p. 29 – 30.

⁸ Gh. I. Cantacuzino, *Cetatea Poenari*, în SCIV, t. 22, 1971, 2, p. 261 – 284.

⁹ C. Rezachevici, în AIIA Iași, Iași, XXI, 1984, p. 87.

¹⁰ Vezi N. Constantinescu, *La résidence d'Argeș*, în RESEE, VIII, 1970, p. 21 – 22; idem, *Curtea de Argeș*, p. 56, 145.

¹¹ Sergiu Iosipescu, *Bătălia de la Posada (9–12 noiembrie 1330). O contribuție la critica izvoarelor istoriei de început a principatului Țării Românești*, în Revista Istorică, XIX, 2008, nr.1–2, p. 59–82.

Informațiile izvoarelor documentare și literare, completate de datele cercetărilor arheologice, permit conturarea unui tablou al fortificațiilor Țării Românești la începutul existenței sale ca stat de sine stătător, către sfârșitul primei jumătăți a secolului al XIV-lea. Pe de o parte întăririle curții voievodale de la Argeș, despre a căror capacitate nu există încă date (întâi cele care este posibil să fi existat înainte de 1330, apoi zidurile ridicate pe la 1340), având în relativă apropiere, spre munți, micul turn de piatră de la Poenari, precum și, pe cursul superior al Dâmboviței, fortificațiile de la Cetățeni. Pe de altă parte puternica cetate a Severinului, alături de care se poate presupune că își continua existența cetatea de pe dealul Grădeț. Este posibilă și folosirea fortificației romano-bizantine de la Celei, completată cu noi amenajări defensive. În sfârșit diferite „indagina” - fortificații din lemn și pământ cu localizarea încă incertă, multe desigur amenajate ocazional. Unele dintre fortificațiile cu val, șanț și palisadă - cum era cea a reședinței de la Câmpulung - puteau avea caracterul unor lucrări defensive permanente.

De numele lui Vlad Țepeș cronica de la sfârșitul secolului al XVII-lea - care consemnează tradiția populară și preia izvoare literare mai vechi¹² - leagă construirea cetății Poenari din cheile Argeșului. Pedepsind pe orașenii din Târgoviște—povestește cronicarul—”când au fost în ziua Paștilor, fiind toți orașenii la ospețe, iar cei liniți la horă, așa fără veste pre toți i-a cuprins. Deci câți au fost oameni mari, bătrâni, pre toți i-au înțepat de au ocolit cu ei tot târgul, iar câți au fost tineri, cu nevestele lor și cu foto mari, așa cum au fost împodobiți în ziua Paștilor, pre toți i au dus la Poenari de au lucrat la cetate până s-au spart toate hainele de pe ei și au rămas toți dezvăscuți în pieile goale”¹³. S-a considerat că data acestui eveniment este 17 aprilie 1457, ținând seama de faptul că în sâmbăta Paștelui, la 16 aprilie, Vlad dădea din Târgoviște un hrisov mănăstirii Cozia¹⁴. Recentele cercetări arheologice indică - pentru cetatea în forma sa amplificată, cu turnuri rotunde și ziduri de piatră și cărămidă—o datare la mijlocul sau începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea¹⁵. Împreună cu faptul că primele mențiuni ale cetății în izvoarele documentare datează din ultimele decenii ale secolului al XV-lea, lipsind mai devreme¹⁶, datele arheologice ne îndreptățesc să punem temei pe relatarea cronicii și să admitem construirea ei ca datorată inițiativei lui Vlad Țepeș¹⁷. Această cetate, puternic loc de apărare și de refugiu, putea constitui un punct de sprijin în vederea luptei împotriva primejdiei otomane.

În timpul campaniei otomane din vara anului 1462, despre cetatea Poenari, ne poate reține atenția păstrarea în tradiția populară, consemnată la mijlocul secolului al XVIII-lea, a legendei după care, în timpul lui Vlad Țepeș turcii „au bătut cetatea cu tunuri dintr-alt munte despre răsărit ce se chema Posadă, și după ce au bătut cetatea, pe nimeni n-au găsit întrânsa, că domnul și-a potcovit caii îndărăt și au fugit pe alt plai în țara ungurească”¹⁸. Ceea ce se știe din diferite izvoare despre împrejurările sfârșitului celei de a doua domnii a lui Vlad Țepeș, în 1462, poate pune sub semnul întrebării modul în care aceasta legendă reflectă evenimentele reale. Cronica lui Michael Beheim menționează luarea ca prizonier a domnului în cetatea Piatra Craiului, care poate fi identificată cu cetatea Oratia de lângă Podul Dâmboviței¹⁹.

Rolul sistemului de fortificații al Țării Românești și importanța sa militară erau desigur, în timpul lui Vlad Țepeș, în bună măsură diferite față de vremea lui Mircea cel Bătrân. Lucrul este pe deplin firesc dacă ținem

¹² Cf. P. P. Panaitescu, *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, în SMIM, V, 1962, p. 215; Pavel Chihaiia, *Cine a fost "Negru Vodă", întemeietor de cetăți și ziditor de biserici*, în *Pagini de veche artă românească*, București, 1970, p. 119 - 120; Șt. Andreescu, *Considérations sur la date de la première chronique de Valachie*, RRH, XII, 1974, nr. 2, p. 372 - 373.

¹³ *Istoria Țării Românești 1290 - 1690 (Istoriisul cantacuzinesc)*, ed. C. Grecescu și D. Simionescu, Bleturcsti, 1960, p. 4, 20.

¹⁴ Șt. Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976, p. 83, opinie dezvoltată de Radu Ștefan Vergatti: vezi Maria Ciobanu, Nicolae Moisesu, Radu Ștefan Ciobanu, *Cetatea Poienari*, București, 1984, p. 71.

¹⁵ Gh. I. Cantacuzino, *Cetatea Poenari*, p. 251 - 286.

¹⁶ Prima mențiune documentară a unui părcălab al cetății Poenari se află într-un document din iunie 1481 (DRH, B, vol. I, 286 - 287).

¹⁷ Chiar dacă *Povestirea despre Dracula voievod*, izvor aproape contemporan datorat probabil unui român transilvănean (*Croniclele slavo-române*, p. 197 - 214), diferite variante rusești ale acestei povestiri sau cele germane datând cam din aceeași vreme (I. Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, București, 1897; *Michael Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II. Drakul*, ed. Gr. Conduratu, București, 1903), nu cuprind nici o mențiune despre construirea vreunei cetăți, trebuie ținut seama de faptul că cronicile din Țara Românească folosesc o tradiție necunoscută izvoarelor de mai sus, înglobând o serie de izvoare mai apropiate în timp de evenimentele relatate.

¹⁸ Legenda consemnată în 1747 de mitropolitul Neofit, BOR, An. XIV, 1890 - 1891, p. 719 - 720.

¹⁹ N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, p. 133; Șt. Andreescu, Raymond T. McNally, *Exactly where was Dracula captured in 1462?* în *East European Quarterly*, XXIII, 1989, 3, p. 269 - 288, vezi și *Magazin Istoric*, an. XXII, 1988, p. 25-27, 32 Șt. Andreescu, *op. cit.*, ed. II, București, 1998, p. 157 - 159.

seama de schimbările petrecute în cele peste cinci decenii. Pe plan politic se accentuase presiunea otomană, având ca rezultat o poziție supusă a unora dintre domni față de Poartă. Din punct de vedere al tehnicii militare trebuie remarcată în primul rând intensificarea folosirii armelor de foc. În timpul lui Mircea cel Bătrân principala însemnătate în cadrul sistemului de fortificații o aveau cetățile dunărene, care apărau principala linie de rezistență în fața pericolului otoman. La începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, cetățile Turnu și Giurgiu, străjuind căile care duceau spre regiunile centrale ale țării, se aflau în mâinile turcilor. Regatul ungar luase în sarcina sa - la date diferite și în moduri diferite - apărarea celor două cetăți aflate la marginile de apus și de răsărit ale Țării Românești: cetatea Severinului era stăpânită de unguri de la sfârșitul deceniului al doilea al secolului, ostași ai lui Iancu de Hunedoara și apoi ai fiului acestuia, Matia Corvin, se aflau de câțiva ani și în cetatea Chilie. În privința cetăților de la Dunăre, care se aflau în stăpânire otomană, poate fi pusă întrebarea în ce măsură Vlad Țepeș a urmărit folosirea lor ca puternice puncte de apărare sau neutralizarea lor, facerea lor inutilizabilă. Puținul răgaz avut de la declanșarea ostilităților, în iarna anului 1461 - 1462, până la invazia din iunie a oștilor sultanului Mehmed al II-lea, ar fi putut să-i impună aceasta. Izvoarele nu atestă de altfel care va fi fost rolul militar al cetăților Giurgiu și Turnu în primăvara și vara anului 1462. Principala atenție era acordată de voievod asigurării unor puncte de refugiu în interiorul țării și întăririi reședințelor domnești. Izvoarele reflectă atenția dată acestor elemente defensive. Putem presupune, eventual, completarea acestui sistem defensiv prin unele fortificații ușoare din pământ și lemn - fie în jurul unor așezări, fie ridicate ocazional în legătură cu anumite acțiuni militare - ca și folosirea zidurilor de incintă ale unor mănăstiri. Exceptând însă Cozia și Tismana, cele mai multe dintre acestea au căpătat caracterul unor fortificații abia mai târziu, prin secolul al XVI-lea.

Ne poate izbi deosebirea dintre fortificațiile Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XV-lea și sistemul de fortificații al Moldovei care, în timpul lui Ștefan cel Mare căpătase o tărie deosebită, ajungând să aibă un rol de primă importanță în rezultatele unei îndelungate campanii cum a fost cea prilejuită de invazia turcească din 1476. În comparație cu cetățile moldovenești, fortificațiile muntenești pot apărea ca având o importanță minoră²⁰. Superioritatea sistemului defensiv moldovenesc este reală, nu numai o aparență datorată mai bunei sale cunoașteri și ea se explică prin condițiile politice diferite. În Țara Românească, după căderea cetăților dunărene, instabilitatea politică internă și accentuarea presiunii otomane, în fața căreia unii domni se plecaseră încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, au împiedicat ridicarea unor puternice fortificații, iar scurtele domnii ale unor voievozi care se ridicaseră împotriva turcilor nu au oferit răgazul necesar pentru aceasta. Sistemul de fortificații al Moldovei s-a putut consolida în cursul îndelungatei domnii a lui Ștefan cel Mare, în condițiile unui deosebit avânt economic și a unei serioase afirmări a autorității domnești. Construirea sau refacerea, uneori repetată, a diferitelor fortificații s-a aflat permanent în centrul atenției acestui voievod, în cele aproape cinci decenii de domnie. Desigur că în alte condiții și sistemul fortificațiilor dintre Carpații Meridionali și Dunăre ar fi putut avea altă înfățișare. Trebuie să ținem seama că în cursul celor abia șase ani de domnie ai lui Vlad Țepeș au fost construite probabil nu numai întărituri ale curților domnești dar și o fortificație de proporțiile cetății Poenari care, din punct de vedere al ingeniozității tehnicii de construcție și al inexpugnabilității zidurilor, nu este mai prejos de cele mai puternice cetăți moldovenești după refacerile de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare.

În ultima parte a secolului al XV-lea din ceea ce constituia, cu mai multe decenii în urmă, un sistem de fortificații, Țara Românească rămăsese cu întăriturile curților domnești și, probabil, ale unor așezări urbane și cu câteva cetăți în zona muntoasă. Cetățile dunărene se aflau de mult timp în stăpânire străină. În fața puternicei presiuni otomane cădea în mâinile turcilor și cetatea Chilie în 1484, iar în 1524 Severinul avea să fie pierdut de unguri și distrus de otomani²¹. Cetățuia de la Oratia (Podul Dâmboviței) mai sus de Rucăr reprezenta, probabil, în primul rând punctul de pază a vămii. Cetatea Poenari este singura asupra căreia informațiile sunt în aceasta perioadă mai grăitoare.

Din ultimele doua decenii ale secolului al XV-lea datează primele atestări documentare cunoscute ale cetății ridicate, după cronici, de Vlad Țepeș în jurul vechiului turn de piatră din cheile Argeșului. Începând cu mențiunea pârălabului Poenarilor, Ratea, în iunie 1481, în timpul lui Basarab cel Tânăr²², numele unor pârălabi sau mari pârălabi ai cetății Poenari apar în repetate rânduri în

²⁰ N. Iorga, exclama chiar, referindu-se la invazia sultanului din 1462: „Țara fără cetăți nu se putea stăpâni prin garnizoane” (*Istoria armatei românești*, p. 63).

²¹ Cetatea Severinului, cucerită de turci în 1524, a fost dărâmată și lăsată în părăsire; stăpânirea domnilor Țării Românești s-a întins și asupra locului respectiv (D. Onciul, *Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, p. 137).

²² DRH, B, I, p. 286 - 287.

hrisoavele domnești²³, ca și în documente ale orașelor ardelen²⁴. Ei ocupau uneori un loc de frunte în sfatul domnesc. Gherghina, pârcălab al cetății încă din vremea lui Vlad Călugărul²⁵, era cumnatul acestui voievod și unchiul lui Radu cel Mare²⁶. Rolul important al pârcălabului pus în fruntea cetății dovedește importanța acordată acesteia, fapt explicabil prin creșterea rolului de punct de refugiu al inexpugnabilei fortărețe.

Izvoarele atestă în această vreme și alte funcții ale cetății Poenari, alături de cea mai sus amintită, pe care logica ne îndeamnă să o considerăm principală, chiar în lipsa unor dovezi documentare sau literare explicite. În afara importanței sale militare potențiale, sugerată atât de dovezile documentare asupra locului ocupat de pârcălabii ei, cât și de caracteristicile ținând de structura fortificației, ținând de zidurile și turnurile, inaccesibilitatea poziției, cetatea putea avea și alte utilizări. Ea constituia un loc foarte potrivit de păstrare a vistieriei domnești. În unele cazuri puteau fi întemnițați aici primejdioși dușmani ai domnului. La începutul secolului al XVI-lea, în 1509, un izvor italian menționa între alte localități din Țara Românească, "*Craiova civitas*", "*Argis civitas*", "*Tergovista oppidum ex lignis totum fabricatum*" și cetatea Poenari, ridicată pe o stâncă ascuțită, unde se păstrează banii principelui țării („*Poynar deinde castellum in acuta petra eminet, ubi pecuniae principis regionis custodiuntur*”)²⁷. De asemenea documente din secolul al XVI-lea amintesc de boierul Milea, fiul lui Voico al lui Tatul, care vrând să ridice alt domn peste capul voievodului a fost aruncat de Vlad Călugărul în cetatea Poenari²⁸.

Știrile de care dispunem sunt foarte sărace și în privința rolului cetăților Țării Românești în cel de-al treilea deceniu al secolului al XVI-lea, în anii puternicii ofensive otomane declanșate în direcția Europei Centrale, marcată de cucerirea cetăților Șabac, Belgrad, Severin, Petrovaradin, culminând cu zdrobirea forțelor militare ale regatului ungar la Mohács, la 29 august 1526. Sub conducerea lui Radu de la Afumați, în vremea în care era în joc însăși existența Țării Românești, amenințată de pericolul instaurării administrației otomane, s-au dat, timp de patru ani, crâncene bătălii împotriva turcilor. Piatra de mormânt a voievodului menționează un număr de 20 de lupte purtate de acesta. În toamna anului 1521, în septembrie sau octombrie, domnul scria brașovenilor: „dați veste tuturor pușcașilor și voinicilor din Brașov și din Ardeal și din Țara Bârsei toți să săriți și să tăbărați la Rucăr”²⁹, acolo unde avea să se poarte o luptă cu forțele lui Mehmed-beg, puțin mai târziu, în octombrie 1521³⁰. Nu putem ști dacă prin Rucăr se înțelege, în acest caz, satul cu acest nume, sau eventual cetatea aflată cu câțiva kilometri mai spre nord, în punctul cunoscut încă de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea sub numele de Oratia. Pe aceeași piatră de mormânt a lui Radu de la Afumați este menționată și lupta dusă la cetate la Poenari, cu „horanii”³¹. Despre această luptă purtată, ținând seama de succesiunea celorlalte, între iunie și octombrie 1522, nu avem nici un fel de amănunte. S-a presupus că e vorba de înăbușirea unei mișcări țărănești, poate a unor locuitori din jurul cetății, cărora li se încălcaseră drepturile³², sau a unei acțiuni a unor mici boieri dintr-o facțiune potrivnică domnului³³. Este foarte probabil că lupta nu are o legătură directă cu cetatea. Acestea i se acorda însă destulă importanță. În același an 1522, probabil înaintea retragerii lui Ioan Zápolya după ajutorul dat lui Radu

²³ De exemplu Danciu, pârcălab de Poenari, în documentul din 4 mai 1510 (DRH, B, vol. II, nr. 74).

²⁴ Într-o scrisoare a lui Mihnea cel Rău din 1509, un brașovean era amenințat cu represaliile pârcălabului de Poenari—*"castellanus de Poynar"* (Humuzaki, XV—1, p. 150) cf. și N. Iorga, *Îndreptări și întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhive săsești*, în AARMSI, Seria 11, t. XXVII, 1905, p. 123—124).

²⁵ DIR, B, veac XVI, vol. III, p. 234.

²⁶ Sub a cărui domnie era menționat, în tratatul încheiat în 1507 cu regele Ungariei, Vladislav II, „Gyrgina castellanus castri Poynar” (I. Bogdan, *Relațiile*, p. 273).

²⁷ *Geographiae Sebastiani Compagni Liber VIII*, în Florio Banfi, „*Imago Hungariae*” nella cartografia italiana del Rinascimento, Appendice, în Janus Pannonius, nr. 2—3, 1947, p. 416—417. Vezi P. P. Panaitescu, *Tezaurul domnesc. Contribuții la studiul finanțelor feudale în Țara Românească*, în Studii, t. XIV, 1961, nr. 1. Autorul citat considera că aceasta era principala funcție a cetății.

²⁸ DRH, B, II, p. 23; DIR, B, veac XVI, vol. III, p. 234.

²⁹ I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV—XVI*, București, 1902, p. 171.

³⁰ N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. XLVI.

³¹ Inscripție publicată de N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, București, 1910, p. 149—150, cu întregirile pentru partea dispărută după transcrierea din 1746 a mitropolitului Neofit (BOR, an. II, nr. 10, iulie 1876, p. 638).

³² Vezi P. D. Popescu, *Radu de la Afumați, domn al Țării Românești*, București, 1969, p. 42, nota 2; N. Stoicescu, *Radu de la Afumați*, București, 1984, p. 77—78, autor care considera că lupta s-a purtat probabil în septembrie 1524, după recuplarea tronului cu ajutorul lui Ioan Zápolya (ibidem, p. 153).

³³ Maria Ciobanu, Nicolae Moisescu, Radu Ștefan Ciobanu, *Cetatea Poienari*, București, 1984, p. 85.

de la Afumați pentru revenirea în scaun³⁴, cetatea Poenari a fost cedată lui Ioan Zápolya în schimbul primirii de către domnul muntean a posesiunii feudelor transilvănene Vințul de Jos și Vurpăr³⁵. Cetatea Poenari va fi avut o importanță notabilă în cadrul planurilor de rezistență antiotomană a ungarilor și transilvănenilor, fapt ce se poate deduce din grija acestora pentru menținerea cetății³⁶. Împrejurările au făcut însă, se pare, ca cetatea Poenari să nu fie legată de evenimentele militare din anii care au marcat începutul prăbușirii regatului ungar. Lovitura principală a forțelor otomane fusese îndreptată în direcția cursului mijlociu al Dunării.

După moartea lui Radu de la Afumați, probabil odată cu pierderea cetăților ardelene Vințul de Jos și Vurpăr, cetatea Poenari revenise Țării Românești³⁷. Este certă această apartenență a ei în 1534, când încep din nou să fie menționați în documente pârcałabi ai cetății Poenari: Diicul și Stan, mari pârcałabi, la 12 martie, 3 aprilie și 10 mai 1534, Drăghici mare pârcałab, la 27 decembrie 1534, 11 ianuarie 1535, 18 aprilie 1535³⁸. În vara anului 1534 domnul Țării Românești Vlad Vintilă prindea și pedepsea crunt pe boierii care se ridicaseră contra sa alăturându-se lui Aloisio Gritti trimis de sultan, ducând o parte dintre ei în cetatea Poenari³⁹. Cetatea a mai fost dată ungarilor în schimbul Vințului de Jos și Vurpărului în timpul lui Radu Paisie (1535 - 1545)⁴⁰. În această vreme, prin 1542 - 1543, fostele sate domnești ale cetății "Poenarii și Cheianii și Căpățânenii cu tot hotarul", au fost dăruite lui Radu vistier⁴¹. După scurt timp cetatea revenea din nou Țării Românești. Însemnătatea sa se diminuase însă. În documente mai apare o singură mențiune a unui pârcałab al cetății la 15 septembrie 1560, Jupan Milco⁴²; acesta nu mai avea titlul de mare pârcałab. Puțină vreme după aceasta cetatea a încetat să mai fie folosită. Cele mai târzii materiale arheologice descoperite în ruinele cetății datează tocmai din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Evoluția și sfârșitul folosirii cetății Poenari caracterizează însăși situația fortificațiilor Țării Românești în această perioadă. Existența unor cetăți puternice era incompatibilă cu dominația otomana asupra țărilor române. Mărturiile unor izvoare sunt concludente în ceea ce privește interdicția construirii cetăților sau a împrejmuirii orașelor cu ziduri și fortificații. La mijlocul secolului al XVI-lea (pe la 1548 - 1550), Anton Verancsics arăta că „potrivit cu decretul împăraților vechi și ale

³⁴ N. Iorga, *Îndreptări și întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhivele săsești. I, Brașovul*, în AAR-MSI, seria II, tom. XXVII, 1905 ...p. 129.

³⁵ „Acestea au aparținut sașilor și amândouă orașele au avut aceeași orânduire sub regele Ludovic, iar când Ioan voievodul Transilvaniei a fost rege al Ungariei, amândouă locurile au fost date voievodului Țării Românești, Radul, luându-se de la el cetatea din Țara Românească numită Poenari, ca acestea să fie ținute de o parte și de alta ca zălog de credință și de bună pace” (Raportul trimișilor regelui Ferdinand în Transilvania, Paul Bornemisza și Georg Wernher, 1552, în *Hurmuzaki*, II - 4, p. 721; trad. rom. în *Călători străini*, vol. II, p. 33 - 34).

³⁶ Socotelile Sibiului menționează în ianuarie 1524 suma trimisă prin intermediul lui Stan "valahul" din Rops (Rupea) castelanului din Poenari Thoma Mysky (*Hurmuzaki*, XI, p. 846), iar la 10 septembrie același an castelanul de Făgăraș Nicolae Thomory scria din Argeș sibienilor despre cu aprovizionarea cetății Poenari (*Hurmuzaki*, XV - 1, p. 281). Despre aprovizionarea cetății Poenari (Poynar) se amintește într-o scrisoare a lui Ioan Zápolya către arhiepiscopul de Strigoni din 1 decembrie 1525 (Andrei Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, I, 1468 - 1540, Budapesta, 1914, p. 138). În sfârșit la 13 iunie 1526, regele Ungariei Ioan Zápolya poruncește brașovenilor să dea cei 40 florini ce le fuseseră încredințați castelanului cetății Poenari, Petru Off, pentru a păstra cetatea și a face unele lucrări ("Rogamus vos quatenus illos quadragintos flor., quos Maiestas Regia, dominus noster graciosissimus, ad conservacionem castri Poynar egregio Petro Off, castellano eiusdem castri, deputavit, velitis sibi retribuere. Nam necessarium est, pro constructione ipsius castri ut restituitis, quoniam alias castrum ipsum absque pecuniis conservari nequit.", *Hurmuzaki*, XV-1, p. 289).

³⁷ Ilie Minea, *Ceva despre Vinț și Vurpăr ca posesiuni ale domnilor munteni*, în Cercetări istorice, Iași, an. VIII-IX, 1932-1933, nr. 3, p. 263-264; Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dâmbovița*, p. 184.

³⁸ DRH, B, vol. III, nr. 175, 176, 179; *ibidem*, nr. 187, 188.

³⁹ Scrisoarea sibienilor către episcopul Transilvaniei din 4 august 1534 relatează: "... infideles boyarones ipse modernus waida Transalpinus post tergum ipsius Gritti captivos accepit ac 75 boyaronibus os et nares amputavit et quinque potiores ad castrum Pauniar captivos deduxit ..." (A. Veress, *op. cit.*, p. 240).

⁴⁰ În raportul din 1552 al lui Paul Bornemisza și Georg Wernher se arată despre Vinț și Vurpăr că „apoi au ajuns la celălalt Radul, care a fost înaintea voievodului Țării Românești de acum” (*Călători străini*, vol. II, p. 34), informație care a dus pe D. Onciul la concluzia că și cetatea Poenari fusese dată în schimb ungarilor (*Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, p. 142). Cățiva ani mai târziu, pe la 1548 - 1550, Anton Verancsics menționa Poenarii între cetățile de piatră ale Țării Românești (*Călători străini*, vol. I, p. 404, nota 57).

⁴¹ DRH, B, veac. XVI, vol. II, p. 294 - 295. Spre sfârșitul secolului al XVI-lea satele amintite vor ajunge în stăpânirea mănăstirii Vierș (DIR, B, veac. XVI, vol. V, p. 210 - 211).

⁴² DIR, B, veac. XVI, vol. III, p. 138 - 139.

împăraților turcești de acum, lor nici nu le este îngăduit să-și întemeieze cetăți și fortărețe, nici să-și împrejmuiască orașele cu ziduri și întărituri, toată puterea țării stând numai în numărul și vitejia ostașilor”⁴³. De reținut că Verancsics specifica, în afara orașului Târgoviște, existența în Tara Românească a numai două cetăți de piatră: „București, cetățuie lângă Dâmbovița și Poenari, aproape de Argeș”⁴⁴. Câteva decenii mai târziu, Franco Sivori remarcă: „orașele toate sunt fără ziduri și nu există nici o cetate toate fiind dărmate de turci, care nu lasă să se mai clădească vreunele pentru ca fara să nu li se poată împotrivi”⁴⁵. Și-au mai continuat un timp existența ca puncte de vamă cetățile care străjuiau trecerile în Transilvania, cum era cea de la Oratia, lângă Podul Dâmboviței. Fortificațiile curților domnești, întăriturile unor orașe și zidurile cu care erau înconjurată mănăstirile rămăneau principalele posibilități defensive care, în condițiile social - politice interne existente, căpătau o altă semnificație.

Cetatea Poenari

În cheile Argeșului, la circa doi km de satul Căpățâneni, pe un vârf stâncos cu pante abrupte, care se înalță cu peste 200 m deasupra văii, se află cetatea Poenari. Singurul acces la acest vârf, înconjurat de trei părți de apa Argeșului, îl constituie o șa îngustă care îl leagă de muntele învecinat, încât chiar și prin poziția sa cetatea poate fi socotită inexpugnabilă.

Numele, întâlnit în izvoarele documentare din secolele al XV-lea și al XVI-lea, sau în cronicile din secolele XVII – XVIII și folosit în general și în literatura de specialitate⁴⁶, i-a fost dat după satul Poenari, situat pe valea Argeșului, la aproape 6 km depărtare, sat aflat pe moșia domnească a cetății și menționat în documente ca „satul cetății Poenari”.⁴⁷ Destul de răspândită pentru fortificația din Cheile Argeșului este denumirea de „Cetatea lui Țepeș Vodă”, denumire ce își are originea în tradiția istorică a cărei primă mențiune scrisă se află în cronică de la sfârșitul secolului al XVII-lea, care arată că Vlad Țepeș a făcut cetatea Poenari⁴⁸ silind să muncească acolo pe târgoviștenii pedepsiți pentru o grea vină. Tradiția consemnată în cronică s-a păstrat, amplificându-se cu amănunte noi. Numele cetății Poenari începând să fie uitat, ruinele fortificației au ajuns mai târziu cunoscute sub acela de „Cetatea lui Țepeș Vodă”. Astfel o întâlnim în însemnările, datând din anul 1747, ale mitropolitului Neofit⁴⁹, ca și în diferite însemnări și descrieri de călătorie din secolul al XIX-lea, începând cu ale lui Cezar Bolliac din 1845⁵⁰. Ea a mai fost numită și „cetatea lui Negru Vodă”, denumire provenită la rândul ei din tradiția populară și fiind, în cazul nostru, foarte probabil mai târzie decât cealaltă; folosită de unii călători străini la sfârșitul secolului al XVIII-lea⁵¹, ea apare – alături de cea de „Cetatea lui Țepeș Vodă” – în 1871, într-unul din răspunsurile la *Chestionarul arheologic* al lui Odobescu⁵².

⁴³ (Călători străini, I, p. 404).

⁴⁴ Călători străini, vol. I, p. 404, nota 57.

⁴⁵ Călători străini, III, p. 18.

⁴⁶ Vezi de exemplu Al. Lăpedatu, *Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dâmbovița*, în BCMI, III, 1910, f. 12, p. 177 – 197; H. Stahl, *Cetatea lui Țepeș (Poenari)*, în Neamul Românesc, nr. 207 – 210, 1 – 15 sept. 1921; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, p. 131 – 132; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 109 – 110.

⁴⁷ DRH, B, IV, nr. 172, hrisovul din 8 aprilie <1545> prin care Mircea Ciobanul întărește hareșanilor satul Hareșul pe vechile hotare, care fuseseră împresurate „dă satul cetății Poenarul, dă Capățâneni și dă Cheeni”.

⁴⁸ *Istoria Țării Românești 1290 – 1690*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 4, ca și varianta de la p. 205; destul de apropiată este și relatarea din *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu Vornicul, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 15.

⁴⁹ Mitropolitul Ungrovlahiei Neofit, *Însemnarea călătoriei ce am făcut în eparhia noastră...*, publ. de Ghenadie Enăceanu, în BOR, an. XIV, 1890 – 1891, p. 719 – 720: „Și este o cetățuie a lui Vlad Vodă Țepeș, care este făcută depărcior de la mal în sus supt poalele munților și de la cetățuie în jos este o râpă foarte mare, unde acolo curge ape Argeșului. Și este cetatea făcută pe moșia Vierș, la satul ce se cheamă Cheia, între doi munți, și curge apa printre munți”.

⁵⁰ *Din itinerariul d. Bolliac. Curtea de Argeș. Câmpul Radovanului. Cetatea lui Țepeș*, în Curierul Românesc, an. XVII, nr. 91, 14 dec. 1845, p. 362 – 365; din deceniile următoare menționăm: A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, București, 1859, p. 96 – 97; I. Petrescu, *Visitații. Plaiul Loviștei din districtul Argeș*, în Annale economice pentru cunoștința părții muntene din România, an. I, nr. 2, trim. II, 1860; N. Andreescu, *Cetatea lui Țepeș de la Căpățâneni pe râul Argeș*, în Buletinul Societății Geografice Române, an. VIII, trim. I, 1887, p. 150 – 156; Victor G. Stephănescu, *Cetatea lui Țepeș Vodă, județul Argeș*, în Arhitectura, an. I, nr. 2, 1906, p. 42 – 43.

⁵¹ Bauer, *Memoires sur la Valachie*, Frankfurt, 1778, p. 180; „le long de la riviere d'Argeș. Cita di Negru Vodă, chapelle sur une tres haute montagne”; Fr. J. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, vol. I, Viena, 1781, p. 337;

Existența tuturor acestor denumiri a putut da naștere la o serie de confuzii atât asupra originii lor⁵³, cât și în ce privește localizarea cetății Poenari, pe care unii au căutat-o în altă parte, în chiar satul cu același nume, unde tradiția locală păstra amintirea unui palat al lui Vlad Țepeș. Cu acesta erau identificate unele urme care se mai vedeau pe la 1871⁵⁴. Dacă pe locul bisericii din satul Poenari au existat vechi construcții de piatră sau cărămidă ale căror urme au fost înlăturate la sfârșitul veacului al XIX-lea, nimic – nici caracteristicile terenului, nici relațiile mai vechi – nu îndreptățesc localizarea în acest punct a vreunei cetăți. Este însă foarte probabil ca aici să se fi aflat reședința permanentă a părcălabilor cetății. Textele cronicilor de la sfârșitul secolului al XVII-lea, care cuprind prima atestare scrisă cunoscută a denumirii de "cetate a lui Țepeș Vodă" pentru cetatea Poenari, pe o parte și descrierea din 1747 a mitropolitului Neofit care localizează precis „cetatea lui Țepeș” în Cheile Argeșului, pe de altă parte, sunt dovezi destul de edificatoare că cetatea numită în documente "a Poenarilor" este cea aflată la doi km de Căpățâneni. Faptul că, deși mai apropiat, acest din urmă sat nu a dat numele cetății, se poate explica prin vechimea și importanța probabil mai mare a satului Poenari.

Din observațiile ce se pot efectua asupra ruinelor cetății Poenari se deosebesc, în mod evident, două faze principale de construcție, lăsând la o parte reparațiile de mai mică însemnătate. Încă de multă vreme a fost distins un nucleu inițial alcătuit dintr-un turn pe plan pătrat, înglobat ulterior într-o fortificație de mai mari dimensiuni, cu turnuri semicirculare⁵⁵. Deosebirea de factură a celor două părți ale construcției este evidentă: turnul pătrat, atât cât se păstrează, este clădit numai din piatră, celelalte curtile și turnuri folosesc ca materiale de construcție atât piatra cât și cărămida. Zidăria turnului pătrat nu se leagă de restul fortificației.

Cercetările arheologice efectuate în 1968 – 1970 au permis cunoașterea destul de exactă a planului cetății în părțile păstrate, au furnizat amănunte interesante privind structura ei, ca și situația depunerilor succesive din interior⁵⁶.

Nucleul inițial al fortificației îl constituie un turn pe plan pătrat, cu laturile având exterior 8,15 – 8,50 m, iar în interior 4,30 – 4,60 m. Construit direct pe stâncă, el are zidurile, groase de aproape doi metri, din piatră brută legată cu mortar, consolidate cu bârne de lemn ale căror goluri sunt acum vizibile. Pe grinzi de lemn se sprijineau și planșeele celor trei niveluri ale turnului. Nivelul inferior nu comunica cu exteriorul, intrarea făcându-se la cel de al doilea, foarte probabil prin intermediul unei scări mobile. Intrarea, lată de peste 1 m și înaltă de circa 1,70 m, se afla pe latura de est, în apropierea colțului sud-estic. La același nivel cu intrarea, pe latura de sud, se observă o deschidere îngustă pentru tragere. Turnul era acoperit cu șindrilă: cuie pentru șindrilă au fost descoperite dedesubtul pardoselii de la primul nivel.

Pe versantul sudic al înălțimii, la aproape 80 metri deasupra albiei Argeșului, se află ruinele unor ziduri de piatră legată cu mortar, groase de circa 1,50 m, întărite cu bârne longitudinale, ridicate direct pe stâncă. Datorită instabilității terenului și pantei foarte accentuate, zidurile au alunecat în cea mai mare parte. În sondajele efectuate aici nu au fost găsite nici un fel de materiale arheologice, fapt

„.... Tschetatie Nigrului Wodi... velche eine auf einen hohen Berge nächst dem Ardschisch stehende Kapelle ist, wo dieser Fürst, der sonst zu Kurtea de Ardschisch residierte, wechselweise mit derjenigen an der Dombowitza seine Zuflucht und Schutzwehre fand”. Ambele informații par să pornească de la un izvor comun

⁵² Bibl. Acad., mss. rom. 223, fila 245 v.

⁵³ Al. Lăpedatu, *Op. cit.*, p. 177, socotește denumirea de „Cetatea lui Negru Vodă” ca o denumire populară mai veche, iar cea de „cetate a lui Țepeș” ca apărută prin influență literară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, deși prima e atestată abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timp ce a doua este folosită de mitropolitul Neofit încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, legându-se astfel de mențiunile cronicilor de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

⁵⁴ N. I. Apostolescu, deși în 1910 dădea aceleași fortificații cele trei denumiri – Cetatea Poenari, „cetatea lui Țepeș” și „cetatea lui Negru Vodă” (*Cetățile lui Negru-vodă și a lui Țepeș Vodă*, București, 1910, p. 15), cu un an mai târziu considera improprie denumirea de cetatea Poenari dată castelului de lângă Căpățâneni, socotind că cetatea Poenari amintită în documente s-ar afla chiar în satul Poenari (*De pe valea Argeșului. Insemnări*, în RIAF, vol. XII, part. I, 1911, p. 215). Răspunsurile la *Chestionarul arheologic* al lui Odobescu, din 1871 – 1873, amintesc pe locul bisericii din satul Poenari de urme de ziduri de piatră și cărămidă, pe care tradiția populară le considera ca aparținând unei biserici și case a lui Vlad Țepeș (*Bibl. Acad., mss. rom. 223, f. 245 – 245 v și 308 – 309 v*), ruine menționate și în *Marele Dicționar Geografic al României* (vol. V, fasc. I, București, 1902, p. 20). Unele sondaje, rămase inedite, au fost efectuate în iulie – august 1975 de D. V. Rosetti și N. Moisescu, jurnalul săpăturilor găsindu-se la Muzeul Orășenesc Curtea de Argeș.

⁵⁵ N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, vol. I, p. 6; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările române*, I, p. 131 – 132; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 110; *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, București, 1968, p. 150.

⁵⁶ Pentru rezultatele cercetărilor arheologice, vezi mai amănunțit: Gh. I. Cantacuzino, *Cetatea Poenari*, SCIV, t. 22, 1971, nr. 2, p. 270 și urm.

explicabil datorită pantei care a împiedicat menținerea lor. Observațiile făcute în sondaje indică existența unei singure faze de construcție. Cele două ziduri aparțin unei încăperi cu planul rectangular. Similitudinile în ce privește tehnica constructivă (folosirea exclusivă a pietrei) cu turnul pătrat inițial, pot duce la ipoteza unei contemporaneități cu acesta. În această presupunere este necesară însă toată prudența, putând fi avută în vedere și eventualitatea folosirii cărămizii la o cotă mai înaltă, care nu s-a păstrat. Este însă mai probabil ca fragmentele de cărămizi găsite la suprafață, puține la număr, să provină de la fortificația din vârful.

Așadar inițial fortificația din cheile Argeșului se reducea la un mic turn, cu caracteristicile tipologice ale unui donjon, despre care nu avem nici o dovadă că ar fi fost înconjurat de vreo întăritură de lemn. Clădirea ale cărei resturi se păstrează pe versantul sudic nu este exclus să fi reprezentat un avanpost al turnului din vârful.

Într-o etapă ulterioară turnul inițial cu planul pătrat a suferit unele modificări. Cantitatea foarte mare de cărămizi găsită în dărâmăturile din interior permite presupunerea că i se va fi adăugat încă un nivel, cu ziduri de cărămidă. La nivelul inferior a fost amenajată o pardoseală din cărămizi dreptunghiulare, iar la cele superioare pardoseli din cărămizi hexagonale, găsite în molozul din interior, împreună cu cărămizi și fragmente de cahle de sobă. Turnul a fost înconjurat de curtile unei fortificații de dimensiuni mai mari, având o lungime de aproape 60 m și o lățime – în prezent – de 10 – 15 m. Planul cetății este adaptat cu dibăcie particularităților terenului, zidurile fiind dispuse în lungul crestei, aproximativ în direcția est-vest.

Zidurile cetății au fost construite direct pe stâncă. Vârful având pantele laterale foarte abrupte, zidul are în mod firesc o înălțime mai mare la exterior decât în interior. Tehnica de construcție a zidului, în partea sa inferioară, constă în ridicarea din piatră a ambelor fețe ale zidului, însoțită de umplerea spațiului dintre ele cu un emplecton din piatră spartă și mortar întărit cu bărne de lemn dispuse longitudinal și transversal. În întreaga lor parte superioară, începând de la o linie clar delimitată, zidurile cetății sunt construite după o tehnică deosebită, cu ambele fețe din cărămidă și cu emplecton din piatră spartă și mortar, consolidat de asemenea cu bărne longitudinale și transversale. Grosimea zidului de incintă pe latura sudică este considerabilă – între 2,70 – 3 m; în partea de est zidul este mai subțire – sub 2 m; zidurile interioare au numai circa 1, 30 m grosime, ca și zidul de incintă în partea de nord-vest, în vecinătatea turnului pătrat. În acest loc partea care se mai păstrează a zidului, destul de redusă, este construită din piatră; se poate însă foarte bine presupune că și aici cărămida a fost utilizată în partea superioară, distrusă.

Săpăturile efectuate, întregite de câteva fotografii de la începutul secolului nostru, la care se adaugă unele desene de la mijlocul secolului trecut⁵⁷ sau descrieri din aceeași vreme, ne pot da o anumită imagine asupra vechii înfățișări a cetății.

În colțul de nord-vest, lângă turnul pătrat, se afla un mare turn semicircular, de fapt un turn de poartă cu intrarea deschisă spre nord. Lângă acest turn, în colțul sud-vestic, se ridica un altul de mai mici dimensiuni (circa 6 m diametru), tot semicircular. Curtinele laturii sudice a cetății mai erau flancate de încă două turnuri cu planul semicircular. Un altul pare a se fi aflat și în colțul de nord-est, dar o bună parte din această zonă a cetății, ca și cea mai mare parte a laturii ei nordice, s-a prăbușit împreună cu stânca pe care era construită. Acest fapt ne împiedică să apreciem în întregime vechiul aspect al cetății, planul și structura laturii sale nordice rămânând din păcate în multe privințe necunoscute.

În urma săpăturilor au fost scoase la iveală și o serie de ziduri interioare, cele mai multe ridicate odată cu incinta, iar câteva reprezentând adaosuri ulterioare. În privința organizării spațiului din interiorul cetății, datele de care dispunem sunt sărace. În orice caz, în afara coridorului care exista probabil între zidul median longitudinal și zidul de incintă, partea de sud-est pare să fi avut aspectul unei curți interioare, iar în zona de nord-vest trebuie să fi existat unele construcții al căror aspect nu ne este cunoscut. Descrierile din cea de a doua jumătate a secolului trecut sunt destul de imprecise și vagi și ne putem îndoi, în bună măsură, de exactitatea lor. Fotografiiile de la începutul secolului nostru arată cetatea cu zidurile conservate în unele părți până la înălțimi apreciabile, având la nivelul superior al turnurilor deschideri mari.

În partea de sud-est spațiul dintre zidul de incintă și stâncă fiind inutilizabil în forma sa inițială datorită pantei abrupte a stâncii, a fost necesară efectuarea de către constructori a unei nivelări cu

⁵⁷ Vezi Al. Lăpedatu, *op. cit.*, fotografiile de la pag. 185 (de V. G. Stephănescu) și p. 186 (de I. Niculescu).

bolovani de piatră și pământ, cu o grosime de 1, 60 – 2 m, care crea o suprafață aproape plană în interiorul cetății. O nivelare asemănătoare a fost făcută și în zona culoarului dintre zidul de incintă și zidul median longitudinal, sau la sud și vest de turnul pătrat.

Un interes deosebit îl prezintă încăperea – parțial prăbușită – dezvelită în zona de nord-est a cetății, păstrată încă pe o suprafață de circa 4 x 3 m și situată într-un spațiu amenajat în stâncă. Pereții și partea inferioară sunt construite din blocuri de piatră fășuită, îmbinate prin falțuri. Lespezile părții inferioare se sprijină pe trei straturi special amenajate: un strat de bolovani legați cu mortar, un altul, ceva mai subțire, de mortar cu pietriș mărunț și, în fine, un rând de cărămizi. Atât partea inferioară cât și pereții sunt acoperite cu un strat gros de tencuială din mortar roșu – conținând praf de cărămidă. Această încăpere, construită odată cu zidurile cetății, era cisterna pentru apă, element indispensabil oricărei fortificații de acest tip. O indică deosebita grijă pentru amenajarea pereților și tencuirea acestora și a părții inferioare cu mortar roșu, asigurând o perfectă impermeabilitate. Modul în care au fost ridicați pereții cisternei cetății Poenari denotă o deosebită originalitate, fiind o dovadă a măiestriei constructorilor ei.

Turnurile de pe latura de sud a cetății au partea inferioară din zidărie masivă, încăperile din interior aflându-se în partea lor superioară, la o înălțime ce corespunde nivelului de călcare existent în interiorul cetății după amenajarea nivelării din bolovani. Ele erau prevăzute, la nivelul pardoselii, cu deschideri practice astfel încât să asigure flancarea cortinelor alăturate. Aceste deschideri au fost măcar în parte reamenajate într-o etapă mai târzie și erau menite folosirii artileriei. La pardosirea turnurilor de pe latura de sud au fost folosite cărămizi dreptunghiulare. În aceeași perioadă a fost pardosit și turnul pătrat.

Poarta de intrare a cetății se afla, după cum am arătat, în partea sa de nord-vest, lângă turnul pătrat⁵⁸. Urmele de zidărie de piatră, destul de puține, păstrate pe râpele alăturate, arată că accesul se făcea pe un drum susținut de un zid de sprijin care ocolea fortificația în zona ei de vest și nord-vest, ajungând la intrarea amintită.

În ceea ce privește materialele arheologice, între obiectele de armament descoperite la cetatea Poenari, relativ frecvente sunt ghiulelele de piatră, elemente obișnuite fortificațiilor din secolul al XV-lea. A fost descoperit și un vârf de săgeată în formă de frunză, cu orificiu pentru fixarea cozii.

Între fragmentele ceramice, provenind în marea lor majoritate de la vase de uz casnic, cel mai frecvent întâlnite sunt oalele cu toartă, cu forme apropiate sau derivate din cele răspândite în Câmpia Munteniei, databile la sfârșitul secolului al XIV-lea – începutul secolului al XV-lea, și, mai ales în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În număr mai redus au apărut fragmente de oale-borcan. Ceramica smălțuită este cu totul sporadică. Trebuie menționate însă fragmentele de discuri ornamentale smălțuite și nesmălțuite sau de cahle de sobă, găsite în zona turnului pătrat, împreună cu cărămizi dintr-o perioadă mai târzie⁵⁹. Condițiile în care au apărut materialele arheologice au impus o anumită prudență în problema datării celor două principale etape de construcție ale cetății. Pentru turnul pătrat inițial anumite indicii stratigrafice au fost obținute în zona de la est de acesta. În fața turnului, deasupra unui strat de mortar corespunzător construcției sale, având ca suport un pat de piatră sfărâmată așezat direct pe stâncă, se află un strat conținând puține materiale arheologice, între care fragmente ceramice caracteristice mijlocului sau celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea, strat căruia i se suprapune nivelul de construcție al zidurilor fortificației amplificate. Aceasta duce la concluzia ca turnul pătrat, în orice caz anterior mijlocului secolului al XIV-lea, poate data din prima parte a veacului amintit.

În ceea ce privește cetatea în forma ei dezvoltată, materialele arheologice au apărut în mare parte amestecate, acoperind perioada din a doua jumătate a secolului al XIV-lea până în secolul al XVI-lea. În interiorul turnurilor și al cisternei, dedesubtul stratului gros de cărămizi și moloz provenind din dărâmături, au fost găsite fragmente ceramice din secolul al XVI-lea, imediat anterioare dezafectării

⁵⁸ Este singura intrare în cetate, observată și în diferite descrieri: cf. C. Bolliac, *op. cit.*, p. 363; A. Pelimon, *op. cit.*, p. 95; I. Petrescu, *op. cit.*, p. 40 („poarta este îngustă și boltită”); V. G. Stănescu, *op. cit.*, p. 42 – 43; vezi și Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 110.

⁵⁹ Toate fragmentele de cahle și plăci ornamentale au fost descoperite în depuneri legate de ultimele perioade de folosire a cetății, din ultima parte a sec. XV și din sec. XVI; de aceea unele motive decorative inspirate din detalii arhitecturale gotice de pe cahle nu pot în nici un caz să fie folosite ca argumente pentru datarea turnului la sfârșitul secolului al XIII-lea sau începutul secolului al XIV-lea cum s-a încercat (Maria Ciobanu, N. Moiescu, Radu Șt. Ciobanu, *Cetatea Poienari*, București, 1987, p. 45).

fortificației. În partea de răsărit a cetății materialele sunt mai puțin frecvente în stratul de nivelare decât în depunerea care se suprapune în partea acestui strat, în parte direct stâncii. Dat fiind că în stratul de nivelare datorat constructorilor, alături de materiale de la sfârșitul secolului al XIV-lea – începutul secolului al XV-lea se află numeroase altele de la mijlocul secolului al XV-lea trebuie să admitem ca dată de construcție a zidurilor și turnurilor cu plan semicircular ale cetății Poenari în forma ei dezvoltată, mijlocul secolului al XV-lea. Faptul este confirmat de anumite caracteristici arhitectonice – avem în vedere mai ales deschiderile încăperilor din turnuri, amenajate pentru uzul tunurilor. Datarea la mijlocul secolului al XV-lea este întărită de lipsa atestării cetății în documente din Țara Românească anterioare celei de a doua jumătăți a veacului amintit, ca și de însăși tradiția, consemnată de cronici, asupra ridicării ei de către Vlad Țepeș.

În afara celor două faze principale de construcție, cetatea a suferit desigur și reparații sau transformări de mică importanță. Unele modificări ale deschiderilor turnurilor, sau adăugarea unor mici ziduri interioare în partea mediană au fost efectuate probabil în prima parte a secolului al XVI-lea. Cât despre sfârșitul cetății, lipsa materialelor mai târzii confirmă indicațiile documentare asupra încetării folosirii sale în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Într-o primă etapă a evoluției lor tipologice fortificațiile de zid sunt caracterizate – și în Țara Românească, ca și pe plan mai larg european⁶⁰ – prin existența donjonului, cu planul pătrat sau circular, având mai multe niveluri, de obicei lipsit de acces la partea inferioară, existând izolat – ca turnul pătrat de la cetatea Poenari, expresie mai târzie a acestui tip, datând probabil din prima jumătate a secolului al XIV-lea – sau înconjurat de o incintă.

Fortificațiile constituite dintr-un zid de incintă simplu, de formă poligonală sau cu un traseu impus de caracteristicile terenului, ridicat în jurul unui turn central, dacă din punct de vedere tipologic reprezintă un plan mai evoluat apar, însă, încă dintr-o perioadă foarte timpurie. În această categorie pot fi încadrate fortificația din colțul sud-vestic al castrului Drobeta (prima jumătate a secolului al XIII-lea) și cetățuia de pe dealul Grădeț (probabil ridicată în secolul al XIII-lea). Tot ei îi poate aparține fortificația de la Cetățeni. Creșterea capacității defensive a acestui tip de fortificații, prin adăugarea unui turn alăturat zidului de incintă, poate fi ilustrat prin exemplul fortificației de pe dealul Grădeț. Cetatea de la Breaza (jud. Brașov), din munții Făgărașului reprezentând, după autorul cercetărilor arheologice, o fortificație voievodală românească, se încadrează și ea în acest tip. Incinta, ridicată pe o înălțime greu accesibilă, având planul adaptat terenului, a înconjurat două turnuri existente anterior, unul circular, parțial înglobat în incintă, celălalt, mai mare, circular la exterior și hexagonal în interior. Turnurile au fost datate cu probabilitate în a doua jumătate a secolului al XII-lea, iar incinta la sfârșitul secolului al XIII-lea – începutul secolului al XIV-lea⁶¹.

O etapă superioară de evoluție a fortificațiilor este caracterizată prin folosirea turnurilor, având drept scop asigurarea posibilității flancării sectoarelor mai amenințate ale zidurilor de incintă. În această mare categorie tipologică pot fi încadrate mai multe fortificații, deosebite între ele prin particularități care se datorează în primul rând caracteristicilor terenului. Un tip de fortificații este cel caracterizat printr-un zid de incintă cu un turn dispus la exterior, în zone mai expuse. El este reprezentat de cetățuia de la Oratia, lângă Podul Dâmboviței, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cu un traseu poligonal impus de locul pe care a fost ridicată, folosind parțial și calitățile defensive ale poziției sale, având în unul din colțuri un turn semicircular, deschis spre interior.

Tipul cel mai răspândit este însă cel al fortificațiilor cu un plan poligonal relativ regulat, cu turnuri de colț și la intrare. El poate fi ilustrat prin mai multe exemple. Incinta interioară a cetății Severinului (din a doua jumătate a secolului al XIII-lea sau, poate, mai curând, din secolul al XIV-lea), cu planul apropiat de al unui dreptunghi, având patru turnuri pătrate, de mărimi întrucâtva diferite, la colțuri – două dispuse în interior, două la exterior – și un turn la intrare, la care se adaugă un alt turn în mijlocul laturii opuse. Cetatea Giurguiului, de la sfârșitul secolului al XIV-lea, cu planul aproximativ patrulater, cu turnuri poligonale la colțuri, dispuse unele în interior și altele la exterior, probabil având și un turn la intrare. Cetatea de la Tabla Bușii – cu caracteristici asemănătoare altor fortificații din secolul al XIV-lea – având o incintă cu patru turnuri patrulate, de mărimi diferite, la colțuri, cu intrarea apărută de un al doilea zid, dispus la exterior.

În aceeași categorie poate fi inclusă și o fortificație cu un aspect particular, rezultat al mai multor transformări și adăugiri succesive: cetatea Turnu. În jurul turnului central a fost ridicată o incintă circulară înlocuită, ulterior, de o alta, cu mici turnuri semicirculare spre exterior. În etape mai târzii zidul avea să fie îngroșat, devenind poligonal la exterior și aveau să fie ridicate trei turnuri în partea de sud a incintei. Capacitatea defensivă a fortificației era sporită prin zidul care mărginea șanțul de apărare.

⁶⁰ Cf. Gerő László, *Umutató a topográfiai munka vár-anyagához*, Budapesta, 1953, p. 5 – 6; J. Finó, *Forteresses de la France médiévale*, Paris, 1967, p. 162 – 163.

⁶¹ Thomas Năgler, *Cercetările din cetatea de la Breaza (Făgăraș)*, în *Muzeul Brukenthal. Studii și comunicări*, vol. 14, p. 89 – 117.

Particularități care le apropie de aceeași mare categorie tipologică prezintă și fortificațiile curții domnești de la Târgoviște, cu un plan aproximativ rectangular, având inițial cel puțin un turn de colț, la care s-au adăugat un puternic turn pe una din laturi și poate altul mai mic în partea opusă.

În legătură cu forma turnurilor trebuie remarcată folosirea concomitentă a planului circular și a celui rectangular, turnuri de plan circular fiind, încă din secolul al XIII-lea, turnul central al fortificației din colțul castrului Drobeta sau cel de la Grădeț, iar în secolul al XIV-lea cel de la Oratia sau cetatea Turnu⁶². Faptul că paralel cu turnurile cu planul circular continuă să fie folosite turnurile cu plan rectangular, mai expuse avariilor în cazul loviturilor de proiectile, se poate explica astfel: în vremea când ele au fost ridicate erau mai puțin amenințate de atacul cu ajutorul unor mijloace de asediu sau al unor "aparate" balistice care să fi impus prevederi deosebite din acest punct de vedere.

Generalizarea folosirii în asediu a armelor de foc a reprezentat un moment hotărâtor în evoluția tehnicii militare, care a avut urmări serioase și în tehnica construcțiilor defensive. Transformările survenite în tehnica fortificațiilor, începând din secolul al XV-lea, mai ales din a doua jumătate a sa, sunt evidente. În această direcție se înscriu modificările aduse cetății Severinului după 1420, sub conducerea lui Filippo Scolari – cea de a doua incintă cu bastionul deschis, de pe latura de est, destinat probabil artileriei, pentru care mai fusese amenajată o platformă în spațiul dintre turnurile dinspre sud ale incintei interioare. Cel mai grăitor exemplu de fortificație construită într-un mod care să răspundă cerințelor acestei etape de evoluție a tehnicii militare, este cetatea Poenari, ridicată la începutul celui de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, folosind la maximum avantajul inaccesibilității terenului, în jurul unui mic donjon. Zidurile foarte groase au fost construite din piatră și din cărămidă – material folosit în partea superioară tocmai pentru o mai mare rezistență în fața loviturilor artileriei – cu turnuri semicirculare dispuse astfel încât asigură flancarea curtinelor, cu locașuri prevăzute pentru așezarea unor tunuri ușoare. Această remarcabilă realizare, din punct de vedere al tehnicii constructive și al amenajărilor defensive, ridicată într-o perioadă în care Țara Românească pierduse cetățile de pe linia Dunării și se pregătea să înfrunte din nou amenințările otomane, precede cu mulți ani introducerea unor elemente de același tip la fortificațiile din Moldova. Poate fi considerat în același sens edificator pentru aprecierea gradului de dezvoltare a tehnicii defensive în Țara Românească faptul că în răsăritul Europei, în Rusia de pildă, primele cetăți adaptate folosirii armelor de foc s-au construit începând din ultimele două decenii ale secolului al XV-lea⁶³.

Cercetarea fortificațiilor din Țara Românească scoate în evidență existența lor particularități specifice din punctul de vedere al caracteristicilor tipologice și al tehnicii de construcție. Cei care le-au ridicat au reușit, pornind de la experiența proprie, să asimileze – ca expresie a anumitor legături și întrepătrunderi culturale – unele elemente folosite și în alte părți, în Transilvania sau în lumea bizantino-balcanică de exemplu. Astfel, constructorii fortificațiilor din Țara Românească au dat dovada capacității lor creatoare, folosind experiența existentă la nivelul cerințelor tehnice ale vremii, într-o sinteză originală.

Preluarea și prelucrarea unor elemente culturale de diferite origini a fost cercetată în diversele domenii în care s-a manifestat, inclusiv în domeniul arhitecturii. În privința construcțiilor de caracter militar a fost răspândită, mai ales în primele decenii ale secolului XX, tendința de a pune pe primul plan influența occidentală și în mod special a activității cavalerilor teutoni în apariția fortificațiilor dintre Carpații Meridionali și Dunăre; pe de altă parte, s-a încercat mai târziu încadrarea cetăților dunărene între cele caracteristice arhitecturii balcanice. A discerne diferite înrăuriri într-un domeniu în care utilitarul precumpănește, soluțiile cerute de necesitățile practice și de particularitățile terenului putând fi adoptate în mod spontan în forme asemănătoare în diferite zone, este deosebit de dificil. Dificultățile în încercarea unor comparații sunt sporite puternicele interferențe culturale existente în această parte a Europei, de influențele primite de Occident din partea tradiției romano-bizantine prin Orient în urma cruciadelor, de existența în Peninsula Balcanică a unor fortificații ale imperiului latin sau ale unor formațiuni succesoare ale acestuia, sau de existența în nordul Serbiei, în special pe linia Dunării, regiuni aflate în limitele regatului maghiar, a unor cetăți, unele continuând vechi fortificații

⁶² Apariția și frecvența lor în Țara Românească într-o vreme în care în Ungaria sau Transilvania ele erau mai rar folosite – cetatea de la Breaza se leagă, după cum am văzut, de cele de la sud de Carpați; o situație asemănătoare o are probabil și cea de la Sibiel, iar alte exemple, cum ar fi cetatea Bologna, reprezintă excepții – a fost explicată prin legăturile cu regiunile de influență culturală bizantină de la sudul Dunării, unde aceste elemente sunt caracteristice în Evul Mediu.

⁶³ A. N. Kirpichnikov, *Voennoe delo na Rusi v XIII-XV vv.*, Leningrad, 1976, p. 65 - 66.

bizantine, care puteau fi ridicate prin folosirea unor constructori familiarizați cu tehnica sud-dunăreană⁶⁴.

În privința planului fortificațiilor trebuie avut în vedere faptul că acesta este determinat direct de necesitățile funcționale, astfel încât găsirea unor analogii nu arată neapărat împrumuturi dintr-o anumită zonă, cu atât mai mult cu cât diferite tipuri au o largă răspândire în variate regiuni geografice. Planul folosit în regiunile de câmpie, de o anumită simetrie, în general poligonal regulat cu turnuri de colț, care își poate avea originea în planul castrelor romane, este întâlnit atât în Peninsula Balcanică cât și în apusul sau în centrul Europei, sau la cetățile moldovenești din perioada mușatină, cărora li s-au găsit asemănări în zonele polono-baltice. Cetățile din zona muntoasă au în ceea ce privește planul caracteristica folosirii maxime a particularităților terenului a cărui configurație o urmează, comună arhitecturii militare medievale pe o largă arie geografică, atât în Occident cât și în Orient. De aceea încercarea de a căuta în forma planului diferite analogii trebuie privită cu circumspecție.

Unor elemente ale fortificațiilor li s-au putut căuta analogii în anumite zone. Turnurile cu plan circular sau semicircular au fost considerate ca fiind proprii în secolul al XIII-lea fortificațiilor din lumea balcanică, de tradiție bizantină. Elemente caracteristice arhitecturii militare romano-bizantine, ele sunt frecvente în rândul fortificațiilor din Peninsula Balcanică în secolele XI - XIV și sunt întâlnite de asemenea în occidentul Europei de la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea. Apariția lor între Carpați și Dunăre în secolul al XIII-lea într-o vreme în care în Ungaria sau Transilvania ele erau foarte rar folosite - cetatea de la Breaza se leagă, după cum am văzut, de cele de la sud de Carpați, o situație asemănătoare fiind posibil să o fi avut și cea de la Sibiel - a fost explicată prin legăturile cu regiunile de influență culturală bizantină de la sudul Dunării. Aceiași interpretare a fost dată frecvenței ulterioare a acestui tip de turnuri, deși în secolele XIV - XV ele sunt răspândite pe un spațiu larg. Un element defensiv mai rar întâlnit îl reprezintă turnurile cu plan triunghiular ce mărginesc incinta, unul la cetatea Giurgiului, altul la cetatea Turnu. Ele își au originea în arhitectura militară din perioada bizantină timpurie, dar sunt mai rare ulterior, fiind întâlnite la unele fortificații din secolele XII sau XIII din Peninsula Balcanică⁶⁵.

S-au căutat anumite analogii fortificațiilor dintre Carpați și Dunăre și în domeniul tehnicii de construcție. Modul de construire a zidurilor diferitelor cetăți, cu paramentul din blocuri de piatră și un emplecton din piatră spartă și mortar alb, consolidate cu bârne de lemn dispuse longitudinal și transversal, își găsește asemănări în zidurile diferitelor fortificații din lumea bizantino-balcanică, cel mai apropiat exemplu fiind cel al cetății de la Păcuiul lui Soare, dar și în fortificații din centrul sau apusul Europei, toate având la origine exemplul edificiilor romane. Analogii se pot găsi și modului de consolidate a terenului cu pari sau piloți de lemn de la cetățile Giurgiu și Turnu cu sistemul foarte complex folosit la Păcuiul lui Soare, soluțiile fiind în toate cazurile cerute de caracteristicile terenului. O tehnică de construcție tipică fortificațiilor bizantine caracterizează zidul cu paramentul din blocuri mari de piatră având intercalate cărămizi din nucleul inițial al cetății Giurgiului. Particularități constructive deosebite au zidurile incintei cetății Poenari, cu paramentul din piatră în partea inferioară și de cărămidă în cea superioară, cu emplecton din piatră mărunță și mortar, întărite cu grinzi de lemn. Nu este cazul să căutăm analogii îndepărtate în timp și spațiu, care nu au putut avea vreo influență asupra constructorilor cetății argeșene⁶⁶. Într-o zonă mai apropiată, ziduri cu paramentul din cărămidă au mai multe cetăți ridicate de regatul ungar în Voivodina (Bač, Morović, Bečej, Šaregrad, Ilok, Kupinik, datând din secolul al XIV-lea⁶⁷, iar în Transilvania folosirea cărămizii în zidurile fortificațiilor este răspândită (într-o tehnică diferită) în secolul al XV-lea, în special la mijlocul și în a doua jumătate a acestuia⁶⁸. Analogia cea mai apropiată în timp și spațiu în ceea ce privește tehnica de

⁶⁴ vezi Gh. I. Cantacuzino, *Elemente de caracter bizantino-balcanic în fortificațiile medievale din Țara Românească*, în BMI, 3, 1971, p. 27 - 29.

⁶⁵ La Studenica sau Braničevo în Serbia, cf. Marko Popovic, *Les forteresses du système defensif byzantin en Serbie au XIe - XIIe siècle*, în Starinar, NS, XLII, 1991, p. 170 - 171; la Sumen, în Bulgaria, astfel de turnuri ale cetății din secolele VIII - X au fost folosite, refăcute, și în secolele XII-XIV (Vera Antonova, *Sumen i Sumenskata krepost*, Sumen, 1995, 43 - 45, 48 - 50 și fig. 27, 33, 52).

⁶⁶ Această tehnică, de origine romano-bizantină, a fost folosită la fortificații din Asia Mică (Niceea, în secolele III, IV, VIII, IX, XI și la începutul secolului al XIII-lea) sau din Orientul Apropiat (în secolele VII - VIII)

⁶⁷ Dj. Bošković, R. Smit, *Srednjevekovni gradovi u Vojvodini*, Novi Sad, 1939, p. 19 - 20, pl. III-2, 3, 4; V-1,2,3; I-1; VII-2,3; VIII-1,4.

⁶⁸ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 263.

construcție a părții superioare a zidurilor de incintă ale cetății Poenari este turnul Chindiei de la Curtea domnească din Târgoviște, orașul de unde, conform tradiției consemnate în cronici, au fost luați cei pedepsiți de Vlad Țepeș și duși să ridice cetatea din cheile Argeșului. În căutarea anumitor asemănări trebuie ținut seama de mărturiile izvoarelor scrise privind chemarea în Țara Românească, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, a unor meșteri constructori transilvăneni⁶⁹. De asemenea nu trebuie trecut cu vederea intervalul de timp în care cetatea Poenari a fost deținută de Ioan Zapolya, când există indicii documentare asupra anumitor amenajări sau lucrări de construcție⁷⁰.

Anumite asemănări ce se pot găsi în structura și tehnica de construcție a fortificațiilor din Țara Românească pot duce la presupunerea participării la construcția lor, într-o anumită măsură, a unor meșteri provenind din alte regiuni. Prezența acestora putea fi necesară în cazul insuficienței mâinii de lucru specializate, în condițiile unei mai slabe dezvoltări urbane în secolele XIII - XIV și a unei experiențe mai reduse în domeniul construcției fortificațiilor de zid. Ea a fost posibilă ținând seama de multiplele relații economice, politice și culturale existente în diferite perioade între regiunile de la nord și de la sud de Dunăre, de la sud și nord de Carpații Meridionali. Trebuie ținut seama în primul rând de familiarizarea meșterilor locali cu experiența bogată în acest domeniu a unor regiuni cu care legăturile erau foarte strânse⁷¹. Adaptarea creatoare la condițiile existente în Țara Românească a experienței din regiuni învecinate, din ariile culturale bizantino-balcanice sau central europene, a avut drept consecință apariția unor lucrări cu un specific aparte.

Informațiile diferitelor izvoare dovedesc în privința *cetăților*, aproape pentru fiecare caz în parte, că este vorba de fortificații ridicate de către domni sau intrate în stăpânirea lor, integrate într-un sistem teritorial defensiv, apărând hotarele în zonele mai amenințate sau unele însemnate puncte strategice. Chiar acolo unde dovezi explicite lipsesc, caracterul de cetate domnească poate fi cu greu tăgăduit. Turnul pătrat în jurul căruia avea să fie ridicată în secolul al XV-lea cetatea Poenari, având caracteristicile tipologice ale donjonului, a fost considerat drept un turn locuință feudală⁷². Situat în apropierea primei curți voievodale a țării, în vecinătatea unor sate care în cele mai vechi mențiuni sunt sate domnești⁷³, turn a cărui vechime nu se poate dovedi a fi anterior începutului secolului al XIV-lea, este greu de crezut că aparținea altcuiva decât domnului de la Argeș, având probabil rosturi de refugiu sau, poate încă de atunci, de loc de adăpostire a tezaurului domnesc, funcție pe care o avea cetatea după cum arăta un izvor de la începutul secolului al XVI-lea. Nimic nu ne permite presupunerea existenței unui mare feudal care să ridice un astfel de turn într-o regiune de sate libere care mai târziu

⁶⁹ Scrisoarea lui Căstian părcălabul care cerea brașovenilor, la 17 noiembrie 1476, doi dulgheri cu câte trei ajutoare pentru a ridica o casă la Târgoviște (Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV și XVI, I (1413 - 1508)*, București, 1905, p. 357 - 358, CCCXII; *Hurmuzaki* XV-1, p. 95, CLXVIII); scrisoarea lui Basarab cel Tânăr către orașenii din Brașov (I. Bogdan, *op. cit.*, p. 177), sau cea în care Michel meșterul tunar scria burgmistrului din Sibiu la 1 mai 1494 că va veni la Târgoviște cu voievodul (Vlad Călugăru), care voia să facă acolo un castel sau un palat (P. Cernovodeanu, *Un meșter constructor sas la Târgoviște în 1494*, în *Studia Valachica*, (II), Târgoviște, 1970, p. 235 - 236).

⁷⁰ *Hurmuzaki*, XV-1, p. 289 (vezi mai sus nota 258, cap. I).

⁷¹ Analizând începuturile culturii românești, P. P. Panaitescu a dezvoltat ideea explicării împrumuturilor de cultură "în marginile teoriei cadrelor de cultură: un număr de popoare vecine sau mai depărtate au trăit o viață economică, socială și culturală asemănătoare, care s-a manifestat prin dezvoltarea paralelă a instituțiilor lor. Este vorba deci de culturi și civilizații reunite în cadre mai largi, dovedind - nu relații de superioritate și inferioritate între popoare - ci de conviețuire și de întrepătrundere culturală, pe baza marilor curențe populare ce străbat evul mediu, adesea necunoscute cronicarilor și scriitorilor de documente. Cele două cadre de cultură care au înglobat poporul românesc în epoca sa de formație, sunt cel bizantin-slav, oriental, și cel central european... Ceea ce istoricii au considerat până acum ca o serie de împrumuturi, trebuie privit ca o trăire împreună a mai multor popoare. În aceste condițiuni, cultura creatoare a românilor din evul mediu apare acum ca aceea a unui pop european și nu ca datorită unor păstori izolați în munții lor..." (*Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 14 - 15).

⁷² R. Popa (*Cetățile din Țara Hațegului*, p. 62) considera că turnul de la Poenari, în faze inițială a existenței sale, ar fi fost „turn locuință al unuia dintre stăpânii feudali ai satelor situate la poalele cetății”, formulând și ipoteza posibilității explicării turnului de la Poenari prin prezenta vreunei familii cneziale românești refugiate din sudul Transilvaniei. Vezi și R. Popa, *Tours d'habitation au commencement du Moyen Age roumain*, în *Bulletin de l'Institut International des Châteaux Historiques*, IBI, nr. 34, 1978, p. 125. Asemănările tipologice între turnul de la Poenari și unele turnuri locuință din Țara Hațegului nu trebuiesc neapărat explicate printr-o identitate în privința apartenenței sau caracterului fortificațiilor.

⁷³ Vezi *DIR, Indicele numelor de locuri* sub numele: Aref (Hareș) Cheia, Căpățâneni, Poenari. Pe baza analizei textului documentelor din secolul al XVI-lea s-a arătat că Areful exista ca sat de țărani liberi cel puțin de la sfârșitul secolului al XIV-lea (A. Sacerdoțeanu, *Aref - un vechi sat argeșan*, în *Muzeul Pitești. Studii și comunicări*, I, 1969, p. 183).

sunt domnești, la numai 26 km de locul unde încă din secolul al XIII-lea se afla reședința voievozilor. Nici cetatea de la Orăția lângă Podul Dâmboviței nu putea fi decât o cetate domnească, punct de pază a hotarului. Cetate de hotar, ridicată însă împotriva Țării Românești, era cetatea de la Tabla Bușii, străjuind drumul din valea Teleajenului și Buzăului spre sud-estul Transilvaniei în Pasul Tătarului, la peste 20 km de cea mai apropiată așezare omenească. În celelalte cazuri, ridicarea sau stăpânirea cetății de către domnie este explicit atestată de documente sau de izvoare narrative. Cetatea Severinului a fost mult timp obiect de dispută între domnii Țării Românești și regii Ungariei, organizarea militară a Banatului de Severin fiind în mod deosebit în atenția lui Mircea cel Bătrân. Dragomir, pârălabil cetății Dâmbovița, era dregător al domnului, „castellanus eius de Domboyka”, iar privilegiile vamale de la începutul secolului al XV-lea specifică Dâmbovița ca punct de vamă al domniei.

Cetățile dunărene Turnu și Giurgiu au făcut parte din sistemul defensiv organizat de Mircea cel Bătrân, despre care Wavrin arată explicit că a construit cetatea Giurgiului⁷⁴. Este evident că cetățile dobrogene intrate în stăpânirea Țării Românești se integrau și ele în acest sistem, Mircea cel Bătrân intitulându-se și „stăpânitor al cetății Dârstorului”⁷⁵; la fel Chilia, cetățile transilvănene primite de domn de la regele Ungariei (Branul, Bologa), sau cele din Țara Făgărașului sau Amlașului. În secolul al XV-lea sunt cunoscute mențiuni documentare despre dregători domnești, pârălabi, atât la cetatea Poenari⁷⁶, cea pe care cronica arată că a ridicat-o Vlad Țepeș, cât și la Crăciuna⁷⁷ sau la cetatea Teleajenului⁷⁸.

Cetățile erau conduse de pârălabi, „dregători teritoriali care au îndeplinit în cetățile și ținuturile ce li se încredințau de către domni atribuții însemnate militare (până în secolul al XVI-lea), administrative și judecătorești”⁷⁹. Față de numeroasele mărturii documentare despre acești dregători în Moldova, cele din Țara Românească sunt mult mai sărace, fapt explicabil atât prin proporțiile și importanța mai mare a cetăților moldovenesti, cât mai ales prin aceea că multe din cetățile dintre Carpați și Dunăre fuseseră pierdute de domnii Țării Românești, sau își încetaseră existența într-o perioadă timpurie în care, în general, numărul documentelor păstrate este mic. Mențiuni certe ale izvoarelor sunt cunoscute pentru pârălabilii câtorva cetăți. Primul în ordine cronologică este pârălabilul cetății Dâmbovița, binecunoscutul Dragomir, „castellanus... de Domboycha” amintit în cronica lui Ioan de Târnava⁸⁰, învingător în bătălia cu voievodul Transilvaniei în 1368. În legătură cu luptele purtate în Muntenia de Ștefan cel Mare ni s-a păstrat mențiunile pârălabilor cetății Teleajenului⁸¹ și, probabil, a celor de la Crăciuna, cetate ridicată de munteni dincolo de granit, a cu Moldova și luată de Ștefan cel Mare în 1481⁸². Cele mai numeroase sunt mențiunile despre pârălabilii cetății Poenari, din 1481⁸³ până în 1560⁸⁴. Trebuie presupusă existența unor pârălabi la Turnu și Giurgiu, chiar dacă prea puținele documente interne anterioare ocupării acestor cetăți de către turci, în 1417, nu îi amintesc⁸⁵. Regele Ungariei Sigismund menționa „castelanii credincioși” lăsați la Nicopolea Mică după luarea cetății din mâinile otomanilor în 1395⁸⁶. Pârălabilii erau fie unul singur, fie doi: cazul amintit de cronicile moldovenesti, al cetății Teleajenului, sau cel pe care îl ilustrează trei documente din anul 1534 (12 martie, 3 aprilie, 10 mai)⁸⁷, în care sunt amintiți doi pârălabi ai cetății Poenari, caz totuși singular între numeroasele documente în care apare numai un singur pârălăb sau mare pârălăb al acestei cetăți⁸⁸. Atribuțiile acestor dregători erau, desigur, în primul rând militare, o pregnantă ilustrare fiind, în acest sens, rolul avut în campania din 1368 de Dragomir „castelanul” cetății Dâmbovița, dar și

⁷⁴ *Călători străini*, vol. I, p. 109.

⁷⁵ 8 DRH, B, I, p. 64.

⁷⁶ DRH, B, I, p. 286–287.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 286.

⁷⁸ *Cronicile slavo-române*, p. 9, 17, 32.

⁷⁹ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători în Țara Românească și Moldova*, p. 217.

⁸⁰ Vezi nota 55, p. 30.

⁸¹ *Cronicile slavo-române*, p. 17.

⁸² *Ibidem*, p. 10, 19, vezi și p. 36, 51, 64, în care se relatează despre pârălabilii puși de Ștefan cel Mare în cetatea nou cucerită; probabil că dregătoria exista și anterior în cetate.

⁸³ DRH, B, I, p. 286–287.

⁸⁴ DIR, B, veac XVI, vol. III, p. 138–139.

⁸⁵ N. Stoicescu, *Op. cit.*, p. 216.

⁸⁶ DRH, D, I, nr. 99 (... *fideles castellanos in edem relinquendo*).

⁸⁷ DRH, B, vol. III, nr. 175, 176, 179.

⁸⁸ Este greu de precizat în ce împrejurări o cetate avea un pârălăb sau doi. Putem chiar să ne întrebăm dacă nu cumva atunci când în documente apare un singur pârălăb al Poenarilor, faptul se datorează unei situații poate întâmplătoare, în care numai unul dintre ei participa la sfatul domnesc.

administrative și judecătorești, exercitate în regiunea din jurul cetății. O dovedesc diferite informații privind cetatea Poenari: cea despre „castelanul” de Poenari cu ale cărui represalii era amenințat un brașovean, pentru plata unui împrumut, de Mihnea cel Rău, în 1509⁸⁹, cea despre jupan Gherghina în fața căruia a venit Voico a lui Tatul, pentru a-și scăpa fiul, Milea, care fusese aruncat în cetatea Poenari⁹⁰, sau cele privind hotărnicile făcute de pârcălabii Poenarilor în satele din jurul cetății⁹¹.

Titlul de pârcălab, care desemna pe cei puși în fruntea cetăților, a căpătat apoi semnificații mai largi, avându-și originea în anumite atribuții administrative pe care le avuseseră pârcălabii cetăților. Din documente sunt cunoscute pârcălabii de orașe, reprezentanți ai domniei în orașe, însărcinați în primul rând cu strângerea dărilor⁹², iar în secolul XVII aveau să fie cunoscuți și funcția de pârcălab de sat, cu atribuții administrative și judecătorești⁹³.

Între diferitele funcții ale cetăților predominantă era, desigur, funcția militară. Unele cetăți, împreună cu curțile domnești, puteau fi centre de adunare, în timp de război, a steagurilor de curteni și a oștii din satele care depindeau de ele. În timp de pace curtenii țineau probabil de curtea domnească sau cetatea cea mai apropiată, fiind comandați de vornicii de curte sau de pârcălabii cetății⁹⁴. Cetăților le revenea un rol deosebit în viața militară a țării. Ele erau, ca, și curțile domnești fortificate, puncte întărite de mare importanță strategică. Această principală utilitate a cetăților în Evul Mediu, vădită în repetate rânduri, în toate împrejurările analizate într-un capitol precedent, este sugestiv ilustrată de cuvintele lui Vlad Dracul despre cetatea Giurgiului „...este cea mai puternică cetate care se află pe Dunăre și care ar putea să facă cel mai mare rău tuturor creștinilor de pe aici, dacă ea ar fi în mâinile turcilor. Căci atunci când turcii vor să facă incursiuni în Tara Românească și Transilvania, ei trec împreună cu caii lor pe această insulă de aci și pe podul castelului care este pe brațul râului ce pătrunde în Tara Românească și ei cutreieră toată țara și cară cu ei pe acolo tot ce au prădat. Așa că românii, când îi urmăresc pentru a-și redobândi lucrurile lor, nu le pot face nici un rău din cauza acestei cetăți”, sau „...dacă îmi pot redobândi întreagă cetatea mea pe care tatăl meu a pus să o ridice, atunci chiar și femeile din Tara Românească, cu furcile lor de tors, vor fi în stare să recucerească Grecia”⁹⁵.

În afara rolului militar, a încadrării lor într-un sistem defensiv teritorial al țării, cetățile aveau și alte funcții care sunt menționate în unele izvoare documentare și literare sau care pot fi deduse din atribuțiile de caracter administrativ și judecătorec ale pârcălabilor din fruntea lor. Cetatea Poenari apare în izvoare și ca loc de păstrare a tezaurului domnesc⁹⁶, sau de întemnițare a unor dușmani ai voievodului. Diferitele atribuții administrative sau judecătorești ale pârcălabilor (unele, din păcate, datorită numărului mic de documente, deduse numai prin analogie cu situația din Moldova sau cu cea dintr-o perioadă mai târzie) ne arată cetățile ca putând avea și semnificație de centru administrativ, de loc de exercitare a autorității unor dregători domnești. Această funcție este însă, în cele mai multe cazuri, probabil relativ restrânsă, atât ca amploare a atribuțiilor exercitate din cetate cât și din punctul de vedere al zonei în care ea se exercită. Suntem, din păcate, constrânși să rămânem aici mai mult în domeniul ipotezelor, însă nimic nu poate dovedi că atribuțiile administrative exercitate de pârcălabii multora dintre cetăți acopereau toate domeniile în care se exercita autoritatea dregătorilor domnești din diferitele ținuturi, nici că ele se extindeau pe un teritoriu prea mare, cu atât mai mult cu cât majoritatea cetăților Țării Românești erau cetăți de hotar. O excepție, în această privință o făcea, probabil, numai cetatea Severinului. În rest, putem presupune că autoritatea cetăților se întindea pe un teritoriu limitat probabil la satele înconjurătoare, fiind în legătură directă și cu importanța lor militară; faptul că pârcălabii Poenarilor fac hotărnicii în satele din jurul cetății este un argument în sprijinul acestei presupunerii.

Cetatea de la Oratia – Podul Dâmboviței

Relațiile, mult timp încordate, dintre Țara Românească și Ungaria, în deceniile 7-9 ale secolului al XIV-lea, explică grija deosebită pentru asigurarea apărării, prin fortificații, a granițelor de nord și nord-vest și, în special, a celor mai folosite căi de comunicație care au reprezentat totodată locul de desfășurare al principalelor operații militare: cea de pe valea Dunării, controlată de cetatea

⁸⁹ Vezi nota 205, p. 55.

⁹⁰ 32 DRH, B, vol. II, p. 23.

⁹¹ DIR, B, veac. XVI, vol. III, p. 43, 129, 138.

⁹² C. C. Giurescu (RIR, XV, 1945, IV, p. 418 – 419) considera pârcălabii cetăților identici cu pârcălabii de orașe, județele fiind conduse de pârcălabii, dregători în primul rând militari, „castelanii” din izvoarele secolului al XIV-lea. N. Stoicescu (*Sfatul domnesc...*, p. 215 – 216, nota 454) consideră că pârcălabii de orașe nu au rol identic cu pârcălabii cetăților, fiind numai reprezentanți ai domniei la orașe, având rolul de strângere a veniturilor domnești.

⁹³ *Instituții feudale din țările române. Dicționar*, coord. O. Sachelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p. 361 - 362.

⁹⁴ P. P. Panaitescu, *Influențe semantice latine medievale...*, p. 210; N. Stoicescu, *Curteni și slujitori...*, p. 211 și urm.

⁹⁵ *Călători străini*, I, p. 108 – 109.

⁹⁶ Vezi mai sus p. 64 și notele 179, 180.

Severinului, și cea care trecea munții, legând Brașovul de Câmpulung. În această din urmă zonă existau două fortificații, una la nord de Rucăr, la Oratia, iar alta la Cetățeni.

Cetățuia de la Oratia (Podul Dâmboviței) mai sus de Rucăr reprezenta, probabil, în primul rând punctul de pază a vămii.

Va fi analizată fiecare dintre ruinele existente cunoscute, fiind de asemenea discutată problema localizării unor cetăți menționate de izvoarele scrise (Cetatea Dâmboviței de exemplu) sau a identificării unora dintre ruinele analizate (cum este cetatea de la Oratia lângă Podul Dâmboviței, precum și cea de la Tabla Buții sau cea de pe dealul Grădeț) cu mențiunile izvoarelor scrise.

Cetatea Oratia de la Podul Dâmboviței.

Pe vechiul drum care lega Câmpulungul de Brașov, la circa 5 – 6 km nord de Rucăr, în raza satului Podul Dâmboviței (comuna Dâmbovicioara, jud. Argeș), la circa 1 km nord-est de marginea acestuia și la aproape 2 km de cursul râului Dâmbovița, se află ruinele unei mici fortificații medievale, cunoscută sub numele de cetatea Oratiei (de pe Oratie)⁹⁷.

Primele săpături la această fortificație, inițiate de Grigore Tocilescu, au fost efectuate la începutul secolului nostru, în 1905⁹⁸, săpându-se suprafața din interiorul cetății, fără preocupări pentru stratigrafie sau înregistrarea riguroasă a materialelor găsite. Aceasta a creat dificultăți serioase cercetărilor întreprinse în 1968 – 1970⁹⁹, desfășurate în interior într-un pământ răscolit cu peste șase decenii în urmă. S-au putut găsi doar materialele rămase după săpăturile din 1905, materiale destul de caracteristice însă pentru a permite anumite concluzii.

Cetatea Oratia este situată pe o înălțime stâncoasă, cu pereții abrupti spre vest și nord-vest, la capătul unui platou continuat spre est de Dealul Sasului. Atât spre nord, unde se afla albia unui torent, cât și spre sud, panta este destul de accentuată. Fortificația a fost separată de platoul dinspre est ca și de panta dinspre sud de câte un șanț săpat în stâncă, lat de aproape 10 m și adânc de circa 4 m. La începutul secolului erau semnalate urmele unui zid de piatră brută, gros de 1 – 2 m, cu o lungime de aproape 15 m, care închidea marginea dinspre sud a platoului și urca panta dealului până unde aceasta devenea inaccesibilă¹⁰⁰; în prezent el este complet dispărut. Cetatea domina prin poziția ei vechiul drum dintre Câmpulung și Brașov. Acest drum, săpat parțial în stâncă, ocolește cetatea în părțile ei de nord-vest și de vest.

Fortificația ocupă o suprafață destul de mică, cu o lățime de aproximativ 20 m. Planul ei, adaptat configurației terenului, are o formă poligonală neregulată, apropiată de a unui romb. Latura de est are o ușoară frângere. În colțul de nord-est, spre exterior, se află un turn rotund, deschis către interiorul cetății. Latura estică a acesteia este constituită de stânci abrupte care formează un fel de platformă

⁹⁷ Acest toponim este atestat documentar încă de la sfârșitul secolului al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea (I. Bogdan, *Relațiile*, p. 228: scrisoare a lui Radu cel Mare, cerând brașovenilor să nu pedepsească niște oameni prinși de aceștia la podurile de la Oratii. În diferite lucrări fortificația mai apare și sub alte nume, fie sub cel – dat atâtor monumente sau cetăți – de "cetatea lui Negru Vodă" (G. Moiescu, *Cetățuia lui Negru Vodă...*, în *Universul*, 22 august 1915; G. E. Müller, W. Horvath, *Burg Negru Vodă in Törzburger Pass*, în *Korrespondenzblatt*, 1923, p. 48 – 51) sau cel de „cetatea Neamțului” – în legătură cu numele dealului pe care se află, Dealul Sasului – și poate prin analogie cu binecunoscuta cetate moldovenească (I. Clinciu, *Cetatea de deasupra Podului Dâmboviței zisă și cetatea Neamțului...*, în *Bul. Muz. Mil.*, 1939, nr. 5 – 6, p. 94 – 99; IV, 1940 – 1941, nr. 7 – 8, p. 80 – 83); I. Pușcariu, *Cetatea Neamțului de la Podul Dâmboviței în Muscel*, în *AARMSI*, seria II, t. XXX, 1907 – 1908, p. 111 – 114). Ulterior a fost răspândită în literatura de specialitate denumirea de cetatea de la Rucăr (Gustav Treiber, *Die Burg bei Rucăr. Die Anlage der Burg*, în *Das Burzenland*, IV – 1, *Die Dörfer des Burzenlandes*, Brașov, 1929, p. 56 – 57; W. Horvath, *Die Erbauung der Burg bei Rucăr*, în *Das Burzenland*, IV – 1, p. 58 – 62; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, p. 11 – 12, 133 – 134). Cea mai corectă denumire este cea dată de localnici după punctul în care se află, sau cea a satului în raze căruia este situată.

⁹⁸ O serie de însemnări din timpul acestor săpături, iulie – august 1905, datorate unor persoane diferite, se păstrează în culegerea de note manuscrise ale lui Gr. Tocilescu care poartă titlul *Însemnări arheologice și istorice din România și vecinătăți*. Vezi *Bibl. Acad.*, mss. rom. 5137, f. 212 – 214, 216 – 217, 218 – 219, 246 – 247, 285.

⁹⁹ De un colectiv condus de Alexandrina D. Alexandrescu, din care au făcut parte Lucian Chițescu, Anca Păunescu, Gh. I. Cantacuzino; vezi SCIV, t. 20, 1969, nr. 3, p. 497; t. 21, 1970, nr. 3, p. 516. În 1970 a fost efectuată în continuare degajarea șanțului de apărare cu participarea lui Spiridon Cristocei.

¹⁰⁰ *Bibl. Acad.*, mss. rom. 5137, f. 212 – 214, 216 – 217; 285 cu schița. Traseul acestui zid nu este cunoscut în întregime, după cum a rămas necunoscută data construcției sale, ceea ce face dificilă precizarea rostului său. După G. Treiber, op. cit., p. 56, el închidea o „Vorbürg”.

naturală, lată de 7 – 8 m, care se înalță cu aproape 2 m deasupra suprafeței interioare¹⁰¹. La extremitățile acestei laturi se mai păstrează unele resturi ale zidului de incintă până la o foarte mică înălțime. Colțurile zidului sunt în această parte rotunjite, spre deosebire de celelalte laturi. În colțul de sud-est al cetății curtilele sunt dispuse aproape în unghi drept.

Zidurile, de piatră, sunt groase de circa 2 m și se mai păstrează până la o înălțime de cel mult 3 – 4 m. În parament asizele din blocuri de piatră de mărime mijlocie, sumar cioplite, dispuse oarecum neregulat, au între ele pietre mici puse pentru stabilitate. Embletonul este alcătuit din pietre de dimensiuni mici și mijlocii legate cu mortar. Fundațiile, puțin mai late, sunt ridicate direct pe stâncă. Observațiile făcute în 1968 – 1969 permit presupunerea, făcută cu rezerva impusă de răvășirile datorate vechilor săpături, că în interior panta și denivelările stâncii, spre est și sud, au fost atenuate printr-o nivelare cu piatră spartă mărunț și pământ. La exterior de distinge mai bine stratul de moloz provenit de la distrugerea cetății, strat ce se află deasupra unor depuneri cu materiale din timpul folosirii ei.

Intrarea, având o lățime de circa 2 m, se afla pe latura de sud a cetății. Ea se observă în interior la circa 4 m de colțul de sud-est, începând cam de la înălțimea de 1 m deasupra stâncii. Într-o etapă ulterioară a fost astupată, după cum indică observațiile stratigrafice efectuate la exterior. În dreptul intrării zidul este îngroșat cu circa 0,80 m¹⁰².

În partea de nord-est a cetății se afla cisterna, săpată în stâncă, de formă circulară, adâncă de 5,35 m și lată de 3,40 m. Pereții ei erau zidiți din blocuri de piatră nisipoasă, fundul fiind pavat cu blocuri asemănătoare, așezate deasupra unui strat de lut bătut. Partea superioară era boltită, iar gura mai îngustă. S-a observat aici și o amenajare pentru colectarea apelor pluviale¹⁰³.

Însemnările privitoare la săpăturile din 1905 cuprind o serie de informații interesante despre structura fortificației de la Oratia. Înălțimea zidurilor este estimată, după dărâmăturile din interior, la circa 7 m. Au fost semnalate urme ale extragerii pietrei pentru construcție din chiar stânca pe care e ridicată cetatea. Amenajările interioare ocupau partea de sud-est a incintei fiind, în exclusivitate, de lemn. În zona amintită au fost găsite în mare cantitate bucăți de bârne carbonizate și cenușă, dovadă – împreună cu pietrele arse de foc – a unei distrugerii violente. Între obiectele găsite atunci sunt amintite numeroase vârfuri de săgeți de diferite tipuri, multe înfipte în resturile de bârne, pene de fier pentru spartul pietrei, fragmente de spadă, potcoave, pinteni, catarama, lame de cuțit, cute, diferite alte obiecte de fier, resturi de tablă de aramă, câteva ghiulele de piatră, precum și fragmente ceramice¹⁰⁴.

În cursul cercetărilor din 1968 – 1969 au fost descoperite în interiorul cetății și mai ales în afara ei, îndeosebi în șanțul de apărare, numeroase vârfuri de săgeți și bolturi de arbaletă (în număr total de peste 200, care se adaugă numeroaselor exemplare găsite în 1905). În privința ceramicii se remarcă marele număr de fragmente databile în ultima parte a secolului al XIV-lea. Trebuie subliniată descoperirea în interiorul cetății, pe pământul depus deasupra stâncii, a două monede de la Mircea cel Bătrân¹⁰⁵. Materialele arheologice, în factura cărora s-au remarcat puternice analogii cu cele descoperite în așezările contemporane din Muntenia (Cetățeni, Curtea de Argeș, cetatea Poenari etc.) dovedesc apartenența fortificației la Țara Românească. Faptul că lipsesc materialele mai vechi îngăduie presupunerea că data construcției sale se situează în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Unele elemente indică faptul că cetatea mai funcționa încă în secolul al XVI-lea.

*

O problemă care necesită destule discuții este cea a legării ruinelor de pe valea Dâmboviței de anumite mențiuni documentare.

¹⁰¹ Nici în 1905 nu se observau ziduri în această parte (*Bibl. Acad., mss. rom. 5137, f.216*).

¹⁰² Însemnările din 1905 menționează existența acestei singure intrări la vreo 2 m deasupra solului, pe latura de sud-est, *vezi Bibl. Acad., mss. rom. 5137, f. 218, 246 – 247*.

¹⁰³ G. Treiber, *op. cit.*, p. 56 și fig. 50. Cisterna, degajată în 1905 (*Bibl. Acad., mss. rom. 5137, f. 217 – 219, 246 – 247*), este în prezent distrusă.

¹⁰⁴ Asupra acestora din păcate nu se dau amănunte. Fragmentele de „vase de teracotă” sau a un mic fragment de teracotă smălțuită și ornamentată menționate în însemnări (*Bibl. Acad., mss. rom. 5137, f. 216 – 217*) sunt foarte probabil fragmente de vase smălțuite și, în al doilea caz, de cahle ornamentale; acestea ne poate face să presupunem o locuire care a continuat până în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea.

¹⁰⁵ *Vezi Cronica cercetărilor arheologice pe anul 1968*, în SCIV, t. 20, 1969, nr. 3, p. 497. În privința ceramicii au fost descoperite oale cu buza îngroșată cu secțiunea triunghiulară, vase cu toartă din pastă roșcată decorate cu benzi lustruite etc.

În istoriografia primei părți a secolului nostru a fost emisă, în anumite lucrări, părerea că fortificația de la nord de Rucăr s-ar datora Cavalerilor teutoni aflați în Țara Bârsei la începutul secolului al XIII-lea¹⁰⁶. Cercetările arheologice infirmă însă această ipoteză: nu au apărut la Podul Dâmboviței materiale arheologice medievale anterioare secolului al XIV-lea.

Încă de la începutul secolului nostru¹⁰⁷ s-a încercat identificarea cetății de la Podul Dâmboviței cu cetatea Dâmbovița, amintită în documente sau în izvoare literare începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În abordarea problemei acestei identificări este necesară analiza aprofundată a mărturiilor izvoarelor documentare și literare privind, pe de o parte, Cetatea Dâmbovița, pe de altă Rucărul, cea mai apropiată localitate, în acea vreme, de fortificația ale cărei ruine ne preocupă. În același timp trebuie avută în vedere situația existentă pe teren, posibilitatea recunoașterii pe întregul curs superior al Dâmboviței a unor fortificații susceptibile de anumite identificări.

Cetatea Dâmboviței apare menționată pentru prima dată, după cum am mai arătat, în izvoarele literare referitoare la două evenimente militare din a doua jumătate a secolului al XIV-lea: primul, înfrângerca oștii voievodului Transilvaniei, Nicolae, de români conduși de Dragomir, „castelanul” de Dâmbovița, într-o luptă despre care cronica nu arată că s-ar fi purtat în cetate sau în fața ei; al doilea, refugiarea aici, la sfârșitul anului 1396, a lui Vlad I care, în urma unui asediu îndelungat, avea să fie capturat *ad castrum Dombouicha vocatum* de oștile ardeleni ale voievodului Stibor. Izvoarele referitoare la aceste evenimente nu conțin însă informații exacte asupra locului unde se afla cetatea. S-ar putea deduce numai că ea nu era probabil mult prea departe de hotarul nordic al Țării Românești, fiind de căutat așadar pe cursul superior al râului Dâmbovița¹⁰⁸. Pentru a localiza cetatea Dâmbovița la Podul Dâmboviței¹⁰⁹ argumentele care ar putea fi aduse sunt datarea în această perioadă a materialelor arheologice (inclusiv monedele) găsite la Oratia, precum și marele număr de obiecte de armament descoperite, în special vârfuri de săgeți și bolți de arbaletă care, alături de urmele de incendiu amintite mai înainte, atestă că aici a fost locul unei ciocniri armate destul de violente. Aceste argumente nu sunt însă suficiente, ele trebuind confirmate și de alte relatări cunoscute ale izvoarelor scrise privind situarea cetății Dâmbovița, avându-se în vedere eventualitatea existenței și altundeva, pe cursul superior al Dâmboviței, a unei fortificații databile în secolul al XIV-lea. Cetatea Dâmbovița este menționată ca loc de vamă într-o serie de privilegii acordate negustorilor brașoveni de către domnii Țării Românești¹¹⁰, sau în alte acte legate de negoțul brașovenilor, care precizează punctele de vamă în ordinea în care se trecea prin ele la intrarea sau la ieșirea din țară. În scrisoarea adresată de Mihail Voievod (1418 – 1420) „slugilor din Cetatea Dâmbovița și vameșilor din Rucăr și din Turciu” (Bran)¹¹¹ ordinea enumerării este cea a situării lor geografice. Și mai clare în acest sens sunt precizările privilegiilor date de Dan al II-lea la 10 noiembrie 1424 și mai ales a celui din 30 ianuarie 1431¹¹², unde se menționează la început, în ordine, Rucărul și Dâmbovița ca locuri unde plătesc vamă brașovenii care intră cu mărfuri în Țara Românească specificându-se, în continuare, taxele plătite la

¹⁰⁶ Vezi I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 111 – 114, A. Lepădatu, *Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dâmbovița*, p. 177; G. Treiber, *op. cit.*, p. 57, argumenta atribuirea cetății cavalerilor teutoni prin tehnica de construcție a zidului, deschiderea spre interior a turnului semicircular și de importanța drumului care ducea spre Câmpulung, subliniind numele de Dealul Sasului purtat de înălțimea apropiată; V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 133 – 134, considera că nu pot fi invocate ca argument al originii teutone a fortificației nici pretinsul caracter teuton al colonizării săsești la Câmpulung, nici elementele planimetrice sau tipologice ale cetății.

¹⁰⁷ Începând cu Al. Lapedatu, *op. cit.* p. 177 și urm.

¹⁰⁸ Au existat și încercări – începând cu cea a lui Gr. Tocilescu, *Cetatea București sau cetatea Dâmboviței*, București, 1898, de a propune localizarea la București a cetății menționată în documentele din secolul al XIV-lea. Vezi C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, București, 1966, p. 47 – 49; N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, (1961), p. 23. Trebuie remarcat însă că singura zidire cunoscută aici în secolul al XIV-lea, construcția de cărămidă descoperită sub zidurile curții domnești bucureștene (Panait I. Panait, *Cetatea Bucureștilor în sec. XIV – XV*, în RM, 4, 1969, p. 316 – 317) nu poate fi considerată ca o fortăreață capabilă să reziste unui asediu. În privința confuziilor între cetatea Dâmbovița din izvoarele secolului al XIV-lea și Cetatea Dâmboviței din documente și izvoare literare externe ale celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea – vezi mai sus cap. I, p. 58 și nota 156

¹⁰⁹ Păreră susținută de Alexandrina D. Alexandrescu și Lucian Chițescu.

¹¹⁰ Începând cu actul dat de Mircea cel Bătrân în august 1413, care menționează și existența unor privilegii anterioare (I. Bogdan, *Relațiile*, I, p. 3 – 4 – textul actului slav din 6 august, și *Hurmuzaki* – XV-1, p. 9 – textul actului latin din 25 august 1413) și până la cel dat de Vlad Dracul în 8 aprilie 1437 (I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 71 – 72, 72 – 73).

¹¹¹ DRH, B, vol. I, p. 85, nr. 40.

¹¹² I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 32 – 33, 33 – 35; DRH, D, vol. I, nr. 141 (1424 nov. 10), nr. 142 (<1424> nov. 10), nr. 175 (1431 ian. 30).

Brăila „când se vor încărca carele cu pește” și apoi la întoarcere, în această ordine, la Târgșor, Târgoviște, Dâmbovița și Rucăr. Pentru negustorii care treceau de la Brașov dincolo de Dunăre vama se dădea la vad și la Rucăr, unde era hotarul. Reiese destul de evident din acest document că vama de la Dâmbovița se afla pe valea râului cu același nume, pe drumul între Târgoviște și Rucăr, în interiorul țării, fapt care se opune localizării cetății Dâmbovița la Oratia, aflată la hotar, dincolo de ultima localitate anterior menționată și la o anumită distanță de râul Dâmbovița.

Trebuie subliniat că la 20 ianuarie 1368 vama la intrarea în Țara Românească se lua la Câmpulung sau în apropiere (în *Longo Campo vel iuxta*), unde se afla așadar la acea dată hotarul¹¹³. Cetatea pârâcalului Dragomir, care câteva luni mai târziu avea să obțină cunoscuta biruință, nu se putea afla în nici un caz dincolo de acesta, ci în interiorul țării.

Mențiunile privilegiilor date brașovenilor au mai fost folosite pentru a argumenta, convingător, situarea cetății Dâmbovița pe parcursul drumului dintre Târgoviște și Rucăr, la sud de cea din urmă localitate. Încercarea însă de a o localiza la Voinești, aproape de drumul spre satul Gemenea și la sud-est de fostul cătun Burlănești (jud. Dâmbovița)¹¹⁴, nu poate fi acceptată, în punctul respectiv existând o simplă fortificație de pământ de dimensiuni reduse, cu materiale databile cel mai târziu în secolele I - X¹¹⁵.

Dintre diferitele ipoteze privind localizarea cetății Dâmbovița, cea mai plauzibilă este cea care o situează lângă satul Cetățenii din Vale, localizare susținută de mai mulți cercetători¹¹⁶. Trebuie subliniat de altfel că un izvor de la începutul secolului al XVII-lea, descriind ruinele respective situate în locuri inexpugnabile, preciza că aici au fost atrase în cursă și nimicite de Dragomir al lui Vladislav, armatele regelui Ludovic¹¹⁷. Numai în acest loc, corespunzând întru totul datelor precise ale documentelor din care se poate deduce situarea geografică a cetății Dâmbovița, se află vestigii ale unei fortificații a cărei perioadă de existență acoperă și vremea în care este atestată documentar această cetate. Vechimea și importanța pe care rezultatele cercetărilor arheologice dovedesc că a avut-o așezarea sunt, la rândul lor, în concordanță cu prezența în acest loc, încă de la începutul dezvoltării Țării Românești ca stat de sine stătător, a unui dregător de seamă al domniei, capabil să obțină o victorie de proporțiile celei din 1368.

Cât despre rolul cetății Oratia de la Podul Dâmboviței, aceasta era, în mod evident, legată de paza drumului între Câmpulung și Brașov, la hotarul dintre Țara Românească și Transilvania. Cetatea domină vechiul drum al Brașovului dinspre est, dintr-o poziție laterală, astfel încât afirmația după care fortificația ar fi fost îndreptată împotriva Țării Românești, permițând o retragere în Transilvania¹¹⁸, poate fi discutată. S-a presupus că Oratia (al cărui nume s-a considerat că derivă din maghiarul *várad* = cetate), constituia granița dintre Transilvania și Muntenia, reprezentând vechea vamă transilvăneană¹¹⁹, ridicarea cetății Bran fiind o consecință a trecerii Oratiei în stăpânire românească¹²⁰. Se poate însă face și presupunerea, întărită de caracterul materialelor arheologice descoperite, că cetățuia a fost ridicată din inițiativa domnilor Țării Românești, pentru paza accesului dinspre Transilvania la luarea în stăpânire a zonei respective, pe locul unui punct de vamă, construirea cetății Bran de către regele Ludovic I la 1377 fiind între altele și o urmare a acestor măsuri. Problema semnificației cetății de la Oratia trebuie legată și de modificările suferite – în funcție de evoluția complexelor împrejurări politice – de granița dintre Țara Românească și Transilvania în această zonă, pe un spațiu de câțiva kilometri, modificări ce se pot deduce din documente. Dacă la mijlocul secolului

¹¹³ Hurmuzaki, I - 2, p. 114 - 115.

¹¹⁴ Al. Vasilescu, *Cetatea Dâmbovița*, în BCMI, XXXVIII, f. 123 - 126, 1945, p. 25 și urm.

¹¹⁵ D. V. Rosetti, *Cetățeni-Argeș. Istoricul cercetărilor...*, p. 286, nota 7; materialele găsite în 1965 în fortificația de pământ de la Gemenea - Voinești (vezi și SCIV, t. 17, 1966, nr.4, p.720) sunt databile în secolele VII-X. Vezi și cap. I, p.1 și nota 3.

¹¹⁶ V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 89 - 94, D.V. Rosetti, în *Materiale*, VIII, p. 84 și urm.

¹¹⁷ Nicolaus Istvanffy, *Pannonii historiarum de rebus hungaricis libris XXXIV*, Köln, 1622, cartea XXIX, p. 670.

¹¹⁸ Vezi în acest sens V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, p. 133 - 131; Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV - XIV*, București, 1973, p. 315.

¹¹⁹ W. Horwath, *op. cit.*, p. 60 - 62; Paul Binder, *Antecedente și consecințe sud-transilvănene ale formării voievodatului Munteniei (sec. XIII - XIV)*, I, în *Acta* 1995, p. 267.

¹²⁰ *Urkundenbuch*, II, nr. 1085, p. 480: "Item spondemus, quod și Deo volente terra Transalpina ut speramus ad manus nostras deveniet ex tunc tributum iuxta Ruffam Arborem pro nostra maiestate dare consuetum circa ipsum novum castrum exigi commitemus.

al XIV-lea granița se afla la nord de Câmpulung, la sfârșitul anului 1377 ea se situa lângă Rucăr.¹²¹ Sub domnia lui Mircea cel Bătrân și apoi a fiului său Mihail, în interiorul hotarelor Țării Românești se afla și cetatea Branului.¹²² Granița a revenit dincolo de Rucăr în timpul lui Dan II.¹²³ Privilegiul dat de Vlad Dracul brașovenilor la 8 aprilie 1437 nu mai cuprinde mențiunea vămii de la Rucăr,¹²⁴ ceea ce ar îngădui presupunerea că granița se afla mai la sud de această localitate, probabil între Rucăr și Dragoslavele. În timpul lui Vlad Țepeș Rucărul este din nou numărat între punctele de vamă din Țara Românească.¹²⁵ Un document al lui Vlad Călugărul adresat „schilerilor” de la Dragoslavele, care supravegheau punctul de vamă din acel loc¹²⁶, nu indică neapărat că în această vreme, la sfârșitul secolului al XV-lea, granița s-ar fi aflat la sud de Rucăr, ci poate existența un punct care supraveghea pe cei care ar fi putut evita trecerea prin Rucăr.¹²⁷ Diferitele mențiuni din primele decenii ale secolului al XVI-lea, din socotelile brașovenilor¹²⁸, arată că Rucărul se afla la hotarul dintre Țara Românească și Transilvania. Scrisoarea deja citată a lui Radu cel Mare, care roagă pe judele Brașovului și pe cei 12 pârgari să nu pedepsească niște oameni prinși de brașoveni la podurile de la Oratii și învinuiți că au stricat și răsturnat podurile¹²⁹ arată că zona drumului de la Oratii era controlată de brașoveni, care își puteau impune aici jurisdicția.

Este destul de dificilă punerea într-o legătură certă a cetății de la Oratia – Podul Dâmboviței, cu anumite mențiuni documentare. În această privință trebuie să rămânem pe tărâmul ipotezelor.

Cetatea de la Oratia a fost identificată¹³⁰ cu cetatea Piatra Craiului (Lapis Regis, Kiralkö, Königstein), amintită în documente din secolul al XV-lea.¹³¹ Pentru identificarea cetății Oratia cu cea denumită după masivul muntos la poalele căruia se află, se pot aduce ca argumente nu numai menționarea ei în documente împreună cu cetatea Branului – cea mai apropiată cetate, spre nord, de Oratia – sau informații documentare plasând hotarul nordic al Țării Românești la Muntele Craiului¹³², dar mai ales așezarea ei însăși. Identitatea între „podurile” de sub Piatra Craiului aflate „mai sus” de Bran, menționate în repetate rânduri în socotelile Brașovului¹³³ și „podurile de la Oratii” din scrisoarea lui Radu cel Mare către judele și pârgarii din Brașov¹³⁴, este evidentă. Prin acest nume poate să fi fost desemnată o porțiune abruptă a drumului „podită” cu lemn¹³⁵, sau poduri care se aflau probabil deasupra albiilor tăiate de diferite torente, în lungul vechiului drum. În apropierea cetății spre nord, în imediata vecinătate a albiei adânci a unui torent, au fost cercetate în 1969 urmele unei construcții

¹²¹ Hurmuzaki, I – 2, p. 242 – 243.

¹²² DRH, B, vol. I, nr. 40.

¹²³ I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 32 – 33.

¹²⁴ Ibidem, p. 71 – 73.

¹²⁵ Ibidem, p. 93 – 95.

¹²⁶ DRH, B, vol. I, nr. 183.

¹²⁷ Ioan Răuțescu, *Dragoslavele, Câmpulung*, 1937, p. 8; P. Chihaia, *op. cit.*, p. 328.

¹²⁸ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, I, Brașov, 1886, p. 278, 430, 435, 436 etc.; II, Brașov, 1889, p. 122, 202, 205; III, Brașov, 1896, indice.

¹²⁹ Cf. I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 228.

¹³⁰ În secolul al XIX-lea de Orban Balazs și apoi de W. Horwath, *Die Erbauung der Burg bei Rucăr*, în *Das Burzenland*, IV – 1, Brașov, 1929, p. 58 – 62. W. Horwath (*op. cit.*, p. 61 – 62) considera că cetatea de la Oratia, pe care o identifica cu cetatea Kiralkö, era aceeași cu Cetatea Dâmboviței; totodată însă el deriva numele Rucărului (în latinește Rubea arbor, în germană Rotbaum, Rudbom) de la *hrod* – cetate, „*Burgbaum*” reprezentând conform acestei păreri denumirea barierei de lemn care bara drumul în dreptul cetății, considerând cetatea de la Oratia ca fiind vechiul punct de vamă anterior construirii cetății Bran (Törzburg).

¹³¹ O scrisoare a comitelui secuilor către brașoveni, din 29 iulie 1435 în care, menționând legăturile lor cu castelanii din Bran (Terch) și Piatra Craiului (Kyralkö) le cere să pună la dispoziția acestora praf de pușcă (*Urkundenbuch...* IV, p. 579, nr. 2237; Hurmuzaki, XV – 1 p. 21, nr. XXXII; DRH, D, I, nr. 218), și un document din 3 aprilie 1454 dat de regele Ladislau castelanilor din cetățile Bran și Piatra Craiului (castelanis castrorum nostrorum Terch et Kyralkw vocatorum) în legătură cu vama pe care aceștia trebuie să o ia de la neguțătorii din Brașov (*Urkundenbuch*, V, doc. nr. 2892).

¹³² Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române*, p. 45, nr. 41. Alexandru Aldea (1431 – 1436) ruga pe brașoveni: „îndată ce va sosi acolo boierul domniei mele Petru Man să-i dați un om bun să-l conducă până la Orade” (I. Bogdan, *Documente și regeste*, XXVII, p. 31).

¹³³ „Item iudici in Rosno, qui fuit in Lapide Regis viam ibidem preparandum...”, însemnare din 1522, în *Quellen*, II, p. 464; „... Rosnensibus, pro preparatione pontius olim Lapidis Regis dictae in Alpibus, supra castrum Thewrcz existentam...” – însemnare din 1535, în *Quellen*, II, p. 323; vezi și *ibidem*, p. 266, 276; *Quellen*, vol. III, p. 124, 182, 408 (documente din 1541, 1542, 1547).

¹³⁴ I. Bogdan, *op. cit.*, doc. XXXVI, circa 1496, p. 253.

¹³⁵ W. Horwath, *op. cit.*, p. 58 – 59, lega toponimul *Königsbrücke* din tradiția săsească de porțiunea abruptă de drum care fusese podită cu lemn observată aici de Fr. J. Sulzer (*Geschichte des Transalpinischen Daciens*, I, Viena, 1781 p. 332).

patrolare de piatră aflată în legătură probabil tocmai cu un astfel de pod și care, după materialele arheologice găsite, a funcționat în secolele XV – XVI și poate chiar mai târziu. În relatarea călătoriei sale prin Transilvania și Țara Românească în 1585, Jacques Bongars menționa, pe drumul între Brașov și Târgoviște, „stâncă numită Piatra Craiului pe unde trăsurile sunt coborâte cu funiile”¹³⁶. Este de reținut și descrierea făcută în 1598 acestor locuri de pe drumul dintre Târgoviște și Brașov de Filippo Pigafetta, participant la campania din toamna anului 1595: „Stâncile munților - printre care se află una numită Piatra Craiului (*Chiral Petra*) în vârful căreia e un mic castel cu artilerie - se apropie într-atâta încât între ele rămâne doar albia râului și drumul este săpat la dreapta într-o stâncă înaltă și dreaptă, așa că tunurile și carele trebuie ridicate în sus cu scripetele iar la scoborâre lăsate în jos cu funiile”¹³⁷. Probabil că orificii săpate în stâncă, vizibile și astăzi, sunt urme ale unor amenajări menite să ajute la ridicarea și coborârea carelor. Legătura dintre toponimele Piatra Craiului și Oratia avea să fie atestată precis la sfârșitul secolului al XVIII-lea de Fr. J. Sulzer care, în 1781, preciza că de la Bran drumul „trece peste o stâncă foarte înaltă, care e numită în germană *Königstein* iar în Valahia *Oratie*”¹³⁸.

Trebuie remarcat că în documentul prin care, la 2 martie 1443, voievozii Transilvaniei Nicolae Ujlaki și Iancu de Hunedoara confirmau privilegiile negustorilor din Brașov și Țara Bârsei privind negoțul lor în Țara Românească, după ce era precizată vama ce trebuia plătită la Târgșor, Târgoviște, Dâmbovița și Rucăr, se porunceau castelanilor din cetățile Bran și Piatra Craiului (*castellanis nostris castrorum Thercz et Keralkew per nos constitutis*) să nu tulbure pe negustori; din acest text rezultă că punctul de vamă de la Rucăr nu este același cu cetatea Piatra Craiului. În cazul în care admitem identitatea între fortificația de la Oratia și cetatea Piatra Craiului, menționată în documente emise în afara Țării Românești, în perioada în care fortificația respectivă se afla sub controlul transilvănenilor, trebuie să considerăm conform documentului amintit că fortificația nu era aceeași cu punctul vamal de la Rucăr din documentele date de domnii Țării Românești, punct situat în satul cu același nume sau la o anumită distanță de acesta. Așadar, dacă cetatea Oratiei este identică cu cetatea Piatra Craiului, aceasta aparținea Transilvaniei la datele când ea este menționată în documente, iar punctul de vamă al Țării Românești se afla mai la sud, la Rucăr. Dacă nu se admite identitatea între Oratia și Piatra Craiului, considerându-se că această din urmă cetate era situată în altă parte¹³⁹, ar trebui avută în vedere, ținând seama de precizarea în documente a succesiunii punctelor de vamă, identificarea ei chiar cu punctul de vamă de la Rucăr, care se va fi aflat astfel la o anumită distanță spre nord de localitatea cu același nume. Ne-am putea întreba în acest caz de ce documentele nu numesc Rucărul cetate, ca în cazul Dâmboviței. S-ar putea considera că documentele puneau în evidență faptul că cetatea Dâmboviței avea o funcție militară și administrativă mai importantă, dar denumirea de cetate nu apare întotdeauna, iar în documentul citat de la Mihail voievod Dâmbovița este numită cetate, iar Branul nu. O singură mențiune a Rucărului în socotelile orașului Brașov, datând din 1530, ar putea fi cu dificultate interpretată ca denotând existența aici a unei cetăți¹⁴⁰. Situația este asemănătoare în privința evenimentelor militare legate de Rucăr¹⁴¹. Pare deci mai probabilă identificarea Oratiei cu cetatea Piatra Craiului, diferită de punctul de vamă al Țării Românești de la Rucăr. Această problemă rămâne deschisă ipotezelor.

Foarte probabil că la fortificația de pe Oratia se referea Pierre Lescapier, care ajunsese în cursul călătoriei prin aceste locuri, în 1574, în ultima localitate din Țara Românească „unde voievodul ține o garnizoană de câțiva oameni, care, cu ajutorul doar al unei bariere, închid drumul, opresc trecerea

¹³⁶ *Călători străini*, vol. III, p. 160: „Aproape la o leghe de castelul Bran, la poalele muntelui, este o cruce care desparte Transilvania de Țara Românească. Am prânzit pe câmp, puțin mai departe și apoi am trecut la coborâre peste o stâncă numită Piatra Craiului (*Königstuhl*) pe unde trăsurile sunt coborâte cu funiile”.

¹³⁷ *Călători străini*, III, p. 561 - 562.

¹³⁸ Fr. J. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, I, Viena, 1781 p. 332: „Die Fahr- und Hauptstrasse geht von hier über einen sehr hohen Felsen, den man auf deutsch den *Königstein* in der Walachei aber *Oratie* nennet”.

¹³⁹ În legătură cu ipoteza care încerca localizarea cetății Piatra Craiului la Tabla Buții: P. Binder, *Contribuții la localizarea Cruceburgului*, p. 128 - 129 (vezi mai jos nota 208).

¹⁴⁰ „Dum Bazzarabne in Ruckor esset, dominus Johannes Hoch in arcem profectus, consumpsit asp. 14” (cf. *Quellen*, II, p. 486).

¹⁴¹ Scrisoarea trimisă în toamna anului 1521 de Radu de la Afumați brașovenilor, cerând „dați veste tuturor pușcarilor și voinicilor din Brașov și din Ardeal și din Țara Bârsei, și cu toții să săriți și să tăbărâți la Rucăr, că dacă mi se va întâmpla vreo sminteală, domniile voastre să fiți gata” (I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV - XVI*, București, 1902, p. 170) nu arată neapărat că aici ar fi fost o cetate, ca de altfel nici lupta de la Rucăr, din octombrie 1521, purtată de Radu de la Afumați, ajutat de Ioan Zapolya, împotriva turcilor și pretendentului sprijinit de ei (N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. XLVI).

celor fără pașaport; ei stau într-un turn în care pătrund folosind o scară lungă pe care o trag apoi după ei¹⁴².

Cetatea de la Tabla Buții este foarte probabil cea numită în izvoarele din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cetatea Buzăului¹⁴³. Numele menționat este dat cetății, în documente sau cronici transilvănene, după numele pasului respectiv și al văzii Buzăului, aflată în relativă apropiere. Alte ruine semnalate mai la nord de vechea graniță, în Transilvania, nu au proporții care să le îndreptățescă a fi considerate resturi ale unei cetăți cu o anumită importanță în cursul unor acțiuni militare de la sfârșitul secolului al XVII-lea¹⁴⁴. Probabil că sub această denumire era ea desemnată și înainte de secolul al XVII-lea, cel puțin în izvoarele transilvănene¹⁴⁵. Încercarea de a identifica cetatea de la Tabla Buții cu cetatea Kiralkö, Königstein, din documentele secolului al XV-lea este destul de puțin convingătoare¹⁴⁶. Cum din documentele secolului al XVI-lea reiese identitatea între Piatra Craiului (Lapis Regis, Kiralkö, Königstein) și drumul podit de la Oratia este greu de crezut că același nume putea desemna în secolul al XV-lea o cetate în Munții Sirului.

În ceea ce privește denumirea acestei fortificații în mențiunile izvoarelor din Țara Românească, este greu de găsit însă în documentele din secolele XIV – XV un toponim identificabil cu cetatea de la Tabla Buții. Aceasta se explică prin apartenența fortificației și prin semnificația sa. Faptul că principalele amenajări defensive se află spre sud arată că fortificația a fost ridicată tocmai pentru a apăra zona de sud-est a Transilvaniei împotriva pericolelor venind dinspre Muntenia. Inscripția privind lucrările din 1626 arată clar cui aparținea ea. Este posibil ca într-o anumită perioadă cetatea (aflată la sud de vechea graniță a Țării Românești cu Transilvania) să se fi aflat în stăpânirea Țării Românești, ținând seama și de caracterul unor materiale arheologice găsite la suprafața ei.

Principala funcție a cetății a fost de pază a drumului și, totodată, de punct de vamă, pe o cale mult folosită în Evul Mediu, la care se referă și diploma dată la 28 iunie 1358 de regele Ungariei Ludovic I, prin care se permitea brașovenilor să străbată cu mărfurile ținuturile dintre râurile Buzău și Prahova („inter Bosam et Prahov”) până la Dunăre între gurile Siretului și Ialomiței¹⁴⁷. O indică însăși numele locului respectiv, Tabla Buții, locul unde se vămuiau buțile de vin aduse din regiunile de podgorii din nord-estul Munteniei, pe Plaiul Buților, către Transilvania.

În legătură cu forma turnurilor trebuie remarcată folosirea concomitentă a planului circular și a celui rectangular, turnuri de plan circular fiind, încă din secolul al XIII-lea, turnul central al fortificației din colțul castrului Drobeta sau cel de la Grădeț, iar în secolul al XIV-lea cel de la Oratia sau cetatea Turnu¹⁴⁸. Faptul că paralel cu turnurile cu planul circular continuă să fie folosite turnurile cu plan rectangular, mai expuse avariilor în cazul loviturilor de proiectile, se poate explica astfel: în vremea când ele au fost ridicate erau mai puțin

¹⁴² Călători străini, vol. II, p. 428.

¹⁴³ 161 Act dat „în arce Boza” în 1668 (*Székelv Öklevetars*, VI, nr. 1258, p. 321 – apud P. Binder, op. cit. p. 132); vezi și relatările lui Marcus Fronius, din 1689 – 1690, în *Quellen*, VI, Brașov, 1915, p. 444 („Castellum atiquum în Busen), p. 463, 514.

¹⁴⁴ Orbán Bálaș, op. cit., p. 77 – 78; Al. Culici, op. cit., p. 90, semnalează o ruină de cărămidă și piatră dincolo de vechea graniță, numită de localnici „cetatea lui Mihai Viteazul”. Diferite izvoare brașovene menționează „die am Bodzauer Pass befindliche Schanze”, amenajate sau reamenajate cu prilejul ciocnirilor militare din 1688 – 1690 (*Quellen*, VI, p. 153, 262, 408, 570, 597, 601); vezi și W. Horwath, op. cit., p. 53 – 54, P. Binder, op. cit., p. 132.

¹⁴⁵ Toponimul respectiv Bodzau, Boza, Bozau, Bwzaw – desemnând pasul, regiunea păduroasă ca și locul de la izvoarele Buzăului, apare în izvoarele brașovene și la începutul secolului al XVI-lea (*Quellen*, I, p. 356, 363, 364, 366, 699 – 700; II, p. 460, 563, 564 – 565, 615 – 616, 689).

¹⁴⁶ Părere exprimată de P. Binder, op. cit., p. 128 – 123, care consideră însă că denumirea respectiv nu mai era dată cetății în secolul al XVI-lea. Problema acestei identificări fusese pusă la începutul secolului al XIX-lea de Lukas Joseph Marienburg, în *Siebenbürgische Provinzialblätter*, I, Sibiu, 1805, p. 227. Numele menționat mai înainte nu poate fi însă derivat din cel purtat de vârful aflat la câțiva kilometri spre sud de cetate, *Vârful lui Crai*; de altfel în germană acesta este numit *Königsberg*, echivalent exact al numelui românesc. Pe o hartă din 1630 întocmită de Hulsius Levinus, cuprinzând bazinul Dunării (publicată de M. Popescu Spineni, *România în istoria cartografiei până la 1600*, București, 1938, vol. I, p. 151, nota 2; vol. II, harta nr. 57) apare Rudbom între Langenau (Campolungum) și Turtzfest, iar mai la est, la sud-est de Seps (Sf. Gheorghe), este notat *Keuninczberg* – Vârful lui Crai. Pentru identificarea *Königsberg* – Vârful lui Crai vezi și N. Docan, în *AARMSI*, S. II, tom. 33, 1910 – 1911, p. 473 și harta anexată „*Karte der Tömöscher und Bosauer Pass in Siebenhurgan*”, 1788. De menționat și harta *Ucrania quae et Terra Cosacorum cum icinis Valacghiae, Moldaviae Minorisque Tartariae provinciis exhibita a Joh. Baptista Homanno Noribergae...* în care *Keuninxberg* este marcat la N de Târgoviște (*Tergovisto*) pe un afluent al Ialomiței (*Ialonz*), la NNE de Câmpulung (*Langenau*), și harta *Danubii fluminis (hic ab urbe Belgrade, pro Mare Nigrumque Constantinopolisdefluens exhibiti) Pars infima, in qua Transylvania, Walachia, Moldavia, Bulgaria, Servia, Romania et Bessarabia cum vicinis Regionibus ostenduntur, a Joh. Bapt. Homanno S. C. M. Geogr. Norimbergae*, în care la NNE de *Langenau* și la SSE de *Turtzfeld*, este marcat *Rudbom* în timp ce în partea de NE a Valahiei e marcat *Cast. Boza*.

¹⁴⁷ Hurnuzaki, XV-1, p. 1, nr. I; *DRH*, D, I, nr. 39.

¹⁴⁸ Apariția și frecvența lor în Țara Românească într-o vreme în care în Ungaria sau Transilvania ele erau mai rar folosite – cetatea de la Breaza se leagă, după cum am văzut, de cele de la sud de Carpați; o situație asemănătoare o are probabil și cea de la Sibiel, iar alte exemple, cum ar fi cetatea Bologa, reprezintă excepții – a fost explicată prin legăturile cu regiunile de influență culturală bizantină de la sudul Dunării, unde aceste elemente sunt caracteristice în Evul Mediu.

amenințate de atacul cu ajutorul unor mijloace de asediu sau al unor "aparate" balistice care să fi impus prevederi deosebite din acest punct de vedere.

Deseori se urmărea incendiarea părților lemnoase ale fortificației, ceea ce silea pe asediați să se predea... Mărturii ale unor astfel de incendii sunt și resturile de bârne carbonizate găsite în săpăturile făcute la începutul secolului nostru în cetatea Oratia de la Podul Dâmboviței¹⁴⁹, după cum urme de incendii au fost surprinse și în săpăturile de la Cetatea Severinului¹⁵⁰.

... cetatea de la Oratia lângă Podul Dâmboviței nu putea fi decât o cetate domnească, punct de pază a hotarului. Cetate de hotar, ridicată însă împotriva Țării Românești, era cetatea de la Tabla Bușii, străjuind drumul din valea Teleajenului și Buzăului spre sud-estul Transilvaniei în Pasul Tătarului, la peste 20 km de cea mai apropiată așezare omenească.

Privind fortificațiile din punctul de vedere al rolului lor strategic, ele se pot grupa în:

- *Cetăți de graniță*, așezate în puncte cheie: Severinul, Turnul, Giurgiul, Dâmbovița, Crăciuna; fortificațiile cu caracter de pază a hotarelor, de la Oratia lângă Podul Dâmboviței, sau Tabla Bușii.
- *Cetăți de refugiu*, situate în puncte greu accesibile, cum este cetatea Poenarilor (poate ca în această categorie să se fi încadrat și cetatea de pe dealul Grădeț).
- *Puncte de apărare* ale unor căi de primă importanță (Cetatea Teleajenului, mica întăritură din secolul al XIV-lea de la București).

¹⁴⁹ Bibl. Acad., mss. rom. nr. 5137, f. 217.

¹⁵⁰ M. Davidescu, *Cetatea Severinului*, p. 14.

Fig. 1. Planul cetății Poienari executat după releveul arhitecților Olga Băzu și Gheorghe Sion, publicat în „Studii și comunicări”, Muzeul Pitești, 1971, p. 211.

1. Locul fostei punți mobile a cetății;
2. Locul fostei porți de intrare în cetate;
3. Culoarul-capeană al cetății;
4. Urmele bastionului semicilindric din colțul de sud-vest;
5. Bastionul semicilindric din centrul laturii sudice;
6. Bastionul semicilindric din colțul de sud-est;
7. Curtinele laturii de sud;
8. Curtina laturii de est;
9. Curtinele laturii de nord;
10. Porțiunea unde este prăbușit zidul nordic al cetății;
11. Marele turn prismatic de plan patrulater (donjonul) al cetății Poienari;
12. Cisterna cetății Poienari;
13. Zid median;
14. Profilurile vestice ale secțiunilor I, III, VI din cetatea Poienari, executate după „Studii și cercetări de istorie veche”, nr. XXII (1971), 2, p. 275, fig. 4-6.

